

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 03450

RADYO REDES

Jacob Leibowitz

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

רַאדִיֹא רַעדֵעס

א סעריע פון וועכנטלאכע פאָרטראַגן אויף פארשידענע טעמעס,
פרעזענטירט יעדן פרייטאָג בייטאָג אויף סמישאַן

W. L. T. H.

אויך פראגן און ענטפערס אין ענגליש

פון הרב יעקב לייבאוויץ

גייסטלאכער פירער פון דעם
איסט פלעטבוש דזשואיש קאָמיוניטי סענטער

661 לינדען בולוואַרד, ברוקלין, נ. י.

סעריע 1

אדר, שנת ת"ש

RADIO ADDRESSES

Also Questions and Answers in English

By

RABBI JACOB LEIBOWITZ

*Rabbi of the East Flatbush Jewish
Community Center.*

661 Linden Blvd., Brooklyn, N. Y.

Copyright 1940 by
RABBI JACOB LEIBOWITZ
New York, N. Y.

(אינהאלט אויף זייט 108)

IT IS WITH A DEEP feeling of gratitude and affection that I dedicate this publication to my beloved congregation, the East Flatbush Jewish Community Center. During the four years of my ministry in this congregation I have enjoyed the utmost encouragements in all my efforts, and because of such encouragemetns and support I was able to dedicate some of my time to activities such as this work indicates. I am particularly grateful to my friend, Mr. Arthur S. Davis, President of our Center, who, in addition to many other instances of assistance and support, has greatly encouraged the publication of this pamphlet.

April 1, 1940

פארווארט

א דרשה אדער א רעדע אויף דער ראדיא איז פאר-
בונדען מיט געוויסע שוועריקייטן. די שטרענג באגרעניצטע
צייט וואס איז דערלויבט פאר יעדער רעדע, ווי אויך די
פילפארביקייט פון ראדיא-פובליקום, באאיינפלוסט פיל די
פארבארייטונג פון א רעדע אויף דער ראדיא, איבערהויפט
ווען זי איז פון רעליגיעזן אינהאלט. די אויבנדערמאנטע
פאקטן דערקלערן די שפארזאמקייט אין מאטעריאל, וואס
ווערט באנוצט אין דער באהאנדלונג פון אט-דער סעריע
רעדעס.

מיר דרוקן די רעדעס אין דער אריגינעלער געשפראכענער
פארם, ווייל אט-די רעדעס, פון רעליגיעזן אינהאלט, זיינען
די ערשטע פון זייער מין, אלס א שטענדיגע פיטשור אויף
דער לופט, וועלכע ציען צו דעם אינטערעס פון אידישע
ראדיא-צוהערער, לויט ווי עס באשטעטיגט דער ווארימער
אפרוף, וואס מיר באקומען וועכנטלאך פון דעם פובליקום, און
אלס אזעלכע ווילן מיר זיי איבערגעבן צו אונזערע לעזער.
מיר האפן אז אין דער נאענטער צוקונפט וועט דערשיינען
אונזער צווייטע סעריע פון ראדיא-דרשות.

לאַכן, אַפלאַכן און אויסלאַכן

די דערציילונג אין מדרש
וואָרום לאַכט גאָט
אַ מענטשן דערקענט מען פון לאַכן
אַפלאַכן און אַפענסיווע מאַכט
אויסלאַכן א פארטיידיגונגס קראפט
דער איד דארף קענען אויסלאַכן

השוב'ע צוהערער:

אין קאפיטל ב' אין תהילים ווערט געבראכט דאָס פאל-
גענדע: „למה רגשו גוים“, וואָרום צארענען אזוי די געצן-
דינער און די נאציעס רעדן פוסמע רייד, די קעניגן פון דער
וועלט שמעלן זיך אויף און די הארן נעמען זיך צוזאמען אלע
גען ג' און זיין משיח?
דער וואָס זיצט אין הימל לאַכט, דער האַר פון דער וועלט
לאַכט זיי אויס, ער שפאַט אָפּ פון זיי.
לויט די ווערטער פון אַמ-די פסוקים איז „אויסלאַכן“ און
„אַפּשאַטן“ ג'ס ענטפער צו זיינע שונאים.

אין דעם זעלבן גייסט ווערט געבראכט א מערקווירדיגע
דערציילונג אין מדרש, וועלכע לייענט זיך אזוי: דער אויבערש-
טער דערקלערט מיט וואָס ער באשעפטיגט זיך טעגלאַך און
זאָגט: זינט די וועלט איז באשאפן געוואָרן, באשטייט מין
טעגלאַכע באשעפטיגונג פון דאָס פאַלגענדע: איין דריטל
פון טאָג זיין איך און לערן, דעם צווייטן דריטל פון טאָג טייל
איך אויס גערעכטיקייט צו דער וועלט, און אין לעצטן דריטל
פון טאָג באשטים איך יעדן מענטש'נס פרנסה און טו צדקה.
און איך לאך קיינמאל, אויסער ווען די גאַטלאָזע ווידערשפע-

ניגען אין מיר.

פון די ביידע אויבנדערמאנטע ציטאטעס מערקן מיר, אז דער ענטפער וואָס ג' גיט זיינע שונאים, באשטייט ניט אין שיקן טויט אָדער קראַנקהייט, אָדער אנדערע שטראַפן, נאָר פשוט דורך לאַכן. נו, איז דאָך דאָס ווירקלאַך אַ גרויסער וואונדער, אז ג' מיט זיין גאַנצער מאַכט און גבורה, באַנוצט זיך גאָר מיט לאַכן אויף צו באַקעמפן זיינע ערגסטע שונאים?

וועלן מיר זיך טאַקע באַמיען צו דערקלערן וואו ליגט דאָ דער כח פון לאַכן, וואָס ג' אליין באַנוצט עס אלס וואַפן?

יעדער איינער פון אונז ווייס, אז די צוויי מעכטיגסטע אויסדרוקן פון מענטשלעכע געפילן, זיינען: „וויינען“ און „לאַ-כען“. וויינען איז אַ צייכן פון הילפסלאָזיקייט. ווען דער כּוּס פון צער, אָדער אפילו פון פרייד רינט אריבער, פּראָדוצירט זי טרערן און דער מענטש וויינט.

אין דעם פּאַל פון וויינען וועט איר זעלמן באַמערקן אַן אונטערשיד אין אויסדרוק פון איין וויינער ביז אַ צווייטן. איר קענט באַמערקן אַן אונטערשיד אין קול, אָדער אפילו אין די געזיכט-קנייטשן פון פּאַרשידענע מענטשן, וואָס וויינען, אָבער אין אויסדרוק דריקט דאָס אויס ביי אלעמען די זעלבע אומצו-פרידענהייט אָדער הילפסלאָזיקייט.

לאַכן אָבער איז שוין פיל מער אלזייטיג. עס זיינען דאָ פילע זאַכן וואָס לאַכן דריקט אויס. עס זיינען דאָ שמייכלען, וואָס דריקן אויס: גוטסקייט, הערלאַכקייט, פריינטלאַכקייט, גוטהייסונג, ליבע, צופרידנהייט, אָדער ווידער פּאַרקערט, דרי-קען אויס: שוואַכקייט, גראַבקייט, חניפּה, אונטערטעניקייט, נידעריקייט און דאָס גלייכן. אַ געניטע אויג קען לייכט שמו-דירען אַ מענטשן, ווען יענער לאַכט אָדער שמייכלט. דורך אַ שמייכל קענט איר אויסגעפינען די שטימונג אָדער וואָס פאַר אַ סאַרט מענטש דער שמייכלער איז.

די גמרא זאָגט אונז, אז אַ מענטשן קען מען דערקענען דורך דריי זאַכן: „בכיסו, בכוסו ובכעסו“; דורך זיין פּאַקעט,

ווען ער איז שכור און ווען ער איז אין כעס. דער מאמר איז זייער פאפולער און אלע ווייסן דערפון, אָבער וואָס ניט אלע ווייסן, איז דער פאקט, אז אויף דעם זעלבן פלאץ אין תלמוד שטייט געשריבן נאָך א מיינונג, א „ויש אומרים“, וועלכער זאָגט אָף בשחוק, אז מען קען א מענטשן אויך דערקענען דורך זיין לאכן.

עס זיינען דאָ אָבער דאָ צוויי אנדערע פאַרמען פון לאכן, וועלכע זיינען גוט באקאנט צו אונז מיט די נעמען „אפלאכן“ און „אויסלאכן“.

אפלאכן איז זייער א שטארקע, א שאַקירנדיגע מאכט. ווען צום ביישפיל מען דערציילט אייך, אז דער און דער האָט פון אייך אָפגעלאכט, פילט איר א באליידיגונג, וואָס טוט מער ווי ווי זידלעריי. אפלאכן בריינגט מער ווייטאָג ווי אַנשלאָגן. ווען איר אטאקירט איינעם דורך אפלאכן פון אים, מעגט איר זיכער זיין, אז איר וועט אים טאָן מער שאָדן ווי דורך יעדער אנדער מיטל. דער קארטוניסט, וואָס צייכנט אין די צייטונגען קאָמישע צייכענונגען, איז ווירקזאמער אין זיין קריטיק, ווי אן עדי-טאָריעל, געשריבן מיט דער גרעסטער לאַגיק, ווייל דער קארטוניסט גיט זיין קריטיק דורך אפלאכן. רוסלאנד, צום ביישפיל, האָט אטאקירט פינלאַנד, ניט קוקנדיג אויף די פראַטעסטן פון דער גאנצער ציוויליזירטער וועלט. עס האָט ניט גענומען לאַנג און רוסלאַנד האָט זיך פארגעסן וועגן די פראַטעסטן, אָבער דער געלעכטער, וואָס די וועלט לאַכט פון דער מעכטיגער רוי-טער ארמיי, וועלכע האָט זיך געצייגט ווי א ליימענער גולם געבן דער קליינער פינלאַנד, — דאָס וועט זי קיינמאָל ניט פאַר-געסען.

די צווייטע פאַרמע, וועלכע מיר רופן מיט דעם נאָמען „אויסלאכן“, איז זייער א מעכטיגע פארטיידיגונגס-קראַפט. ווען מען באשולדיגט אייך, אז אין א געוויסער צייט פון א געוויסן טאָג, זענט איר באגאנגען א פארברעכן און איר ווייסט אז אין יענער צייט זענט איר גאָר געווען אויף א מיטינג, וואו

צענדליגער מענטשן האָבן אייך געזען, וועט איר געוויס זיך אויסלאַכן פון אזא באשולדיגונג. אויסלאַכן איז דער גרעסטער אויסדרוק פון זעלבסט-צוטרוי. דער אידישער גלייך-ווערטל, וועלכער זאָגט: „איך לאך זיך אויס פון אים“, דריקט אויס דעם באגריף, אז איך האָב פאר אים קיין מורא נישט, ווייל איך פיל זיך זיכער געגן יענעם אטאקעס.

ווען אויך, צום ביישפיל, א קליין קינד זאָל זיך פארמעסן געגן אייך אין כוחות, וועט אייער ענטפער געוויס זיין: אויס-לאַכען.

אָט די געדאנקען דערקלערן איצט איינפאך די פסוקים אין תהילים און די דערציילונג פון מדרש. ג' מיט זיין בליק אויף דער אייביקייט, און וואָס ווייס דעם סוף פון יעדער זאך, דריקט אויס צוטרוי און גערעכטיקייט, אין גאטהייט, דורך אויסלאַכן די גאטלאַזע פעלקער. א שמייכל פון פולן צוטרוי אין דער צוקונפט, איז דער ענטפער פון ג' צו אלע רשעים, וועלכע פארמעסן זיך געגן זיין הערשאפט.

מיר אידן האָבן דורכגעמאכט מיט דערפאָלג א צוויי טוי-זענט יעריגן גלות, נאָר מיט דעם כח פון „אויסלאַכן“, ווען דער שונא פלעגט שטיין איבער אונז מיט א בייטש פון אכזריות און פייניגונג. אונזער ענטפער פלעגט זיין א שמייכל פון שפאָט און אויסלאַכונג. מיר האָבן זיך אויסגעלאַכט פון אונ-זערע שונאים, ווייל מיר האָבן באזיצט דעם פולן צוטרוי אין אונזער גערעכטיקייט, און האָבן געהאט טיפע אמונה אין אונ-זער גייסטיגער קראַפט. מיר האָבן געגלויבט באמונה שלמה אז די צוקונפט באלאָגט צו אידעאלן וועלכע מיר האָבן פאר-טיידיגט מיט אונזער גוף און נשמה. און טאקע צוליב דעם באוואוסטזיין און זעלבסט-צוטרוי, האָבן מיר געקענט אויסלאַכן דעם שונא אין פנים.

ליידער אָבער, חשוב'ע פריינט, האָט דער איד אין איצ-טיגען מאָמענט, ווען ער שטייט פנים אל פנים מיט א מעכטיגן שונא, אין א גרויסער מאַס פארלוירן זיין אמונה אין גאָט און

אין דער תורה און אין די אלע אידעאלן, וואָס האָבן אים דורך
די אלע גלות יאָרן געגעבן דעם כח צו ווידערשטיין די אטאקעס
פון זיינע שונאים, און דער איד שטייט טאקע היינט א דער-
שראָקענער, א פארלוירענער, און א פארצווייפלטער. דער איד
האָט פארלאָרן דעם כח פון אויסלאכן, ווייל ער האָט פארלאָרן
זיין באוואוסטזיין און זיין זעלבסט-צוטרוי. עס איז כדאי מיר
זאלן זיך אריינטראכטן אין דעם ענין.

דער קאָפּ און דאָס האַרץ

דאָס האַרץ — דער סימבאָל פֿון נשמה
דאָס האַרץ איז געקרוינט פֿון ג' און מענטש
דער קאמף פֿון דעם קאָפּ געגן דעם האַרץ
די נצחונות פֿון דעם קאָפּ
די געשיכטע מיט דעם פֿויער
דער זיג באלאנגט צו דעם האַרץ

חשוב'ע צוהערער:

איך וויל צו אייך היינט רעדן וועגן דאָס האַרץ און די
קאָפּ. איך בעט אייך צו געבן דער היינטיגער רעדע מער ווי
געוויינלאכע אויפמערקזאמקייט.

דער מענטשלאכער קערפער איז א צוזאמענשמעל פֿון
א גרויסער צאָל פארשידענע אברים. יעדער אבר האָט זיין
באזונדערע אויפגאבע און פונקציע וועלכע ער דערפילט, אונ-
טער נאטירלאכע אומשמענדן, מיט דער גרעסטער הערלאכ-
קייט און פינקטלאכקייט. די ליניעס וועלכע צעשיידן די אויפ-
גאבען פֿון די פארשידענע אברים, זיינען אַזעלכע בולט'ע, אז
עס איז אומעגלאך אז איין אבר זאָל זיך אריבערכאפֿן אין די
גרעניצן פֿון א צווייטן. אזוי ווי אמת'ע גומע שכנים, גייט זיך
יעדער זיין וועג און שוט זיין ארבעט, און דערמיט העלפֿן זיי
זיך איינער דעם צווייטן. עס קען גאָר קיין רייד נישט זיין וועגן
א קריג צווישן די אברים, ווייל אויב אזא קריג וואָלט אויס-
געבראָכן, פארלירן זיי אלע.

איין זויכטיגע אויסנאמע אָבער געפינען מיר אין אַט-דער
סיסטעם, און דאָס איז דאָס האַרץ. די פיזישע אויפגאבע פֿון

דעם הארץ איז צו פאמפען און צו פארשפרייטן דאָס בלוט אין די פארשידענע אברים פון קערפער. אָבער די מענטשהייט האָט איינגעטוילט דעם הארץ פארשידענע אנדערע אויפגאבן. רחמנות, ליבע, גוטסקייט, פריינטשאפט און סימפאטיע זיינען נאָר א טייל פון די פערל פון דער קרוין, מיט וועלכער די מענטשהייט האָט באקרוינט דאָס הארץ. אין די אויגן פון דער מענטשהייט איז דאָס הארץ דער סימבאָל פון אלץ וואָס איז שוין און נאָכל אין דער מענטשלעכער נאטור. אזעלכע פראַזן, ווי: „ער גיט מיטן גאנצן הארצן“, אָדער „ער רעדט מיט הארץ“, ווי אויך „מיין הארץ זאָגט מיר“, — פראַזן וועל-כע ווערן באנוצט טעגלאַך אין אונזער שפראַך, איז א קלאַרער באווייזונג, אז די וועלט האָט געקרוינט דאָס הארץ אלס הער-שערין איבער די פונקציעס פון אלע אנדערע אברים פון קער-פער.

אַמ-די הערשאפט פון הארץ איז באשטעטיגט ניט נאָר פון דער מענטשהייט אליין, נאָר עס איז אויך אנערקענט ביי דער גאָטהייט. דאָס הארץ איז א גאָט-געזאלכטע קעניגין.

אונזערע חכמים באַשטעטיגן דאָס מיט דעם, וואָס זיי זאָ-גען „רחמנא ליבא בעיה“, גאָט וויל זיין אין בארירונג מיטן מענטשן נאָר דורך דער פארמיטלונג פון דעם הארץ. „ה' יראה ללבב“, גאָט'ס בליק איז שמענדיג געווענדעט צו דעם מענטש-לאַכען הארץ. דער וואוינונג-ארט פון דער נשמה איז דאָס הארץ. אין דער וויכטיגסטער פרשה פון דער תורה, אין דער פרשה פון קריאת-שמע, וואו גאָט רעכנט אויס וואָס ער פאר-לאַנגט פון מענטשן, ווערט שטארק אונטערשמראַכן דער „בכל לבבך“, דו זאָלסט ליבן גאָט מיטן גאנצן הארצן. א הארץ וועלכע דערפילט אירע געטלאכע אויפגאבן, איז דאָס וויכ-טיגסטע וואָס דער אויבערשטער פארלאנגט פון מענטש. די וויכטיקייט פון דעם הארץ אלס וועג-ווייזערין פאר דעם מענטש, ווערט באטאָנט צענדליגער מאל אין די „כתבי הקדש“ — הייליגע שריפטן.

אַט-דער צוטרויען צו דער הערשאפט פון הארץ איז א בארעכטיגטע. דאָס הארץ איז הערלאך און אויפריכטיג. דאָס וואָס איר פארפלאַנצט אין א הארץ, ווערט זייער זעלטן פאר-געסן. קיין שטורם וועט דאָס ניט אויסרייסן. קיין שמערונג קען אַפהאלטן דאָס הארץ פון צו שיקן אירע שטראלן פון פריינטשאפט צו די וועמען זי ליבט. זי איז דעמאָקראטיש, קאָסמאָפאליטיש (אינטערנאַציאָנאַל), ברייט ווי די וועלט און שטאַרק ווי דער גיכהאלטער.

פאר טויזנטער יאָרן האָט דאָס הארץ אָנגעהאלטן איר הערשאפט אומגעשטערט. קיינער האָט ניט געוואָגט צו שטורצן איר קעניגרייך. פון דעם לעצטן יאָרהונדערט, אָבער, מיט דעם אָנפאַנג פון אינזער איצטיגער ציוויליזאַציע, איז דער-שינען אן אנדער אבר, וועלכער רעוואָלטירט און וויל איבערנע-מען ביסלאַכווייז די מלוכה פון דעם הארץ. אָט דער אבר איז דער קאָפּ.

דער קאָפּ, אָנשטאַט אָנצוגיין מיט זיין באשטימטער אויפגאַבע, אונטער דעם איידעלן איינפלוס פון דעם הארץ, באמיט זיך גאַר צו ווערן א הערשער פאר זיך.

אין דעם קאַמף פאר הערשאפט האָט דער „קאָפּ“ שוין פארצייכנט אייניגע נצחונות. אין ביזנעס, צום ביישפּיל, איז דער קאָפּ א פולשטענדיגער הערשער. דאָס הארץ האָט דאָרט זייער א קליינע דעה. ביזנעס איז געוואָרן כמעט אין גאַנצן האַרצלאָז. זינט דער קאָפּ האָט איבערגענומען די הערשאפט איבער ביזנעס, איז ביזנעס געוואָרן ברוטאַל, מאטעמאטיש, קרעמעריש-חשבונ'דיג. ווען דער חשבון פון דאָלאַרס און סענטן שטימט ניט, ווארפט זי טויזנטער מענטשן אין גאַס ארויס אומב'רחמנות'דיג. דער גרעסטער אומגליק מיט ביז-נעס און דער ארבעטסלאָזיקייט וואָס זי שאַפט, איז דאָס וואָס געשעפט האָט פארלאָרן דאָס הארץ. דער קאָפּ איז טאַקע קלוג, אָבער דערפאַר איז ער אויך דרייעריש, שווינדלעריש און טרוקן, און ווען ער איבערייסט זיינע באציאונגען מיט

דעם הארץ, איז זייער שווער אים צו געטרויען.

די זעלבע הארצלעזיקייט האָט זיך אריינגעכאפט אין דער פאליטיק, און דאָס האָט מעגלאַך געמאכט דאָס אַנקומען פון מערדערישע דיקטאטאָרס, וועלכע טרעטן מיט זייערע סאַלדאטסקע שטייול אויף יעדער מענטשלאכער רעכט. לויטן השבון פון קאָפּ איז רויב אייגנטום אויך אייגנטום, ווען אפילו עס קאָסט די לעבנס פון טויזנטער מענטשן. מען פאַלגט דעם השבון, ווייל אין פאליטיק איז דער קאָפּ דער בעל-הבית, און פון דעם הארץ לאַכט מען זיך אים. דאָס יאפאנעזער הארץ וואָלט קיינמאַל נישט געשיקט סאַלדאטן קיין כינע, אום צו אויסשלאַכטן אומשולדיגע מענטשן און שענדן פרויען. אָבער דאָס הארץ איז נישט מער א דעה-זאָגערין, און די פאליטיק און די מיליטערישע קעפּ טוען וואָס זיי ווילן.

זינט די קאָפּ-עפאָכע איז אַנגעקומען, האָט זיך פארמערט אינגלייביקייט און אפיקורסום, ווייל דער היינטיגער מענטש זוכט זיין גאָט דאָרט וואו מען קען אים נישט געפינען. ער זוכט גאָט אין דער קאָפּ, אָבער דער קאָפּ איז צו קליין און נישט ריין גענוג אז די גאָטהייט זאָל זיך דאָרטן געפינען. ווען א מענטש זוכט גאָט אין זיין הארץ, וואָלט ער אים זייער לייכט געקענט זען, ווייל דאָס הארץ און נישט דער קאָפּ איז דער וואוינונגס-ארט פון דער שכינה. ווען עס וואָלט מעגלאַך געווען צו שאַפן א שפיגל, וועלכער זאָל אונז קענען צייגן אונזערע מו-חות, וואָלטן מיר דאָך געוואָרן רויט פון שאַנדע צו זען וואָס עס טוט זיך ביי אונז אין די מוחות. היינט ווי קענען מיר דערוואַרטן צו געפינען גאָט אין אַזאַ נישט פאסיגן פלאַץ? עס דערמאָנט מיר אין דער געשיכטע פון פויער, וואָס איז פאר-בייגעגאנגען א רייכן קליידער-געשעפט און עס האָט זיך אים פארוואָלט קויפן א קאָסטבארן מאַנטל, אום ער זאָל אויסזען ווי א פריץ. ווען דער אייגנטימער האָט אים דערלאנגט א רייכן מאַנטל אַנצומעסטן, האָט דער פויער דאָס אַנגעהויבן ארויפצושלעפן אויף זיין פויערשן פעלצל און די אנדערע שמא-

טעם, וואס ער האט געטראגן. ווען דער אייגנטימער האט דאס באמערקט, איז ער צוגעקומען צום פויער און אים גע- זאגט: „דו נארישער פויער, אויב דו ווילסט אַנמעסן אזא מאנטל, מוזטו פריער אראפּווארפן פון זיך דייענע שמאמעס און דאן וועט דאס דיר פאסן.“ די זעלבע זאך איז ריכטיג ווען מענטשן ווילן אַנטאן דעם מאנטל פון גאַטהייט אויף דעם קאַפּ. דאָס איז אומעגלאך. עס קען זייער זעלען פאסן. ווען דער קאַפּ וויל ארויסגיין פון זיינע גרעניצן, איז זייער געפער- לאך.

דאָס, מיינע חשוב'ע צוהערער, וועט פאסיג דערקלערן דעם געדאַנק אין דער תורה וועגן יציאת מצרים. עס וואונ- דערט יעדערן, ווי קומט דאָס וואָס פרעה האָט געווארט ביז ער האָט באקומען פולע 10 מכות, ביז וואנען ער האָט די אידן געלאָזן ארויס פון מצרים. איז ער דען געווען אזוי נאריש אום ניט צו פאַרשטיין דאָס ער וועט געגן גאָט ניט אויספירן? דעם ענטפער קענען מיר איצט זייער לייכט פאַרשטיין: „ואנוכי הכבדתי את לבו.“ פרעה האָט פאַרלאָרן זיין האַרץ. דאָס איז דער ענטפער. האָט אים ניט געאַרט, אזוי לאנג ווי ער האָט געהאַט קנעכט וואָס אַרבעטן פאַר אים. מיט אַ האַרצלען מענטשן קען אלעס פאַסירן.

אלזאָ, מיינע פריינט, איך וויל ענדיגן מיין ריידן מיט דעם שלום. דאָס די לייזונג פון די פּראָבלעמען פון דער מענטשהייט ליגט אין דעם צוריקקער צו דער האַרץ-עפּאַכע, ווען רחמנות און גערעכטיקייט וועלן צוריק ווערן די הערשער איבער דער וועלט. אַ גוטן שבת.

דער גוף און די נשמה

דער שידוך פון דעם גוף מיט דער נשמה
דער רב און דער בעל-עגלה
די נשמה איז געקרוינדעט
די געשיכטע מיט דער בר-מצוה
מען מוז צוריקגעבן דער נשמה איר חלק

אונזערע חכמים, ווי אויך א גרויסער טייל פון די פי-
לזאפען פון דער וועלט זאגן אונז, אז דער מענטש באשטייט
פון צוויי טיילן: איין טייל איז דער קערפער און דער צוויי-
טער טייל, דער גייסט, אדער נשמה. אָט די צוויי טיילן פון
מענטשן קענען איינער אָן דעם צווייטן ניט עקזיסטירן. דער
גוף אָן דער נשמה איז ניט מער ווי אַ שטיק פלייש, און די
נשמה אָן גוף קען אויך אויף דער וועלט ניט עקזיסטירן. האָט
דעריבער דער אויבערשטער מיט זיין געטלאכער חכמה משדך
געווען אָט דאָס פּאַרל און דערמיט געשאפן דעם מענטש אויף
דער וועלט.

אָט דער שידוך פון גוף מיט דער נשמה דערמאָנט מיר
אָן דעם שידוך פון רב מיט דעם בעל-עגלה.
עס ווערט דערציילט, אז א קליין שטעטלדיגער רב, וועל-
כער איז, נעבאך, געווען א גרויסער אַרימאן און האָט געהאט
א טאָכטער שוין אין די שלושים און נאָך אלין א מיידל, האָט
מסכים געווען זיך משדך זיין מיט דעם זון פון שטעטלשן
בעל-העגלה, וועלכער איז געוואָרן מיט אמאָל רייך פון א
ירושה וואָס ער האָט באקומען.

ווען עס איז געקומען די נאכט פון דער חתונה, דער עולם
זעט ווי עס קומט אריין דער רב אין חתונה האָל, אָנגעמאָן

מיט א פעלצל און א פאָר שמוציגע בעל-עגלישע שטיוול און אין א וויילע ארום איז אָנגעקומען דער צווייטער מחותן, דער בעל-העגלה, אָנגעטאָן אין א זיידענער קאפאָטע מיט א שמריי-מעל און א פאָר ווייסע זאָקן און פלאַכע ריינע שיד. אלע האָבן דאָס אָנגעקוקט ווי אויף בייז-וואונדער. דער בעל-עגלה האָט זיך געפילט זייער ניט אָנגענעם און איז צוגעגאנגען צום רב און אים געפרעגט: „הערט, מחותן, ווי קומט עס דאָס איך שמערל דער בעל-העגלה וואָס האָב מיין גאנצן לעבן געטראָגן בעל-עגלישע שטיוול, האָב היינט לכבוד דער חתונה, זיך אָנגעטאָן אין ריינע פלאַכע שיד, און איר, וואָס האָט שמענדיג געטראָגן ריינע פלאַכע שיד, האָט זיך היינט גאָר אָנגעטאָן בעל-עגלישע שטיוול?“ „פארשטייסטו מיר“, האָט געענט-פערט דער רב, „עס איז גאָנץ איינפאָך. דו מענסט טאָקע היינט טראָגן פלאַכע שיד, ווייל דו קריכסט היינט ארויס פון א בלאָטע, אָבער איך האָב געמוזט אָנטאָן גרויסע שטיוול, ווייל איך קדיך איצט טיף, טיף אריין אין א בלאָטע.

אַט אזוי זעט אויס דער שידוך פון גוף מיט דער נשמה. דער גוף איז ערדיש, גראַביאַניש, פרעסעריש, אמת בעל-עגליש. שטאַמען שטאַמט ער פון עפר ואפר, איינפאָכע בלאָטע, א ווערדע האָט ער, „כחרס הנשבר“, ווי א צעבראָ-כענער שערבל. וואָס א יאָר עלטער, אלץ שוואַכער ווערט ער; וואָס א יאָר ווייטער — אלץ מיאוס'ער זעט ער אויס. ווען דער קלענסטער שרייפל זיינער ווערט קאליע, האן ברעכט ער צוזאַמען און מען קען ממש פון אים ניט אויסהאלטן. ער הוסט און קרעכצט און טראַפעט; ער שרייט און וויינט און וויל זיך ניט רירן פון אַרט. ער קומט פון בלאָטע און קערט זיך אום צו בלאָטע. אַט דאָס איז דער יחוס פון גוף.

דער צווייטער צד, די נשמה, איז באמת א „יחס'טע“. זי איז א טאַכטער פון הימל, שייך, פייך און איידל. זי איז באפוצט מיט דאָס שענסטע און געטלאכסטע. אירע חן-פינטלאך זיינען גומסקייט, פריינטשאפט, ליבע, טרייהייט,

גאטהייט, רחמנות און נאך און נאך אנדערע אוועלכע פערל באשיינען איר געזיכט.

די אלע כלי משחית און געווער, וועלכע באצירן דעם קערפער מיט דעם קלענסטן ריר, קענען מיט זייער גרעסטן אימפעט דעם גייסט ניט צעשמערן. די קראפט פון גייסט איז ממש אומבאגרייפליך. דער גייסט פון אונטערנעמונג האט געבויט וועלטן, דער גייסט פון אמונה האט זיי באפוהט, און דער גייסט פון ליבע באלייכט זיי. גייסט איז אין אלע צייטן געווען דער טורם פון ליכט, וועלכער האט באלויכטן אונזער פינסטערע ערדישע עקזיסטענץ. וואו נאך אן איי-דעלע נשמה קומט, בריינגט זי מיט זיך רו, געטלאכקייט, זיס-קייט און צופרידנהייט, ממש א גן-עדן.

מיר אידן דארפן מער ווי אלע אנדערע וויסן, ווי אפצו-שאצען דעם כח פון גייסט, ווייל ווען ניט דער גייסט, וואלטן מיר שוין לאנג אויפגעהערט צו זיין אלס פאלק. דער שווא-כער, געבויענער און געשלאגענער אידישער גלות-קערפער, וואלט שוין לאנג אויפגעגעבן דעם קאמף און אויסגעאמעמט זיין לעצטן אטעם, ווען עס וואלט זיך ניט אריינגעמישט אונזער אידישער גייסט, דער גייסט פון אונזערע אבות, און מיט א שמיכל פון פאראכמונג, אויסגעלאכט דעם שונא אין פנים.

דער יום-טוב חנוכה, וועלכן מיר אלע פיייערן זינט הונד-דערמער יארן, איז אן עדות אז גייסט קען ניט באזיגט ווערן. אנטיוכוס הרשע מיט אלע זיינע ארמיען און קראפט, האט נישט געקענט זיגן געגן דעם אומדערשראקענעם גייסט פון אלטן מתתיהו. דער שוואכער קערפער פון דער אומפאר-געסלאכער הנה'ען, איז טאקע אומגעקומען דורך די מער-דערישע הענט פון אנטיוכוס'ן, די זעלבע האנט האט אויך אומגעבראכט אירע שיינע און געליכטע זיבן זין, אבער זייער גייסט איז ניט באזיגט געווארן. ווייל איצט, ווען אנטיוכוס און זיינע משרתים זיינען שוין לאנג פארגעסן, ווערט נאך

אלץ דער גייסט פון 'הנה'ען און אירע זין, געלויבט און בא-
זונגען פון אלע קינדער פון ישראל. אט-דער גייסט איז פאר-
זיכערט מיט לעבן אזוי לאנג ווי עס וועט בלייבן אפילו איין
איד אויף דער וועלט.

דעריבער, מיינע ליבע פריינט, קענט איר איצט גאנץ
לייכט איינזען דאס דער גוף האט זיך שוין גארניט גענארט
אין זיין שידוך מיט דער נשמה. ער האט זיך, חלילה, גאר
ניט וואס צו שעמען מיט זיין באשערטער, א כלה מיט אלע
מעלות, א מיוחסת, א געזונטע, ניט קיין אויסבריינגערן, שרייט
ניט און שעלט ניט. נו, האט דאך דער גוף געדארפט בא-
האנדלען דער נשמה מיט איינזען און יושר, אבער אין דער
אמת'ן ווערט זי גאר באהאנדלט נאך ערגער ווי א שטיף-
קינד.

אט האט איר א כיישפיל: מיט אייניגע מאנאטן צוריק
האב איך געהאט ביי מיר אין שול א בר-מצוה, פאר וועמען
די עלטערן האבן געהאט אראנזשירט א פארטי אין א האל,
און אויף וועלכער עס זיינען איינגעלאדן געווארן 150 קאפלים.
אט-די פארטי האט געקאסט די עלטערן 600 דאלער, אויסער
אנדערע הוצאות. ווי איבעראשט אבער בין איך געווארן,
ווען אין א מאג שפעטער קומט אריין אין מיין אפיס דער זעל-
בער בר-מצוה און פרעגט מיר וואו מען קען קריגן איינעם
וואס זאל אפפיינטן די תפילין. פרעג איך אים: זאג מיר נאר,
מען האט ניט געקויפט דיר קיין נייע פאר תפילין? „ניין“,
ענטפערט ער, „אט די זיינען מיין פאפא'ס תפילין און פאפא
זאגט, אז זיי זיינען מאקע 17 יאר אלט, אבער ער האט זיי
קיינמאל נישט געיוזט“. זעט איר, אז פאר דעם גוף איז 600
דאלער ניט צו טייער, אבער ווען עס קומט צו א פאר תפילין,
וועלכע איז דער נשמה'ס חלק, דאן קען מען זיך ניט פאר-
גינען די הוצאה פון צוויי דאלער פאר א פאר נייע תפילין.

די שיינקייט און קדושה פון אמאליגן שבת איז כמעט
ווי אינגאנצן פארשוואונדן, אבער חלה מיט געפילטע פיש, דעם

גופ'ם חלק, דאָס וועט איר נאָך געפינען אין א סך, א סך אידי-
שע היימען. שטעלט אייך פאַר, ווען אידן גיבן אויף ארץ יש-
ראל, וועלכע איז די נשמה-היים פון אונזער פאָלק, דאָס וואָס
עס קאָסט זיי סיגארעטלאך פאר זייערע ווייבער און מעכטער,
וואָלט שוין ארץ ישראל לאנג אויסגעלייזט געוואָרן. דעם זעלבן
גורל ליידן די שולן, ישיבות, תלמוד-תורות, דער אידישער בוך
און די אלע אנדערע גייסטיגע שפייזן, וועלכע באלאנגען צו דער
נשמה. דער אידישער קערפער אין אמעריקע געניסט ב'ה פון
דאָס בעסטע, אָבער דער אידישער גייסט קריגט נאָר די ברעק-
לאך, וואָס בלייבן פון גופ'ם רייכן מאַלצייט. איך וויל ענדיגן
מיט דעם וואונמש, דאָס מיר וועלן באשליסן צו געבן אונזער
גייסט לכל הפחות אזוי פיל אויפמערקזאמקייט וויפל מיר גיבן
אונזער קערפער.

האָפּענונג

די געשיכטע פון טהענקסניווינג
דער טיפער באגריף וועגן דעם יום-טוב
די געשיכטע מיט דער סעמעטערי
יעקב'ס חלום פון האָפּענונג
האָפּענונג — דער כח פון אידן

דעם קומענדיגן דאָנערשטאָג וועט דאָס גאַנצע לאַנד
פּייערן דעם שיינעם און דערהאַבענעם אמעריקאַנער יום-
טוב, וועלכער איז באקאַנט אונטער דעם נאָמען „טהענקס-
גיווינג דעי“ . אין אידיש מיינט דאָס, דער טאָג פון דאָנק-
זאָגונג.

די ערשטע פּייערונג פון דעם יום-טוב איז פאַרגעקומען
אין דעם יאָר 1621, דאָס הייסט, העכער 300 יאָר צוריק. ווען
די אמעריקאַנער ערד האָט מיט איר פולער מוטערלאכער גאַד
אַנגעהויבן צו שפּיזן די הונגעריגע מאַגנס פון די ערשטע
איינוואַנדערער קיין אמעריקע, האָבן יענע אימיגראַנטן אויס-
געדריקט זייער אנערקענונג צום באשעפער מיט תפלות און
דאַנקזאָגונג. ניט נאָר האָבן זיי אָפּגעזונדערט אַט-דעם טאָג
פאַר דאַנקזאָגונג פאַר זיך אליין אין יענער צייט, נאָר עס איז
אויך געווען זייער כּוּנה, אז די קומענדיגע דורות פון דעם גרוי-
סען און געבענטשטן לאַנד, זאָלן נאָכפּאָלגן אַט-דעם נאָכעלן
ביישפּיל און אָנהאַלטן דעם טאָג אַלס א נאַציאָנאַלן יום-טוב.
דער וואונטש זייערער איז מקוים געוואָרן, ווען אין דעם יאָר
1863 איז „טהענקסיגווינג דעי“ פראַקלאַמירט געוואָרן אַלס
נאַציאָנאַלער יום-טוב, וועלכער ווערט געפּייערט יערלאַך אי-
בערן גאַנצן לאַנד.

נאטירלאך איז דאס שווער פאר אונזערע מענטשן פון איצ-
טיגען דור, וועלכע קענען זיצן אין א סטום-באהייצטער וואוי-
נונג אויף א ווייכן משער און איינהערן זיך צו רייכע מוזיקא-
לישע פראגראמען אויף דער ראדיא, צו פארשטיין ווארום
מענטשן זאלן מאכן א גאנצן יום-טוב דערפאר וואס זיי האָבן
באקומען א אַרים שטיקל ברויט, פאר וועלכן זיי האָבן בא-
צאלט מיט שוויים און בלוט. ווען אַבער איר דרינגט אריין
אביסל טיפער אין די פסיכאלאגישע איבערלעבונגען פון יענע
ערשטע אימיגראנטן, וועט איר גלייך איבערצייגט ווערן, אז
זייער פייערונג און פרייד פאר זייער ערשט שטיקל ברויט, איז
געווען פולקאם באַרעכטיגט.

שטעלט זיך פאַר מיט 300 יאָר צוריק, ווען פאַרן אויף
דעם אַטלאַנטישן אַקעאָן האָט געמיינט זיך ממש אריינזאָרפן
דעם מלאך המות אין האנט אריין, ווען נאָר אייניגע געצילטע
שיפן האָבן מיט דערפאַלג דורכגעשוואָמען די צאָרנדיגע ווא-
סערען פון דעם אומבאוואוסטן ים, דאָן קומט דער ביטערער
שיקאַזל און לייגט ארויף זיין אומב'רחמנות'דיגע האנט און
באַפעלט זיי צו נעמען דעם וואַנדער-שמעקן און צו גיין אין א
וויסט לאַנד, וואו 3,000 מייל וואַסער וועט זיי אויף אייביג
צעשיידן פון זייערע בעסטע און ליבסטע.

אַט יענע אַרימע וואַנדערער האָבן געזען דעם טויט פאר די
אויגן יעדעס מאָל, ווען א ברויזנדיגע כוואליע האָט אַ שלאָג
געטאָן איבער זייער שוואכער, הילצערנער זעגל-שיף. געוויס
האָבן זייערע הערצער שמאַרק געקלאַפט מיט בענקעניש נאָך
דעם אלטן היימישן שמעל. געוויס איז א שוידער דורכגע-
לאָפען זייער לייב, ווען זיי האָבן דערפילט זייער איינזאַמקייט
און אומזיכערהייט. מיט יעדן אַפגעפאַרענעם מייל, זיינען
אַלץ דינער געוואָרן די פעדים מיט דער פארגאנגענהייט, אַלץ
טונקעלער די אויסזיכטן פאר דער צוקונפט. אַלעס ארום זיי
איז געווען כמאַרנע און שוואַרץ. די בייזע גייסטער פון אַנ-
טוישונג און פאַרצווייפונג וואַלטן געוויס געזיגט איבער די

געפלאגטע געמיטער פון אט-די וואנדערער, ווען אין זייער געמיינעם באגאזש וואלטן זיי ניט מיטגעפירט מיט זיך די מידות פון האנקבארקייט און האפענונג, האנקבארקייט פאר דעם ביסל וואס זיי האבן, און האפענונג פאר א מער גליקלא-כער צוקונפט. דאס ערשטע שטיקל ברויט, וואס זיי האבן ארויסבאקומען פון זייער ניי לאנד, האט געהאט פאר זיי די באדייטונג ניט נאר פון שפיין, נאר עס איז אויך געווען דער סיגנאל פון א פארפולטער האפענונג, דער באווייז, דאס מעג-משלאך שווייס און בלוט, דאס מענטשלאכע קרבנות גייען ניט לאיבוד.

די פאלגנדיגע דערציילונג וועט אמבעסטן אילוסטרירן דעם דאזיגן געדאנק. עס ווערט דערציילט, אז א פאטער און א קינד זיינען אמאל געגאנגען אין וועג. ווען עס איז געווארן פינסטער און זיי זיינען נאך אלץ געווען ווייט פון א ישוב, הא-בען זיי באשלאסן ווייטער אַנצוגיין מיט זייער וואנדערונג, ביז זיי וועלן, פיליכט, זיך דערשלעפן צו ערגעץ א שטאָט. לאנג-זאם און פארזיכטיג האבן זיי געמאפט אין דער פינסטער, ביז פלוצלונג האבן זיי זיך ביידע אַנגעשלאָגן אין א שטיין. ווען זיי זיינען געקומען צו זיך, האבן זיי זיך ארומגעזען, אז דער שטיין אין וועלכן זיי האבן זיך צעשלאָגן, איז א מצבה פון א מת, און אז דער פלאץ אויף וועלכן זיי שטייען, איז א סע-מעטערי. דאס קינד האט אַנגעהויבן צו וויינען און איינטו-ליענדיג זיך נאענט צום טאטן, האט ער אַנגעהויבן צו שרייען: „טאטע, איך האב מורא! דא איז דאך א סעמעטערי. דא ליגן דאך מתים“. דער פאטער, אבער, האט אַנגעפאנגען צו שמייכ-לען און איז געווארן פריילאך. האט אים דאס קינד געפרעגט: „טאטע, ווארום ביסטו אזוי פריילאך, האסטו דען ניט מורא פאר א סעמעטערי?“, „ניין, מיין קינד“, האט געענטפערט דער פאטער, „ווייל אויב מיר זיינען אויף א סעמעטערי, איז א סימן אז מיר זיינען נאענט צו א שטאָט, און מיר וועלן באלד זיין געהאלפענע“.

יעם, מיינע ליבע פריינט, וואו עס איז דא טויט, דארטן אין שכנות איז דא לעבן . . . נאך א שמורם קומט די זון, נאך דער נאכט קומט דער טאג, נאך פינסטערניש קומט ליכטיקייט. אלעס וואס א מענטש הארט האבן איז האפענונג, אום ער זאל קענען דערגיין די פינסטערניש. דאס איז דער הויפט-געדאנק פון מהענקסגיווינג.

מיר אידן האבן א דאפלטע אורזאכע צו פייערן מהענקס-גיווינג דער. אויסער וואס אלע גוטע אמעריקאנער בירגער טיילן מיר די פריידן פון אלע אנדערע בירגער פון לאנד, אוי-סער דעם וואס עס איז גלאט געשמאק צו עסן ענדיק, דארפן מיר זיין שטאלץ דערמיט, וואס דער גייסט פון דעם יום-טוב איז געבארגט פון אונזער גייסטיגן אוצר, פון אונזער תורה. פון די פילע ביישפילן, וועלכע געפינען זיך אין אונזער תורה וועגן דער מידה פון האפענונג און בטחון, וויל איך נאר ציטירן די לעבנס-געשיכטע פון אונזער פאטער יעקב, וועגן וועלכן עס ווערט פיל דערציילט אין די סדרות פון די לעצטע פאר וואכן.

יעקב אבינו, דער איש תם, דער ערלאכער און שמילער יעקב, האט דורכגעמאכט א שטורמישן און טראגישן לעבן. די כוואליעס פון ים פון לעבן האבן געשלאגן איבער אים א קלאפ נאך א קלאפ. אין זיין קינדהייט האט דער ביזער רוח פון עשיו'ס שנאה נאכגעפאלגט אים אויף שריט און שריט, ביז דער ארימער יונגער יעקב האט געמוזט נעמען דעם וואנדער-שמעקן אין האנט, אום זיך צו רעטן פון זיין ברוהער'ס האס און נקמה. ארים און איינזאם, הונגעריג און אומבאשיצט. טרעפן מיר יעקב'ן אויף זיין וואנדערונג צום אַנקל לבן. די קאלטע ערד איז זיין געלעגער און די הארטע שטיינער זיינע קישנס. דער קלימאקס קומט, ווען די זון פארגייט און די נאכט ווערט איינגעהילט אין א דיקער פינסטערניש. ווען אלעס ארום איז איינגעטוליעט אין חושך און מורא. יעקב שמעלט זיך אָפּ, לייגט אוועק זיין קאָפּ אויף די הארטע שטיי-נער. דער קאָפּ טוט וויי, די ביינער ברעכן פון קעלט און נעץ,

דאָס האַרץ קלאַפּט פון שרעק און אָט, אָט שטייט יעקב ביים שוועל פון פּאַרצווייפּלונג. אַבער מיטאַמאַל „וּיחלוּם יעקב“, אַ חלוּם קומט צו יעקב'ן, דער חלוּם פון האַפּענונג, דער שטראַל פון בטחון. יעקב זעט, אַז טראַץ דעם וואָס ער איז איצט אויף דעם נידעריגסטן שטאַפל פון דעם לייטער פון לעבן, קען ער נאָך שפּעטער זיין אויף דעם העכסטן, ווייל אויף דעם לייטער פון לעבן שטייט מען ניט נאָר, עס איז אַ שטענדיגער אַרויף און אַראָפּ, אַראָפּ און אַרויף.

דאָס ליכט פון האַפּענונג איז געווען דער וועג-ווייזער ניט נאָר פאַר יעקב'ן, נאָר פאַר אַלע אונזערע אבות. דאָס האָט געהאַלטן יוסף'ן, ווען ער איז געווען ביי פּרעה'ן אין פּריזאָן, דאָס האָט געהאַלטן משה'ן, ווען ער איז אַנטלאָפּן פון מצרים, דאָס האָט געהאַלטן דניאל'ן, ווען ער איז געווען אין דער גרוב פון לייבן, דאָס העלפט אונז אידן דורכצומאַכן אַזאַ לאַנגן פינסטערן גלות.

אַט-די מידה פון האַפּענונג האָט געהאַלפּן אין דעם גע-בורט און אַנטוויקלונג פון דעם רייכן און מעכטיגן לאַנד אַמע-ריקע.

אַט דער נאָבעלער גייסט וועט אויך העלפּן צו פאַרמרייכן די וואַלקנס פון דעפּרעסיע איצט און אין דער צוקונפּט. די אַלע בייזע רוחות פון שנאה און האַס, וועלכע שוועבן איצט אין דער לופט פון אונזער לאַנד, וועלן קיינמאַל ניט קריגן די אוי-בערהאַנט, כל-זמן עס לעכט דער גייסט פון טהענקסגיווינג.

לשון הרע

צוויי אינטערעסאנטע ביישפילן אין תלמוד וועגן לשון-הרע
דער גרעסטער שונא פון מענטשנ'ס גליק
לעבן און גליק — די שטרעבונג פון דער מענטשהייט
לשון-הרע צעשטערט יעקב'ס היים
היט זיך פאר אַט־דעם שונא

דאָס לעבן איז א בן-יחיד ביי יעדן איינציגן מענטשן, ווייל
מער ווי איין לעבן פארמאָגט קיינער ניט אין דער וועלט. דער
שענסטער באַגלייטער צום לעבן אין א ביסעלע גליק, א גליק-
לאַך לעבן, דאָס איז די שטרעבונג און האַפענונג פון יעדן
מענטשן.

לעבן און גליק איז די שענסטע מתנה וואָס דער אוי-
בערשטער האָט אראָפּגעשיקט אויף דער ערד. ליידער, אָבער,
איז די זעלמענע מתנה ארומגערינגלט פון אלע זייטן מיט
זייער און זייער פיל שונאים. מלחמות און קראַנקהייטן, אומ-
צופרידנהייט און פארצווייפלונג, און נאָך און נאָך אנדערע
אזעלכע מלאכי-חבלה זיינען נאָר אַ טייל פון די גרויסע מאַסע
שונאים, וועלכע שטייען שטענדיג באַרייט צו פאַרניכטן אונזער
לעבן און גליק.

איינער פון אַט-די שונאים פון דער מענטשהייט, וועגן
וועלכן איך וויל צו אייך ריידן היינט בייטאָג, איז די שלעכטע
מידה, וועלכע איז אונז אַלעמען גוט באַקאַנט מיט דעם נאָמען
„לשון הרע“, דער בייזער צונג, וועלכער פראָגט רכילות, וועל-
כער באַרעוהט און קריטיקירט יענעם, וועלכער פאַרשפּרייט
פאַלשע קלאַנגען און העצט איין מענטשן געגן אנדערן, איז
דער געפערלאַכסטער שונא פון מענטשלאַכן גליק.

מייכן קען מען אַנזאַמלען פון די טרערן וואָס ער האָט פאַראַרזאָכט, בערג קען מען שאַפן פון די הערצער וואָס ער האָט צעבראַכן, מדינות קען מען בויען פון די היימען וואָס ער האָט צעשטערט. וואו נאָר דער בייזער גייסט פון לשון הרע גייט דורך, דאַרטן לאָזט ער איבער נאָך זיך אן עמק הבכא, א יאָמער און געוויין. אַ פאַר שלעכטע, בייזוויליגע ווערטער קענען אַפרייסן אַ מאַן פון זיין פרוי, אַ קינד פון דער מאַמען, אַ ברודער פון אַ שוועסטער.

אין קליינער ריר פון אַ בייזן צונג קען אויסלעשן די שטאַרקסטע פייערן און ליכט פון ליבע און פריינטשאַפט. די ערשטע זינד וואָס עס איז געקומען אויף דער וועלט, די זינד פון דער מוטער הוה, איז געבראַכט געוואָרן אַהער דורך דעם גלאַטן און פאלשן צונג פון שלאַנג, און זינט דאָן זיצט דער שלאַנג פון לשון הרע אין יעדן איינציגן פון אונז און טוט זיין פאַרגיפטונגס-אַרבעט אָן אויפהער.

אין אונזער הייליגער גמרא ווערט זייער פיל געבראַכט וועגן די גרויסע זינד פון לשון הרע. אין דער גמרא (ערכין) ווערט געבראַכט, דאָס גאַט האָט אַ טענה צום צונג און זאָגט צו אים אזוי: „ . . . זע נאָר צונג! אלע באַוועגלאכע אברים ביים מענטשן זיינען אין דרויסן פון קערפער, זיי דארפן אויס-שטיין קעלט און היץ און אלע אנדערע שוועריקייטן. אָבער דיר, דיר האָב איך אוועקגעלייגט אין מענטשנ'ס מויל, וואו דו ליגסט אין דער וואהעם און באַקוועם, און נאָך מער: איך האָב דיר אַרומגעצאַמט מיט צוויי באַשיצונגען פון פלייש — דאָס זיינען די ליפן און פון ביין, דאָס זיינען די ציינער. האָסטו דאָך ע"פ יושר געדאַרפט זיין צו-פרידען און אנשמענדיג, און אס ענדע טוסטו אָן מער שאָדן אויף דער וועלט ווי אלע אנדערע אברים צוזאַמען.“

נאָך אַ זייער אינטערעסאַנטער ביישפיל ווערט געבראַכט אין דער גמרא, וועלכער זאָגט דאָס פאַלגנדיגע: „ווען משיח וועט קומען וועלן אלע בייזע חיות פון דער וועלט קומען צום שלאַנג מיט אַ גרויסער שאלה. דער לייב,

וועלכער איז די ווילדסטע חיה, וועט זאגן צום שלאנג: הער זיך צו, דו שלאנג! מילא, איך צערייס מענטשן, האָב איך כאָטש הנאה דערפון, ווייל נאָכדעם ווי איך טויט זיי, עס איך זיי אויף און שטיל מיין הונגער דערמיט, אָבער דו? ווען דו שפּריצט אריין דיין גיפּט אין א מענטשן, טויטסטו אים, אָבער קיין הנאה דערפון האָסטו נישט, ווייל נאָכדעם ווי דיין קרבן שטארבט, גייסטו זיך אוועק רואיג דיין וועג. דו שלאנג ביסט איינפאָך א קאלטבלוטטיגער גולן און מערדער . . . מיט דער זעלבער שאלה וועלן קומען צו אים אלע אנדערע ווילדע חיות. אויף די אלע שאלות ענטפערט דער שלאנג אזוי: ברידער חיות, איך האָב זיך גוט צוגעהערט צו אלע אייערע טענות, און דעם אמת זאָגנדיג, איך האָב אייך גארנישט מיט וואָס צו ענטפערן. איר זייט פולקאס גערעכט. נאָר איין זאָך וואונדערט מיך: וואָס זייט איר עפעס געקומען דוקא צו מיר? גייט בעסער און פרעגט די זעלבע שאלה דעם מען-טשען אליין. ער האָט אין זיין מויל א גיפּט, וועלכער איז שעדלאכער און שרעקלאכער פון מיינעם, און ווען ער גיפּט טעט האָט ער דערפון אויך קיין הנאה נישט. דערמיט האָט זיך דער געשפרעך געענדיגט. די חיות האָבן איינגעזען, אז דער שלאנג האָט זיך פון וועמען צו לערנען, און זיי זיינען שטיל געוואָרן."

דער שלאנג איז דאָך ווירקלאך גערעכט, ווארום דער גיפּט פון מענטשלאכן שלאנג, דער גיפּט פון לשון הרע, איז די מעכטיגסטע פארניכטונגס-קראפט אויף דער וועלט. נעמט צום ביישפּיל א שטיק אייזן. דאָס קען טויטן א מענטשן. אָבער אום צו טויטן אים, מוז דער קרבן זיין נאָענט צו אייך. א פּיסטאל אָדער א ביקס קען הרג'ענען א מענטשן, ווען ער איז אפילו אביסל ווייטלאך אוועק. אָבער אויב דער קרבן איז אייניגע מייל אוועק, אָדער ער באשיצט זיך אונטער א וואנט, דאָן האָט די קויל אויף אים קיין שליטה נישט. די גרעסטע קאנאָנען בריינגען שאָדן נאָר אין א ווייטקייט פון

בערך 30 מייל, אבער דער צונג קען ריידן א פאך רכילות
ווערטער אין ניו יארק און דערמיט בריינגען אומגליק צו
א מענטשן וואס וואוינט גאר אין סאן-פראנציסקא.
איצט, מיינע חשוב'ע צוהערער, ווען מיר האבן זיך אביסל
באקאנט געמאכט מיט דער דינאמישער צעשמערונגס-קראפט
פון לשון הרע, קענען מיר בעסער פארשטיין די געשיכטע פון
יוסף'ן מיט די ברידער, וועגן וועמען עס ווערט גערעדט אין
דעם חומש בראשית.

גיט א מיט אויף א וויילע די בלעטער פון דער אידישער
געשיכטע, ביז צו די ערשטע עטלאכע קאפיטלען און שטעלט
איך פאר דאס בילד פון יעקב'ן און זיין פאמיליע.

אז זעט איר א גרויסן געצעלט און אן אפענעם פעלד
אונטער די בלויע הימלען און דער ווארימער זון-שיין פון לאנד
כנען. שעפסן און קעמלען, כהמות און אקסן דרייען זיך ארום
און גריזשען רואיג דאס גרינע גראז, וואס רינגלט ארום, אויף
גרויסע שטרעקעס, דעם רייכן אריענטאלישן געצעלט פון אונ-
זער פאטער יעקב. קנעכט און דינסטן לויפן היין און צוריק
אכטונג צו געבן, אז די גיטער פון זייער שיינעם בעל-הבית זאל
זיין אין דער בעסטער ארדענונג. דא זעט איר דעם הויכן
גריין-גרויען יעקב מיט דעם לאנגן שטעקן אין האנט און א
זיסער געטלאכער שמייכל אויסגעגאסן אויף זיין הייליגן גע-
זיכט. ער גייט ארום מיט ברכות אויף זיינע ליפן און אן אונ-
טערשיד פון קינד און קנעכט, באגריסט ער יעדערן מיט זיין
הארציגער ברכה. און שטעלט איך ווייטער פאר: עס קומט
פרייטאג פארנאכט, די קינדער קומען אהיים מיט די שעפסן
פון דער פאשע. א געטלאכע, שבת'דיגע שטילקייט הויבט אן
צו באהערשן די סביבה. נאך קידוש, עס זעצט זיך יעקב
אויבן-אן. ארום אים ביים שיינעם שבת-מיש זיצן די קינדער
און זיין הויזגעזינד. קדושה און ליכטיקייט באליכט יעדעס
ווינקלעלע פון געצעלט. יעקב קוקט אויף די פרומע פנימ'ער
פון זיין ליבער פרוי און קינדער. זיין בליק פאלט אויך אויף

די שבת ליכט. ער ווערט פארטראכט, הויכט אויף די אויגן אין דער הויך און זאגט: גאטעניו מיינער! דו ליבער גאט פון מיינע טייערע עלטערן, „קטנתי מכל החסדים“, איך בין דאך גארניט ווערט דיין חסד וואס דו טוסט מיט מיר. א הייסע טרער פון פרייד גיסט זיך אראפ פון זיינע ליכטיגע אויגן. די טרערן באנעצטע אויגן ווארפן ווייטער א בליק אויף די קינדער. יעקב'ס הארץ ווערט פול. ער ווענדט זיך צו די קינדער און זאגט: קינדערלאך מיינע! מיין לעבן ביז איצט איז געווען א שווערס און געפלאגט. ווען נאך א קינד בין איך אפגעריסן געווארן פון מיין טאמנ'ס טיש. איך בין אוועק פון דער היים ווען איך בין נאך א קליין אינגל געווען. 20 שווערע יאר האב איך געארבעט אין סוועט-שאפ ביי לבנ'ען, געארבעט שווער און ביטער. זעט, קינדערלאך, מיין צעקנייטשטן פנים. קוקט אויף מיינע סיווע האר, זיי טראגן דעם שטעמפל פון פיין און לידן. אבער גאט-צו-האנקען, ווען איך גיב א קוק איצט און זע אייך, מיינע ליבע קינדער, און דאס ביסעלע פארמעגן וואס גאט האט מיר געשיינקט, פיל איך זיך דאך דער גליקלאכסטער מענטש אויף דער וועלט. גאט מיינער, א דאנק דיר און א לויב דיר פאר דעם ביסעלע גליק.

יעס, „ביהש יעקב לישיב בשלוח“, יעקב'ן האט זיך גע- בענקט נאך א ביסעלע רואיקייט, א ביסעלע גליק, אבער דאן קומט פלוצלונג „רגזת יוסף“, א פאר לשון הרע ווערטער הא- בען אינגאנצן צעבראכן דאס שווער-פארהארעוועט ביסל נחת. א פאר לשון הרע ווערטער פון יונגן יוסף האט אויף שטענדיג אויסגעלאזשן דאס פייערל פון פרייד אין דעם געפלאגט הארץ פון יעקב'ן. ווי א שטורם האט דאס צעבראכן די גליקלאכע היים. אט-די פרומע זין פון יעקב'ן זיינען שיער ניט באגאנגען א ברודער-מאָרד. אַנשטאַט מלאכי-השרת האָבן שײַם אָנגע- הייבטן צו טאַנצן ארום יעקב'ס געצעלט. אפילו צדיקים, ווייזט אויס, קענען אויך פאלן קרבנות אין די הענט פון רכילות. קיין אנדער זאך, אויסער א בייזער צונג האט געקענט בריינגען

ברודער-האס און צעשמערונג אין אזא גליקלאכער און געמלא-
כער היים, ווי די פון אונזער פאטער יעקב.
צום שלום, מיינע פריינט, וויל איך איך אויפמערקזאם
מאכן, אז עס איז נישט נאָר א גרויסע זינד צו ריידן לשון הרע,
נאָר עס איז אויך פארבאָטן און שעדלאַך צו הערן לשון-הרע,
וויל וויסן זאָלט איר, אז ווען איינער רעדט פאר איך שלעכטס
אויף א צווייטן, וועט ער דעם נעקסטן מאל ריידן פאר יענעם
אויף איך. און איך וויל ענדיגן מיין ריידן מיט דער עצה פון
אונזער תורה: „מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב,
תציר לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה“, ווען פון איך עס
וויל לעבן אין גליק, היט אייער צונג פון צו ריידן שלעכטס און
אייערע ליפן פון פאלשקייט.

קריטיק און קריטיקער

קריטיק איז נויטיג און נוצבאר
א קריטיקער דארף זיין א מבין
דרוי סאָרטן קריטיקער
מבינות אויף א רב
די געשיכטע וועגן ציניקער

קריטיק איז זייער א ווינשענסווערטיקער אינסטרומענט אין דער אנטוויקלונג פון מענטשלאכן שאפן. מיט דעם וואָס מען קריטיקירט אויף א פריינטלאכן אופן איינעמס ארבעט, העלפט מען אים דורך דעם צו פארבעסערן זיין ארבעט אין דער צו-קונפט און דאָס העלפט אים אויך זיך צו פארפולקאמען אין זיין פאך. דער גרויסער תנא און געלערנטער „רבי“ האָט געזאָגט, אז כל-זמן קריטיק איז דערלויבט אין דער וועלט, איז די וועלט פארזיכערט געגן יעדן ביזו און אז קריטיק ברענגט מיט זיך גוטעס און ברכה אויף דער וועלט.

דער פאָקט, דאָס ווען מיר גייען קויפן א קאָסטבארן אר-טיקעל, באראטן מיר זיך מיט א מבין, דאָס הייסט מיט איינעם, וועלכער איז אימשמאנד צו געבן א ריכטיגע קריטיק, אָדער אַפּשאצונג וועגן דעם ארטיקל, איז א סימן, אז דער געוויינ-לאכער מענטש אנערקענט קריטיק, ניט נאָר אלס ווינשענס-ווערט, נאָר אויך אלס א ניצלאכע נויטווענדיקייט. די ניצ-לאכקייט פון פריינטלאכער און קאָנסטרוקטיווער קריטיק איז נויטיג ניט נאָר אין ענינים פון פראָדוקטן און מענטשלאכער שאפונג, נאָר אויך אין אונזער פערזענלאכער באַנעמונג און אויפפירונג. ווען מיר זעען אז אונזערער א באקאנטער אָדער פריינט פירט זיך אויף ניט פאסיג, איז אונזער מענטשלאכע פליכט אים אויפמערקזאם מאכן אויף דעם. אין דער תורה

ווערט געבראכט א באזונדער געבאָט: „הוכח תוכיח את עמיתך“, עס איז די פליכט פון יעדן מענטשן צו קריטיקירן זיין פריינט, ווען יענער טוט שלעכטס. אויך דער תלמוד ברענגט אין נאָמען פון תנא ר' חנינא, אז די אורזאך ווארום ירושלים איז חרוב געוואָרן, איז געווען „שלא הוכיחו זה את זה“, זיי האָבן זיך איינער דעם צווייטן ניט קריטיקירט. אפילו אין אונזערע איצטיגע צייטן זעען מיר, אז די כמארע פון וואַלקנס און חורבן, וואָס רוקט זיך אויף דער וועלט, קומט פון די לעג-דער, וואו קריטיק איז שטרענג פארבאָטן. אין משלי ווערט געבראכט: „הוכח לחכם ויאהבך“, ווען מען קריטיקירט א קלוג-גען מענטשן, וועט ער קיינמאל ניט ווערן ברוגז דערפאר, נאָר פארקערט, ער וועט נאָך זיין דאנקבאר צו דעם וואָס קריטי-קירט אים.

אלאָ, מיינע פריינט, עס איז ניט נויטיג פאר מיר צו ברענגען נאָך באווייזן צו צייגן, אז קריטיק איז ווינשענסווערט, נויטווענדיג און נוצבאר. און איך וויל דעריבער איצט אריבער גיין פון דעם ענין פון קריטיק צו דעם ענין פון קריטיקער. א קריטיקער דארף הייסן דער, וואָס איז אימשטאנד צו געבן די ריכטיגע קריטיק אויף מענטשלאכער שאפונג און אויפ-פירונג. צו זיין אן אינטעליגענטער, קאנסטרוקטיווער קריטי-קער, דארף איינער זיין אן עקספערט אין פאך, אום ער זאל קענען קריטיקירן א צווייטן קענער אין דעם זעלבן פאך. צו זיין א קריטיקער אויף א צווייטן מענטשנ'ס אויפפירונג און מעשים, דארף דער קריטיקער זיין בעסער און גרעסער פון דעם וועמען ער וויל קריטיקירן. קריטיקירן איז א וויכטיגער פאך, וועלכער דארף רעזערווירט ווערן נאָר פאר די וועלכע זיינען פייאייג און פאסן זיך דערצו.

ליידער, אָבער, געפינען מיר אין דער ווירקלאכקייט, דאָס יעדער מענטש האַלט זיך פאר א מכין אויף אלעס און דער-לויבט זיך וויפיל נאָר זיין הארץ גלוסט צו קריטיקירן אלעמען און אלעס.

מענטשן, וועלכע ווייסן ניט אפילו דעם אלה-כית פון טעא-טער, וועלן זיך דערלויבן צו קריטיקירן דעם אָדער יענעם אַקטיאָר און דורך דעם אים טאָן שאַדן. מענטשן וועלכע קע-נען קוים א שייטל עברי, דערלויבן זיך צו קריטיקירן א רב'ס א דרשה. מאנכע מענטשן, וועלכע זיינען אויסווארפן אליין, דערלויבן זיך צו קריטיקירן א צווייטנס אויפפירונג. מיינע פריינט, כדי צו מאכן אַט-דעם געדאנק א ביסל לייכטער און איינפאכער, וועל איך איינטיילן אַט-די גרויסע מחנה פון קרי-טיקער אין דריי קאטעגאָריעס. די ערשטע קאטעגאָריע פון קריטיקער באשטייט פון אמת'ע, פאסיגע און פייאניגע פאך-מענער. אַט-די קריטיקער זיינען גויטיג, ווילקאמען און גוצ-באר און דארפן פון אלעמען געשעצט ווערן. די צווייטע קא-טעגאָריע פון קריטיקער זיינען די מענטשן, וועלכע דענקען אז זיי ווייסן אלעס. אַט-דעם טיפ מענטשן וויל איך אויפקלערן מיט דער פאָלגנדיגער דערציילונג:

עס ווערט דערציילט, אז א קעניג האָט איינמאָל אראנ-זשירט אין זיין פאלאץ א גרויסע און רייכע אויסשטעלונג פון קונסט-בילדער מכל המינים. די גרעסטע מאלער און קינסט-לער האָבן אריינגעשיקט זייערע קונסטווערק צו דער אויסשטע-לונג. אויפן צווייטן טאָג פון דער אויסשטעלונג האָט דער קע-ניג איינגעלאדן זיין גאנצן פאלק צו קומען אַנקוקן די רייכע אויסשטעלונג און דערביי האָט ער געלאָזט וויסן, אז יעדער איינער וואָס וועט געבן א ריכטיגע קריטיק אויף וועלכן עס איז בילד, וועט באַקומען א פרייז פון 1,000 דאלער. צווישן די אלע וואָס זיינען געקומען, איז אויך געווען אן אומוויסנדיגער פויער. ער איז אויך ארומגעגאנגען צו זוכן קריטיק אויף די בילדער. ווען דער פויער איז פארכייגעגאנגען א בילד, וועלכע האָט געמאָלן א דאַרפס-פויער, האָט ער זיך אָפגעשטעלט, און נאָך אַ לאנגן אַנקוקן, האָט ער אויסגעפונען א חסרון, דאָס די שטריק אויף דעם פויער'ס פאַסטעלעם (הילצערנע שיד), וועל-כע זיינען געמאָלן אויפן בילד, איז ניט גוט פאַרבונדן, ווייל אַ

פויער פארבינדט ניט אזוי די פאסטעלעס. זיין קריטיק איז געפונען געווארן ריכטיג און ער האט באקומען א פרייז פון 1,000 דאלער. דערמוטיגט פון דעם דערפאלג, האט זיך דער פויער אפגעשמעלט ווייטער ביי א בילד, וואו עס איז געווען געמאלן א רב. דער פויער האט צוגערופן די דזשאדזשעס און האט זיי אנגעוויזן אז דעם רב'ס בארד און פאות און אויך זיין גארטל איז ניט ריכטיג געמאלן. אויף דעם זיינען שוין די דזשאדזשעס געווארן אין כעס און געזאגט צום פויער: „דו פראסטער מוזשיק, מילא ווען דו קריטיקירסט א פויער'ס פאסט מעלעס, ביסטו גערעכט, ווייל וועגן דעם ווייסטו, אבער ווען דו גייסט קריטיקירן דעם רב'ס בארד און פאות, דאן צייגסטו אז דו ביסט אן איינפאכער, גראבער, אומוויסנדיגער מוזשיק, ווייל וואס ווייסטו וועגן מבינות אויף א רב?" און זיי האבן אים ארויסגעטריבן פון פאלאץ. דאס זעלבע דארף מען טאן צו די לייט וועלכע שמופן זיך צו זאגן מיינונגען און קריטיק אין זאכן, וואו זיי האבן קיין אנונג ניט, אבער דענקען אז זיי ווייסן.

די דריטע קאמענטאריע פון קריטיקער זיינען די מענטשן, וועלכע ווייסן טאקע אז זיי ווייסן ניט און זיינען ניט פאסיג צו קריטיקירן, נאר זיי האבן די טבע צו זאגן אלעס פארקערט פון דאס וואס א צווייטער זאגט. אט-די לייט זיינען גלאט נידע-ריגע ברואים. איר טרעפט זיי אפט אין שולן, אין סאסייעטיס, אין לאדזשן און ביי יעדן אנדער סארט מיטינג. זיי זיצן גע-וויינלאך אין א זייט, אנגעשפארט די קאפ אויף א האנט און ווען איינער זאגט יא, זאגן זיי ניין. זיי וועלן שמענדיג קרי-טיקירען יעדערן און אלע מאל זאגן משה-קאפויר. זיי האבן א גרינגן לעבן. זיי טוען קיינמאל ניט אריין קיין האנט אין קאלטע וואסער פאר די ארגאניזאציעס צו וועלכע זיי באלאנ-גען, זיי דארפן ניט טראכטן, אלעס וואס זיי טוען איז קריטיק-רען יענעס. וועגן אט-די לייט וועל איך אייך דערציילן דעם פאלגנדיגן משל:

בשעת גאט האָט באשאפן די וועלט, האָט ער געשיקט
 רופן די אלע חיות און מענטשן זיי אָנזאָגן ווי לאנג יעדערער
 פון זיי וועט דארפן לעבן. ווען מען האָט אריינגערופן דעם
 פערד, האָט אים דער מלאך געזאָגט: דו וועסט לעבן אויף
 דער וועלט 40 יאָר. ווען דער פערד האָט דאָס דערהערט,
 האָט ער אָנגעהויבן בעטן ביים מלאך, מען זאָל אים געבן
 ווינציגער יאָרן, ווייל ער וועט דארפן שווער ארבעטן אויף
 דער וועלט און עס לוינט זיך אים ניט צו לעבן אזוי לאנג.
 אלזאָ, דער מלאך האָט איינגעזען די גערעכטיקייט פון
 פערד'ס טענה און האָט אראָפגענומען 10 יאָר פון זיין לעבן.
 נאָכדעם איז געקומען דער כלב און דער מלאך האָט אים גע-
 זאָגט, אז ער וועט דארפן לעבן 25 יאָר. דער כלב האָט
 אויך אָנגעהויבן בעטן, מען זאָל פון זיין לעבן אראָפנעמען
 עטלאכע יאָר, ווייל זיין לעבן וועט אויך זיין זייער א שווערס.
 ער וועט אַ גאַנצע נאכט דארפן היטן דעם כעל-הבית'ס הויז.
 אלזאָ, דער מלאך האָט אראָפגענומען 5 יאָר פון זיין לעבן.
 נאָכדעם איז אריינגעקומען דער אומוויסנדיגער קריטיקער.
 דער מלאך האָט אים געזאָגט אז זיין לעבן וועט זיין 60
 יאָר. ווען דער קריטיקער האָט דאָס דערהערט, האָט ער
 אָנגעהויבן בעטן מען זאָל אים פארלענגערן זיינע יאָרן, ווייל,
 האָט ער גע'טענה'עט, איך האָב דאָך אַ גרינגן לעבן, אר-
 בעטען און טראכטן דארף איך דאָך ניט, אלעס וואָס איך
 דארף טאָן אויף דער וועלט, איז זאָגן אלעס פארקערט, וואָס
 יענער זאָגט און קריטיקירן וואָס יענער טוט, אלזאָ, איך
 וויל לעבן לענגער. אויף דעם האָט דער מלאך געענטפערט:
 „מער קיין מענטשלאכע יאָרן האָב איך פאר דיר ניט, אָבער
 מיר איז געבליבן אַ ביסל יאָרן פון פערדישן און הינטישן
 לעבן, וועל איך דיר דאָס אוועקגעבן.“

אַט דאָס, מיינע פריינט, איז דער מאטעריאל פון וועלכן
 אַט-די טיפן מענטשן זיינען צונויפגעשטעלט.
 אלזאָ, מיינע ליבע פריינט, איך ווייס, אז אַ סך פון אייך

ליידן פון שלעכטע קריטיק, פון בייזע צינגער, דעריבער איז
מיין עצה צו אייך, אז איר זאלט אונטערזוכן אין וועלכער
קאטעגאריע יעדער קריטיקער באלאנגט. אויב ער באלאנגט
צו די צוויי לעצטע, וועלכע איך האב אויסגערעכנט, זאלט
איר זיך גארניט נעמען צום הארצן. איר מעגט מיטן פולן
געוויסן איגנארירן זיי מיט שפאט און פאראכטונג. און אויב
ער איז דער פאסיגער קריטיקער, זייט ניט ברוגז אויף אים,
ווייל אזא קריטיקער איז נוצבאר און נויטיג.

ש ל ו ם ב י ת

דער נאַטירלאכער קוואל פאר פריינטשאפט
ווען אן אייגענער שלאָגט טוט מער וויי
ווי אברהם האָט אויסגעמיטן קריג אין דער פאמיליע
א לעסאָן פון יוספ'ן
יעדע שנאה־פייער קען אויסגעלאָשן ווערן

ווען גאָט האָט באשאפן דעם ערשטן מענטשן אויף דער
וועלט, איז דער מענטש געווען דער איינציגער פון זיין מין.
קיין אנדערע חברים אויסער די חיות, פויגלען און די שטומע
נאַטור, האָט ער ניט געהאט. ווען גאָט האָט געזען ווי איינ-
זאַם און אָפגעזונדערט דער מענטש פילט זיך אין דער געזעל-
שאפט פון די ווילדע באשעפענישן, האָט ער געזאָגט אז „לא
טוב היות האדם לבדו“, עס איז ניט ראטזאם און זייער ניט
באקוועם, אז „אדם“ זאָל דארפן פאַרבלייבן אין איינזאַמקייט
דעם גאַנצן לעבן. ער האָט, דעריבער, באשלאָסן, אז כּדי צו
מאכן דעם מענטשנ'ס לעבן זיסער, אנגענעמער און פריילאכער,
מוז ער שאפן פאר אים פריינט אין לעבן. פריינט מיט וועמען
ער זאָל זיך קענען טיילן זיין פרייד און ליידן, פריינט אין ווע-
מעס הערצער עס קלאפט שמענדיג דער פולס פון ליבע,
פריינטשאפט און טרייהייט. די געטלאכע חכמה האָט אָבער
אויך איינגעזען, אז אזא סאַרט פריינטשאפט וואָלגערט זיך ניט,
אז אמת'ע פריינטשאפט קויפט מען ניט, אז א פריינטשאפט
וואָס איז טיפער פון די ליפן, מוז קומען צום מענטשן פון די
פערזאָנען, וועלכע זיינען פלייש פון זיין פלייש און בלוט פון
זיין בלוט. און דעריבער טאקע האָט דער באשעפער געשניטן
א ריב פון אדמ'ן, אום כּדי פון דעם צו שאפן זיין באגליימער

אין לעבן, ווייל נאָר דאָן האָט דער באַשעפער געוואָסמ, איז אדם פארזיכערט מיט אַ אמת'ן פריינט.

דעם מענטשנ'ס פאמיליע, זיין פרוי און קינדער, פאָטער און מוטער, ברידער און שוועסטער און אפילו אזוי ווייט ווי קאָזינס, איז דער נאטירלאכער קוואַל פון וואַנען אַ מענטש דארף זוכן און שעפן פריינטשאַפט. דער פאמיליע קרייז דארף זיין דער מקום קדוש, וואו עס דארף רוען די שכינה פון אחדות און שלום. אַ מענטשנ'ס פאמיליע דארף זיין ווי איין קערפער, און ווען עס איז איינעם שלעכט, דארפן דאָס אלע פילן און איי-נער דעם צווייטן דארף ליבן און העלפן.

אין אַ הויז וואו עס הערשט פריינטשאַפט און שלום, דאָר-מען הערשט אויך נחת און ברכה. ווען אַ פאמיליע איז אַרומ-גערינגלט מיט דער פעסמונג פון אחדות, איז זי זיכער געגן יעדן שמורם. אין תהלים באַזינגט דער משורר דאָס גליק פון שלום בית מיט די ווערטער: „הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד“, אַך ווי גוט און ווי זיס עס איז ווען ברידער לעבן צוזאמען אין אחדות. „שלום בית“ איז די שענסמע ברכה וואָס איינער קען זיך ווינטשן. „שלום בית“ איז דער גרעסטער ציל צו וואָס אַ מענטש דארף שטרעבן. דאָס איז אַן אינשורענס פאָליסי פאר פאמיליע-גליק, נחת און פרייד, וועלכע מען קאָלעקטעד סיי אויף דער וועלט און, איבער 120 יאָר, אויף יענער וועלט. עס איז, אַן צווייפל, דער ווילן פון גאָט און באַ-שטימונג פון דער נאטור, אַז אמת'ע פריינטשאַפט זאָל הערשן אין יעדער הויזגעזינט.

אַבער, ליידער און ליידער, געפינען מיר אַ סך אידישע היימען, וואו אַנשטאָט די מלאכים פון שלום, הערשט דאָרט דער שטן פון קריג און שנאה. היימען, וואו דער פייער פון מהלקות האָט אינגאנצן פארברענט יעדער ברעקל ליבע און פריינטשאַפט צווישן מאַן און פרוי, מוטער און קינדער, ברי-דער און שוועסטער. עס מאכט ניט אויס ווער עס איז גערעכט און ווער עס איז אומגערעכט, אַבער דער פאקט בלייבט, אַז הערצער אין וועמעס קעמערלאך עס האָט געדארפט זיצן ליבע

און גוטסקייט, טראַגן נאָר שנאה און האַס צו די פון זייער
אייגן פלייש און בלוט. מחלקות צווישן פרעמדע איז זייער
שלעכט, אָבער מחלקות אין דער אייגענער משפּחה איז א
גרויסע טראַגעדיע.

דער פּאַקט ווערט זייער שיין אילוסטרירט פון דעם פּאַל-
גענדיגען משל: די בוימער פון וואַלד האָבן אמאָל געפרעגט
דעם טשוואַק: זאָג נאָר, טשוואַק! ווי קומט דאָס ווען די האַק
קלאַפט דיר, מאַכסטו אזא גרויסן ליאַרעם. דו מאַכסט גוואַלדן,
אז מען קען הערן אויף מיילן ווייט און ווען זי האַקט אונז,
גיבן מיר ניט מער ווי א קליינעם קרעכץ און שרייען ניט אזוי
הויך". אויף דעם האָט דער טשוואַק געענטפּערט: „איר נאָ-
רישע בוימער, וואָס פאַרשטייט איר ניט? ווען די האַק קלאַפט
איך, טוט איך טאַקע וויי, אָבער איר ווייסט כּאַמט אז א
פּרעמדער שלאַגט איך, אָבער איך, אירער א לייבלאַכער בר-
דער, ביידע געבאַרן פון אייזן, ווען זי שלאַגט מיר, אן איי-
גענעם ברודער, איז דער ווייטאַג פיל, פיל גרעסער, און הערי-
כער שריי איך אזוי".

יעס, מיינע פריינט, עס איז ווירקלאַך א גרויסער צער און
ווייטאַג, ווען איינער דאַרף ליידן באַליידיגונג און שנאה פון
אן אייגענעם מענטשן. יעדער מענטש דאַרף זיך באַמיען
מיט אלע מעגלאַכקייטן אויסצומיידן שנאה אין דער משפּחה.

אונזער פּאַטער אַברהם האָט אונז געגעבן דעם ערשטן
גוטן ביישפּיל ווי אויסצומיידן מחלקות, ווייל ווען מען האָט
אים דערציילט אז עס האַלט ביי א קריג צווישן אים און זיין
פלימעניק לומ, האָט ער גערופן לומ'ן צו אים און האָט אים
געזאָגט: „נעם זיך וואָס דו ווילסט, אָבער זאָל ביי אונז קיין
קריג ניט זיין, ווייל „אַנשים אַחים אַנחנו", מיר זיינען דאָך
ברידער, דאַרף דעריבער ביי אונז הערשן שלום".

א צווייטן גוטן לעסאָן ווי איינער קען אויסמיידן א
ברודער-קריג, קען מען לערנען אין דער סדרה פון היינטיגער
וואָך, וואו עס ווערט דערציילט: ווען דער אלטער יעקב איז

געשטארבן און האָט איבערגעלאָזן זיינע קינדער אונטער דער שוין פון זייער ברודער יוסף, האָבן די ברידער זיך זייער דער-שראָקן. איצט האָבן זיי זיך געטראַכט ביי זיך, וועט יוסף — וועמען זיי האָבן פארקויפט פאר א קנעכט, געוויס נעמען נקמה אין אונז. געוויס וועט ער אונז פייניקן, פונקט ווי מיר האָבן אים געפייניקט. אָבער ווי איבעראַשט זיינען זיי גע-וואָרען, ווען יוסף איז צו זיי צוגעקומען און האָט מיט א זיסן שמייכל און אויף א ברידערלאַכן אופן זיי געטרייסט און גע-בעמען זיי, אז זיי זאלן קיין מורא ניט האָבן. „האַט ניט קיין מורא“, האָט ער צו זיי געזאָגט, „איך וועל אייך, הלילה, קיין שלעכטס ניט טאָן. לאַמיר צוריק ווערן פריינט און אָנהאלטן אונזער שלום.“ מיט דעם האָט דער גרויסער יוסף געוואָלט צייגן, אז כדי אָנצוהאלטן דעם שלום, מוז מען אַמאל פארקוקן אן עולה.

כדי צו מאַכן שלום דארף מען א ביסל פארגעסן און דאָס איבעריגע פארגעבן. קיין קרבן איז נישט צו גרויס אויף דעם מזבח פון פריינטשאפט. עס איז ניטאָ קיין שנאה, אָדער מחלקות, וואָס קענען ניט אויסגעלאָשן ווערן. אפילו די גרעסטע שונאים קענען נאָך ווערן גוטע פריינט, אויב עס געפינט זיך דער ריכטיגער פארמיטלער.

נעמט, צום ביישפּיל, פייער מיט וואַסער. זיי זיינען די גרעסטע שונאים איינער דעם צווייטן, אָבער ווען עס מישט זיך אריין דער טאָפּ צווישן זיי, דאן העלפט דער פייער דעם וואַסער זיך קאָכן און זיי ווערן גאָר די בעסטע פריינט. אַלואַ, מיינע פריינט, אויב עס געפינען זיך צווישן אייך אזוינע, וועלכע ליידין פון פאַמיליע-קריג, טאָ נעמט מיין עצה און טוט ווי אונזערע גרויסע לערער אברהם און יוסף האָבן געטאָן: פאַרגיט און פארגעסט די עולות, וואָס יענער איז געגן אייך באַגאַנגען און עפנט אייער מיר ברייט אָפן פאר די מלאכי פון ברכה און שלום.

גאווה און חוצפה

פון וואנען נעמט זיך גאווה?
גרויסע מענטשן דארפן זיך ניט בארימען
חוצפה — דאס ערגסטע קינד פון גאווה
משה האָט געליטן פון בעלי-גאווה
גאווה — א גרויסע צעשטערונגס-קראפט

א גרויסער טייל פון די פסיכאלאָגן, דאָס הייסט געלערנטע וועלכע באשעפטיגן זיך מיט דער פאַרשונג פון דער מענטשלא-כער נאַטור, זאָגן אונז, אז די הויפט טרייב-קראפט אין דער מענטשלאכער באנעמונג, איז „גרויסקייט“. די שמרעכונג פון יעדן איינעם פון אונז צו זיין גרעסער פון יעדן אנדערן, איז דער כח, וועלכער באוועגט אונז צו מאַן פאַרשידענע ריזיקא-לישע און שווערע ארבעט, כדי צו דערגרייכן א געוואונשענעם ציל. צום ביישפיל: פאַרד און ראקעפעלער, די צוויי גרעסטע מיליאָנערן אין דער וועלט, וואַלטן שוין לאַנג געקענט אויפגעבן זייערע געשעפטן און האָבן גענוג פאַר זיך און זייערע פאַמיליעס צום לעבן אין רייכטום פאַר די נעקסטע 100 יאָר, אָבער דער ווילן צו זיין רייכער איינער פון צווייטן, מאכט זיי צו אר-בעמען און אַנגיין אַקטיוו מיט זייערע ריזיגע געשעפטן.

א צווייטן ביישפיל געפינען מיר אין די צייטונגען פון היינטיגער וואָך, וואו עס ווערט דערציילט, אז איינער א יונגער מאן איז געלעגן 38 שטונדן אין דער קעלט ביים אריינגאנג פון דעם נייעם לינקאָלן טונעל, כדי ער זאל קענען זיין דער ערשטער אריבערצופאַרן דעם טונעל. אַמטדער פאַקט איז אַ כאראקטעריסטישער ביישפיל פון דעם ווילן פון דעם מענטשן צו זיין דער ערשטער, דער גרעסטער און דער בעסטער פון אלע

אנדערע.

אַט די שמרעכונג נאָך גרויסקייט איז א נאטירלאכע און נאָרמאלע. דאָס האָט געהאַלפֿן צו שאפֿן גרויסע דאָקטוירים, אינושענירן, געלערנטע; צו בויען גרויסע פּאלאצן און פּאַבריקן. אונזערע אייגענע חכמים האָבן אויך דערמוטיגט אַט-די שמרע-בונג אויף דעם געכייט פֿון חכמה, מיט דעם וואָס זיי זאָגן: „קנאת סופרים תרבה חכמה“, דער ווילן פֿון איין חכם אריבער-צושטייגען דעם צווייטען, העלפט אין דער אנטוויקלונג פֿון וויסנשאפט אויף דער וועלט.

די מערסטע מענטשן קענען דערגרייכן די שטופע פֿון פּראָמינענץ און גרויסקייט אין זייער פּאָך, אויב נאָר זיי גיבן דערצו גענוג מי און פֿלייס. דער פּאַקט אָבער איז, אז ניט אלע קענען און ווילן זיך געבן די נויטיגע מי, כּד זיך צו ציילן צווישן די גרויסע, האָט געבראַכט צווישן מענטשן די מידה פֿון גאווה.

מענטשן, וועלכע קענען ניט און איבערהויפט די וואָס ווילן ניט „ווערן“ גרויס, געפינען זייער באַפּרידיגונג מיט דעם וואָס זיי „האַלטן“ זיך גרויס. דעריבער געפינען מיר, אז די קלענ-סטע מענטשן זיינען די גרעסטע בעל-גאווה און באַרימער. וואָס פּוסטער די פּאַס, אלץ מער טומל מאַכט זי ווען זי קייקלט זיך. ניין צענטל פֿון דעם איבל פֿון גאווה האָט זיך אַריינגעכאַפט צו די פּויליאַקעס, פּוסטע-קעפּ, עמיהאַרצים, עזות-פּנימ'ער און גלאַט קליינע מענטשעלאַך מכל המינים. אַט-די אלע — אַנ-שמאָט צו טאָן עפעס' כּדי באַמת צו ווערן גרויס — באַנוגענען זיך מיט דעם וואָס זיי וועלן זיך האַלטן גרויס. באַרימער'י און גאווה איז א סימן פֿון קליינלאַכקייט און ניט פֿון גרויסקייט. ווען איר הערט, דעריבער, ווען איינער באַרימט זיך, אז ער איז אַ גאָר גרויסער חכם, מעגט איר וויסן, אז ער איז א גאַנץ גרויסער טפּש, ווייל אויב ער וואָלט ווירקלאַך געווען א חכם, וואָלטן אַלע דערפֿון געוואוסט און ער וואָלט פּאַרשפּאַרט זיך רימען דערמיט. ווען איר קומט אַמאָל אויף א חתונה און איר

באמערקט ווי א פרוי דרייט מיט אירע פינגער אין אלע זייטן, מען זאל זען אז זי טראגט א קאסטבארן דיימאנד-רינג, זאלט איר וויסן אז אין דער היים ביי איר הערשט דער דלות גאָר אויף א גרויסן מאסשטאב. און אז נאָך דער חתונה וועט דער רינג גיין צוריק אין פאן-שאפ, ווייל א ווירקלאך רייכע פרוי דארף זיך ניט באמיען צו צייגן אז זי איז רייך.

די אמת'ע גרויסע, קלוגע אָדער רייכע מענטשן רימען זיך ניט מיט זייער גרויסקייט, און אין א סך פאלן אונטערשעצן זיי זיך, אַנשטאָט צו גרויס האַלטן זיך. די פּאַלאַנדיגע ביישפּילן צייגן דאָס: דער רייכער און קלוגער אברהם האָט געזאָגט וועגן זיך, „וּאָנכּי עַפּר וּאֶפּר“, איך בין דאָך ניט מער ווי זאַמד און אַש. דער גרעסער פירער פון דער מענטשהייט, אונזער גרוי-סער משה רבינו, וועמען גאָט אליין האָט אויסדערוויילט צו זיין דער פירער ביי אידן, האָט געזאָגט אויף זיך, „מִי אָנכּי“, ווער בין איך, איך בין דאָך ניט גרויס גענוג. דוד המלך, דער גרוי-סער העלד און פּאָעט, האָט זיך באַקלאָגט „וּאָנכּי תּוֹעֵלֶת וְלֹא אִישׁ“, איך בין דאָך קליין ווי א וואַרעם פון דער ערד. אַט אַזוי איז די האַלטונג פון אמת'ע גרויסע מענטשן.

דאָס ערנסטע אָבער פון דעם איכל פון גאווה, איז חוצפה. ווען איינער איז א בעל-גאווה און א בארימער, קען ער באליידיגן יעדן מענטשן אָן אונטערשייד ווי חשוב אָדער געלערנט יענער איז. דער בעל-גאווה האַלט זיך פאר דעם גרעסטן און בעסטן, און דעריבער דערלויבט ער זיך יעדער פרעכהייט. גאווה און חוצפה זיינען ווי דער סיאם-צווילינג, זיי גייען שמענדיג צוזאמען.

אַט דער געדאַנק, מיינע ליבע פריינט, וועט זייער פאסיג פארענטפערן אן אומפאַרשמענדלאכן טייל אין דער סדרה פון שמות. אין דער סדרה שמות ווערט דערציילט וועגן די לייזן און דעם פּיון, וואָס אונזערע עלטערן האָבן געהאט אויסצו-שטיין פון פּרעה'ן און זיינע משרתים. דער איד איז געווען פארקנעכט און פארשקלאפט, זיין לעבן איז געווען הפקר, זיי-

נע קינדער האָט מען געוואָרפן אין טייך. פֿרעה האָט זיך איינ-
פאָך געבאָדן אין אידיש בלוט. דער אידישער קרעכץ און
געשריי האָט ממש געשפּאַלטן הימלען. דאָן קומט דער יונגער
משה, וועלכער האָט זיך געהאָדעוועט אין קעניגלאַכע פּאלאצן
און אין די גרעסטע לוקסוסן, און איז באַרייט אויפצוגעבן דאָס
גאַנצע וועלטלאַכע רייכטום, כדי צו נעמען אויף זיך די אויפ-
גאַבע צו פאַרלייכטערן דעם מצב פון זיינע ליידנדיגע ברידער.
משה גייט איינמאַל אַרויס און זעט ווי צוויי אידן קריגן זיך.
דער שטאַרקערער שלאָגט דעם שוואַכערן. און ער ווענדט
זיך צו דעם שלענגער מיט דער גערעכטער טענה: „רשע, למה
תכה רעך?“ — דו שלעכטער מענטש, פאַרוואָס שלאָגסטו דיין
אייגענעם ברודער; איז דען ווייניג וואָס די מצרים שלאָגן אים?
אַבער דער שלענגער, אָנשטאַט זיך צו אַנטשולדיגן, האָט גע-
ענטפּערט משה'ן מיט חוצפה און רשעת: „מי שמך?“ — ווער
ביסטו דאָס אזעלכער? און ווער האָט דיר געמאַכט פאַר אַ
גאַנצן מאַכער? דערמיט האָט ער פאַראַורזאָכט אז משה זאָל
מוזן אַנטלויפן פון מצרים.

עס איז זייער שווער צו פאַרשטיין די חוצפה און רשעות
פון דעם שלענגער. ער האָט דאָך, אָן צווייפּל, געוואוסט צו
וועמען ער רעדט, היינט ווי קומט דאָס ער זאָל זיך דערלויבן
צו ריידן אזוי חוצפה/דיג צו משה'ן, איבערהויפּט נאָך ווען דער
גורל פון גאַנצן פּאָלק איז געשטאַנען אויף דער וואַגשאַל? קיין
אַנדערער, אויסער אַ גרויסער בעל-גאווה, וואָלט זיך אזעלכעס
דערלויבט. נאָר איינער וואָס האָט געדענקט, אז קיין גרע-
סערער פאַר אים איז שוין נישט, האָט זיך אַזאַ חוצפה פאַר-
גונען. איין בעל-גאווה/ניק האָט שיעור נישט צעשטערט די
גאולה-פלענער אין יענער צייט. ווען איינער וויל אויספירן
זיין גאווה, אַרט אים נישט וועמען און וויפּיל ער קען דערמיט
מאָן שאַדן. משה רבינו איז אַבער נישט דער איינציגער פירער,
וואָס האָט געליטן פון דער גאווה/דיגער חוצפה פון אַ גראַכזאָן.
רבנים און אידישע פירער אין יענער צייט האָבן געהאַט אויס-

צושטיין פיל לידן און הארצווייטאָג פון עזות-פנימ'ער און בעל-גאווה'ניקעס. איבערהויפט דאָ ביי אונז אין אמעריקע, ווען אַ רב זאָל, חלילה, אָנטרעטן אויף דעם הינער-אויג פון אַן אַלריימניק'ס גאווה, איז שוין יענעס רב נימאָ וואָס צו מקנא זיין.

מיינע חשוב'ע פריינט, איך האָב פיל, פיל נאָך צו ריידן וועגן דעם ענין, נאָר די צייט דערלויבט ניט. איך וועל ענדיגן מיט דער האַפענונג, אז מיינע ווערטער וועלן קריגן די נויטיגע אויפמערקזאמקייט און אז מאַנכע פון אייך וועלן זיך אַ ביסל אריינראַכטן אין דעם ענין.

דער אמת און דער שקר

דער קאמף צווישן אמת און שקר
די כוחות פון אמת און פון שקר
די דערציילונג אין מדרש
וואָרום דארף מען היינט גרויסע רעדנער
דער אמת דארף קיינע רעקלאמען

דער אמת און דער שקר זיינען נאָטירלאַכע און ביטערע
שונאים איינער דעם צווייטן. עס קען קיין רייד נישט זיין וועגן
א פשרה צווישן זיי. דער אמת וועט קיינמאָל נישט איינשטימען
אויף א שלום, אָן א פולשטענדיגן זיג איבערן שקר. אָט דער
קאמף גייט אָן אָן אויפהער צווישן די צוויי געגנער, זינט די
וועלט איז באשאפן געוואָרן.

דער שקר איז באוואפנט פון קאפּ ביז די פיס. ער האָט
א גרויסע ארמיי פון געמרייע אָנהענגער. ער האָט א גרויסן
איינפלוס ביי די געלט-מענטשן. ער איז א גאנצער בן-בית
ביי דיקטאטאָרס, דיפלאָמאטן, באַנקירן, גרויסע לאַיערס, און
איז א חשוב'ער גאסט אפילו אין אונזערע אידישע שולן. ווען
דער שקר רעדט ארויס א וואָרט, ווערט דאָס גלייך געדרוקט
אין אלע צייטונגען. די ראַדיאָ צעמראַנגט זיין שטימע איבער
טויזנטער מיילן, ווייל ער קען דערפאר גוט באַצאָלן. וואו ער
קומט, באַערט מען אים מיט באַנקעטן און רעסעפּשאַנס. מען
בוקט זיך ממש צו אים. דעם שקר לעבט זיך דאָ ווי אין גן-
עדן.

דער אמת, ווידער, איז שטיל, רואיג און באשיידן. האָט
זייער וויניג נאָכפּאָלגער. אלע זוכן אים כלומרשט, אָבער
קיינער וויל אים נישט. מען נוצט אים אמאָל, ווען מען דארף
אים, אָבער נאָכדעם פארגעסט מען אָן אים. ביי די הערשער

איז ער פארהאסט און די שטארקע לאכן זיך אויס פון אים. ער איז אַרים און היימלאָז. ער וואלגערט זיך ביי אַ ביסל רבנים, עטלאכע חסידים-שטיבלאך און גלאט אין אַרימע היי-זער. ער האָט קיינע אַרויסהעלפער, ער שמייט אליין אין קאמף געגן זיין גוט-באוואַפנטן און שטארקן שונא—דעם שקר. אַט-דער פאַקט מאכט פיל מענטשן צו דענקען, אז דער אמת איז פארלאָרן, אז ער וועט קיינמאַל נישט געווינען אין זיין קאמף געגן שקר. מאנכע מענטשן זאָגן שוין קדיש נאָכן אמת. דער אמת, זאָגן זיי, איז שוין אויס אמת, נאָר אַ—מת.

אַט-די קדיש-זאָגער נאָך דעם אמת, ווי אויך די פעסימים-טען, וועלכע גיבן אויף די האַפענונג פאַר אַ זיג פון דער גע-רעכטיקייט, מאכן אַ גרויסן טעות. דער אמת איז נאָך ווייט, ווייט נישט קיין באַזיגער. די צוקונפט באלאנגט צו אים. אונ-זערע חכמים האָבן דאָס זייער גוט באַמערקט מיט דעם וואָס זיי האָבן געזאָגט: „שקר, אין לו רגלים“. פאַלשקייט האָט קיין פיס נישט, ער קען לאַנג נישט שטיין. דער פאַקט, אז פאַלשקייט איז רייך און שרייענדיג, איז נאָר אַ סימן פון שוואַכקייט און נישט פון שטאַרקייט. אַ אמת שיינע כלה דארף נישט האָבן קיין גון און רייכע קליידער, כדי צו געפעלן ווערן. דער אמת, וועל-כער איז נאַטירלאך געטלאך, קען באַשטיין זיין שמעטל אָן רייכטום און פּוץ. אלץ וואָס ער דארף טאָן, איז וואַרטן און זיין צוקונפט איז פאַרזיכערט. דער זיג וועט זיין זיינער.

אַט-די אמונה אין כח פון אמת ווערט זייער דייטלאך אויסגעדריקט אין דער פאַלגנדיגער אלעגאָרישער דערציילונג אין מדרש. עס ווערט דערציילט אין מדרש, אז איידער גאָט האָט באַשאַפן דעם מענטשן, האָט ער צוזאַמענגערופן אלע מלאכים און געפרעגט זייער מיינונג, צי זאָל ער באַשאַפן דעם מענטשן, אָדער נישט. אַט-די פראגע האָט צעטיילט די מלאכים אין צוויי גלייכע גרופּן: יע-זאָגער און נייך-זאָגער. אַ טייל האָבן געענטפערט אז יע, און אַ צווייטער טייל האָט געזאָגט נין. צווישן די נייך-זאָגער האָבן זיך געפונען דער מלאך פון

שלום און דער מלאך פון אמת. די צוויי האָבן גע'מענה'ט, אז
אויב דער מענטש וועט באשאפן ווערן, וועט דער שלום און
אמת שטארק ליידין דערפון, ווייל דער מענטש איז בטבע א
גרויסער בעל-מחלוקת און א ליגנער. אַט-די מיינונג-פאר-
שידנהייט צווישן די מלאכים האָט, ווייזט אויס, געבראכט
דעם אויבערשטן אין אַ פארלעגנהייט, ווייל די שטימען זיינען
געווען צעטיילט גלייך אויף גלייך און קיין צד האָט ניט געהאט
קיין מערהייט. וואָס-זשע האָט גאָט געמאָךט? זאָגט דער
מדרש, ער האָט אראָפּגעוואָרפן דעם אמת אויף דער ערד און
אין זיין אַפּוועזנהייט איז שוין ביי דער צווייטער אַפּשטימונג
געווען א מערהייט פאר יאָ און דורכדעם איז אָנגענומען גע-
וואָרען דער באשלוס, אז דער מענטש זאָל באשאפן ווערן. אַט-
די דערציילונג שפיגלט אַפּ דעם גלויבן פון אונזערע חכמים
אין דעם כח פון אמת. ווייל דער פאקט אז מען האָט אראָפּ-
געוואָרפן דעם אמת און ניט דעם שלום, וועלכער איז אויך גע-
ווען געגנערשי, צייגט א גלויבן, אז אויב דער אמת וואָלט
פארבליבן, וואָלט ער געזיגט געגן די יאָ-וואָגער, ווען אפילו ער
וואָלט געווען אין א מינדערהייט. אונזערע חכמים האָבן גע-
גלויבט, אז ווען איינער איז מיט אמת, מוז ער צום סוף זיגן,
אַן אונטערשייד ווער און וויפיל זיינע געגנער זיינען.

דעם אמת דארף מען ניט באהאלטן. אַט דער געדאַנק
וועט אונז העלפן אויך צו פארענטפערן א שווערע פראגע אין
דער סדרה ווארא. עס ווערט דאָרט געזאָגט, אז גאָט האָט גע-
שיקט משה'ן ער זאָל גיין צו פרעה'ן און רעדן צו אים, אז ער
זאָל באפרייען דאָס אידישע פאָלק. אויף דעם האָט משה גע-
ענטפערט: רבש"ע, ווי קען איך גיין באאיינפלוסן פרעה'ן,
„וואנוכי ערל שפתים“, איך בין דאָך ניט קיין רעדנער. דאן
האָט גאָט ווייטער געזאָגט צו משה'ן: „ראה נתתיך אלהים
לפרעה“, זיי ניט באזאָרגט, משה, איך אפוינטע דיר פאר מיי-
נעם א נביא, דו ווערסט א געמלאכער מענטש. דער לעצטער
ענטפער פון אויבערשטן איז ניט פארשטענדלאך. אויב אז

פרעה האט זיך אנטזאגט צו פאלגן גאט אליין, היינט ווי וועט
ער זיך צוהערן צו זיינעם א נביא? אבער איצט קענען מיר
דאס יא פארשטיין. מיט דעם וואס גאט האט געמאכט משה'ן
פאר א נביא, האט ער געמיינט מיט דעם צו זאגן, אז ווי באלד
משה ווערט א נביא און גייט רעדן דעם אמת, דאן דארף ער
ניט זיין קיין גומער רעדנער. משה, דו דארפסט קיין רעדנער-
טאלאנט, כדי צו זאגן דעם אמת, איז געווען דער ענטפער פון
גאט. א גומן רעדנער דארף מען האבן נאָר צו באהאלטן דעם
אמת, אבער ניט אויף צו זאגן אים.

אָט דער פאקט דערקלערט אייך פארוואס עס איז היינט
אזא זוכעניש נאָך שיינע רעדנער. אמאל, ווען א שמאָט האָט
געדארפט א רב, האָט מען נאָכגעפרעגט אויף זיין סמיכה, מי-
דות, לומדות, ערלאכקייט און דאָס גלייכן, אבער היינט קוקט
מען נאָר אויף איין זאך, צי איז ער א שיינער רעדנער. ווייסט
איר פארוואס דאָס איז אזוי? ווייל אמאל האָט מען געוואָלט
הערן פון א רב דעם אמת, האָט דעריבער ניט אויסגעמאכט
ווי ער האָט גערעדט, ווייל דער אמת בלייבט אמת, אָן אונ-
טערשייד ווי מען זאָגט אים. אבער היינט ווילן די שולן ניט
ליידן ווען א רב זאָגט, חלילה, דעם אמת. זיי ווילן ער זאל
אים באהאלטן, און אויף דעם דארף מען ווירקלאך זיין א גו-
טער רעדנער, א קינסטלער. די גערעכטיקייט דארף קיין רע-
קלאמעס און פוץ. אלזאָ, מיינע פריינט, אויב עס געפינען
זיך צווישן אייך מאנכע, וועלכע פארמאָגן נאָך א ביסל סטאָק
פון דער פירמע „אמת“, האלט דאָס אָן, ווייל דער קורס פון
אמת מוז פריער אָדער שפעטער שטייגן. עס איז א ראיעלע
ביסל וואַרע, גאַראַנטירט פון דעם אויבערשטן אליין.

דעם מענטשנים לעבן פון זעכציג ביז אכציג

די וואָג און די מאָס
די מאָס פון זעלכסט־אַפשאַצונג אמאָל
דער שפיגל — די הויפט־מאָס אין איצטיגער צייט
ווען די שפּיגל־פּעריאָדע ענדיגט זיך
די אמת'ע מאָס פאר עלטערע מענטשן

די מאָס, די וואָג און דער אויסזען זיינען די מיטלען וועל-
כע העלפן אונז שאפן א באגריף וועגן דער ווערדע פון יעדער
זאך. צום ביישפּיל, ווען מען דערציילט אונז, אז א הויז איז
100 פוס די ברייט, 120 פוס די לענג, איז צוויי פלאך הויך און
זעט אויס גוט, קענען מיר זיך שאפן א געוויסן באגריף וועגן
יענער הויז.

עס איז אַבער אויך אמת, אז די ווערדע פון א זאך דיק-
טירט וואָס פאר א מאָס מען זאל צו איר אַנווענדן. א דיימאַנד,
למשל, קען מען ניט מעסטן מיט א יארד און א מענטשן קען
מען ניט וועגן מיט א מאָן. יעדער זאך איז טאקע אונטער-
וואַרפען וואָג און מאָס, אַבער גלייכצייטיג פאַדערט יעדער
געגנשטאַנד די וואָג און מאָס, וועלכע פאסט זיך צו אים אמ-
בעסטען.

אמאָליגע צייטן, ווען א מענטש האָט געוואַלט וויסן זיין
אייגענע ווערדע, וואָס ער איז, און ווי ער זעט אויס, האָבן
אונזערע חכמים אים געגעבן א מאָס, דורך וועלכער ער האָט
זיך געקאָנט פינקטלאך אַפּמעסטן. די מאָס האָט געהייסן:
„הסתכל בשלשה דברים“, קוק זיך איין אויף דריי זאכן. ערש-
טענס, פון וואַנען דו קומסט; צווייטנס, וואוהין אס ענדע דו
דארפסט גיין; און דריטנס, פאר וועמען, פאר וועמען, איבער הונדערט און

צוואנציג יאָר, דו וועסט דארפן אָפגעבן דין וחשבון. ווען דו וועסט אָנמעסטן די מאַס, וועסטו אויסגעפינען ווער דו ביסט, האָבן אונז די חכמים געראַטן. א צווייטע מאַס האָט מען פאַר אונז פאַרצייכנט מיט דעם נאָמען „כי האדם עין השדה“, דער מענטש איז געגליכן צו דעם בוים אין פעלד. אין פּרילינג פון זיין לעבן, ווען ער איז נאָך א קינד, בליט ער; אין זיין זי-מער פּערזאָדע, ווען ער איז א יונגערמאַן, וואקסט ער; אין האַרבסט, אַבער, ווען ער איז שוין אלט, צעפאלט ער און אום ווינטער ווערט ער אינגאַנצן פאַרפּרוירן. אַט-די זיינען די מאַס-סען, וועלכע די אמאָליגע האָבן פאַרברייטעט פאַר דער מענטש-הייט זיך צו מעסטן און אויסגעפינען יעדנס אמת'ן פּרצוף.

היינטיגע צייטן, אַבער, האָט די וועלט דערפונדן א נייע מאַס פאַר דעם מענטשן, און דאָס איז דער „שפיגל“. מען גיט א קוק אין שפיגל און אויב דער „שפיגל“ זאָגט: „דו ביסט אל-רייט“, איז מען צופרידן. איז טאַקע דעריבער היינט אן אמת'ע עפידעמיע פון שפיגלען. וואו איר גייט און וואו איר שטייט, געפינט איר שפיגלען. אין יעדן צימער פון הייז האלט מען שפיגלען, אין גאס שפיגלען, אפילו אין די פּאַקעטבוקס טראָגט מען שפיגלען. און היינט, ווידער, שפיגלט מען זיך! ביים אריינגיין און ארויסגיין פון סאַבוויי שפיגלט מען זיך, ווען מ'לויבט זיך און ווען מ'שטייט אויף, שפיגלט מען זיך, און ווען איינער האָט גלאט גיט וואָס צו טאָן, שפיגלט ער זיך. דער שפיגל איז געוואָרן דער איינציגער מבין און עדות איבער אונ-זער זעלבסט-אַפּשאַצונג.

האָט אַבער דער שפיגל איין חסרון, ער זאָגט דעם אמת. ווען איינער איז בלאַס אָן א טראָפן בלוט אין זיין געזיכט, וועט דאָס דער שפיגל גיט באהאלטן. ווען די נאַטור האָט, נעבאָד, איינגעטיילט א פרוי מיט בלויז ליפּן, וועט דאָס דער שפיגל גיט לייקענען. איז געקומען דער דראַג-סטאַר און האָט גוט געמאַכט דעם חסרון. דער דראַג-סטאַר האָט זיך אוועקגע-שמעלט אויף יעדן קאַרנער מיט פּולע פּאַליצעס מיט פאַרב מכל

המינים, כדי ארויסצוהעלפן דעם שפיגל. אַט-די שותפות פון דראַג-סטאַר מיט דעם שפיגל איז א דערפֿאַלגרייכע. זיי מאַכן ביידע אויס, אָן עין-הרע, ניט שלעכט.

עס קומט אָבער א צייט אין מענטשנ'ס לעבן, ווען סיי דער דראַג-סטאַר און סיי דער שפיגל זיינען הילפסלאָז. דאָס איז די צייט, ווען א מענטש הויבט אָן אריינצופאַרן אין די זעכציגער און ווען גאַנץ טיפע קנייטשן באדעקן שוין זיין גע-זיכט. דאָס קען שוין ניט דער דראַג-סטאַר און ניט דער שפיגל באהאלטן, ווייל א קנייטש בלייבט א קנייטש, אָן אונטערשייד אין וועלכן קאָליר איר פֿאַרבט אים. איך קען זיך פֿאַרשטעלן די שרעק און טומאן, וואָס באהערשן דעם מענטשנ'ס געדאַנק, ווען ער דערזעט די ערשמע קנייטשן אויף זיין געזיכט. דער זעלבער שפיגל, וועלכער האָט פֿאַר יאָרן לאַנג אים גע'חנפ'ען און גערייצט זיין גאָה, איז פֿלוצלונג געוואָרן כרוטאַל און צייגט אים נאָר דעם זון-אונטערגאַנג פון זיין לעבן. אַט-די געזיכט ענדערונג ברענגט א סך פון אונז צו דעזיגנאַציע און פֿאַרצווייפלונג. א טייל פון אונז באשליסן, אז מיר זיינען שוין אלט און אויסגעשפּילט און שטייגן אראָפּ פון דעם וואָגן פון לעבן און גייען דעם לעצטן מייל צופֿוס' מרה-שחורה/דיג און פֿאַרבימערט. דער מצב איז ווירקלאַך טראַגיש. עס איז אָבער קיינעמס שולד ניט, נאָר דעם מענטשנ'ס אליין. די מענטשן אין עלטער פון 60 ביז 80 מאַכן דעם שפיגל אלס דעם מאַס-שטאַב פון זייער ווערדע. זיי פֿאַרגעסן, אז זיי זיינען שוין די שפיגל-פֿעריאָדע אריבער.

די עלטערע יאָרן זיינען אין דער ווירקלאַכקייט די פֿרוכט-באַרסטע און רייפסטע יאָרן אין מענטשנ'ס לעבן. די תורה האָט דאָס אונטערגעשטרעכטן מיט דעם, וואָס זי האָט אונז פֿאַרזאָגט מפני „שיבה תקום“, אז ווען אן עלטערער מענטש גייט פֿאַרביי, דאַרף מען זיך פֿאַר אים אויפשטעלן. דער אויס-דרוק פון דר-אַרץ פֿאַר אן עלטערן מענטשן איז ניט אויס-סימפּאַטיע, אָדער רחמנות, נאָר אן אויסדרוק פון טיפן רעס-

פעקט פאר געזעצטקייט, דערפארונג און פירערשאפט. „בישי-
 שים חכמה ודרך ימים תבונה“, עלטערע מענטשן זיינען, אן
 צווייפל, קליגער און רייפער פון די יונגע. די גאָר הויכע
 פאַסטנס אין אַ רעגירונג פארנעמען זייער זעלטן מענטשן אינ-
 גער פון זעכציג. דער אמעריקאנער העכסטער געריכט פון
 לאַנד איז באזעצט אויסשליסלאך פון מענטשן צווישן 60 און
 80. אין אונזער פארגאנגענער אידישער געשיכטע איז קיין
 וויכטיגע זאך ניט געמאָן געוואָרן, אָן דער באראטונג מיט די
 זקני ישראל, מיט די עלטערע מענטשן. איצט, אין דער שפי-
 געלעפאָכע, האָט דער וועלט זיך פארוואָלט די פירערשאפט
 פון עטלאכע יונגעלייט, און דייטשלאנד, איטאליע און רוסלאנד
 האָבן געציגט דעם ביישפיל, וואו אינגערע מענטשן האָבן
 איבערגענומען די פירערשאפט און דער רעזולטאט איז, אז
 אַנשטאָט פירער, האָבן יענע לענדער פארפירער. אַנשטאָט
 בויען, ברענגען זיי צעשמערונג און אַנשטאָט גליק ברענגען
 זיי אומגליק. חכמה, פירערשאפט און געזעצטקייט דארף זיין
 די מאָס, מיט וועלכער עלטערע מענטשן דארפן זיך מעסן.
 דער פנים שפיגל גייט ניט טיפער ווי די הויט, אָבער דער
 נשמה-שפיגל נעמט דורך דעם גאנצן מענטשן. דער עלטערער
 מענטש, ווען ער שפיגלט זיך אין דעם נשמה-שפיגל און מעסט
 זיך מיט דער מאָס פון חכמה, מעג זיך דאן פילן שטאַלץ און
 אָנהאלטן זיין פירערשאפט אָן אונטערשייד וואו דאָס איז, צי
 אין דער היים, אין שול, אָדער אין אלגעמיין אין דער געזעל-
 שאפט.

איבערהויפט אונזערע אידישע עלטערע מענער און פרויען
 צייגן א גרויסע געפאלנקייט ביי זיך. זיי איבן אויס זייער א
 קליינעם איינפלוס סיי ביי זיך אין דער היים צווישן זייערע
 אמעריקאנער געבאָרענע קינדער, און סיי אין די אידישע גע-
 זעלשאפטלאכע אונטערנעמונגען. צו זיי ווענד איך זיך מיט
 מיין היינטיגן ריידן: זייט ניט געפאלן, ליבע זיידעס און באַ-
 בעס, אויב די אינגערע ווייסן בעסער ווי צו ריידן, ווייסט איר

אבער בעסער וואס צו ריידן. די יונגע האבן נאך א סך זיך
פון אייך צו לערנען. טרעט ניט אפ פון אייערע פאזיציעס, איר
זענט דער קאפ פון דער מענטשהייט, האלט זיך גלייך, וויר-
דיג און מיט שמאלין, און אגב אורחא, וויל איך אייך ווינטשן
א געזונטן עלטער און אריכת ימים.

דער מיטל געגן אנטוישונג

די ווירקונג פון ערנסטער אנטוישונג
ווי קומט גייסטלאכע קראנקהייט?
אמונה — א מיטל געגן אנטוישונג
די געשיכטע וועגן ר' מאיר'ס ווייב
מען דארף באשיצן די קינדער דורך אמונה

„אנטוישונג“, אָדער ווי עס איז בעסער באקאנט אין ענג-
ליש, „דיסאָפּינאַמענט“, איז אַ וואָרט, וואָס איז אלעמען גוט
באקאנט. ווען איר דערווארט א גאסט און ער קומט נישט,
אָדער ווען איר האַפּט, אז אין א געוויסן מאָג זאָל זיין שוין
אינדרויסן און עס רעגנט גאָר, דאָס איז אַן אנטוישונג. אזעל-
כע אנטוישונגען גייט יעדערער פון אונז דורך כמעט מעג-
לאך. זיי פאראורזאכן אונז א ביסל אומאנגענעמלאכקייט
פאר א קורצער וויילע און נאָכדעם פארגעסן מיר אַן זיי.
עס זיינען, אָבער, דאָ אנטוישונגען, וועלכע זיינען נישט
אזוי אויבערפלעכלאך. אנטוישונגען, וועלכע רירן אַן דעם
גאנצן וועגן פון א מענטשנס לעבן. צום ביישפּיל, ווען איי-
נער איז אנטוישט אין זיין הייראט, אין זיין קאריערע, אין
זיין אמביציע, אָדער פּערזענלאכן גליק; דער פּערזאָן קען נישט
אזוי לייכט פארגעסן די דערפארונג פון זיין אנטוישונג. דאָס
הענגט איבער זיין געדאנק ווי א כמארע און עס עגבערט זיין
מח מאָג ווי נאכט. עס פאראורזאכט אים שלאַפּלאַזיקייט און
גרויס צער. אזא סאַרט אנטוישונג וויקלט איין דעם מענטשן
אין א טיפּער מרה-שחורה און טרייבט אים ממש צו משוגעת.
אויב איר ווילט וויסן דעם חורבן און צעשטערונג, וואָס
אן ערנסטע אנטוישונג לאָזט איבער נאָך זיך אין מענטשנס
גייסט, דאָן שטאַט-אַפּ א באַזוך אין איינע פון די פיל האַס-

פיטאלס פאר גייסטיג-קראנקע. דער הויפט-דאקטאר וועט אייך אָנצייגן צענדליגער און צענדליגער אומגליקלאכע קר-בנות פון אנטווישונג און פארצווייפלונג. ווען איר זעט דאָרט די גרויסע מחנה פון אומבאוועגלאכע, לעבנסלאָזע באשעפּע-נישען, דערמאָנט דאָס אייך וועגן דער שטילקייט פון נאָך אַ שטורם. אַט-די פּאַציענטן, וועלכע זיינען געווען אמאָל נאָרמאַל און פול מיט לעבן, האָבן דורכגעמאַכט דעם שטורם פון אנטווישונג און קאָנפּליקט און זיינען באזיגט געוואָרן. ביי אונז אין לאַנד ציילן זיי זיך אין די הונדערטער טויזנטער, פון וועלכע נאָר אַ טייל איז אין די האַספיטאַלס, און די אי-בעריגע געפינען זיך אויף דער פּריי.

אויסער די עקסטרעמע פאלן, קען מען אויך צודעקענען צום השבון פון אנטווישונג, מיליאָנען וועמען מיר באצייכע-נען אלס נערוועזע. דאָס זיינען מענטשן, וועלכע ליידן פון נערוון-אויפרעגונג און וועמען די קלענסטע אומאנגענעמלאכ-קייט רעגט אויף און מאכט זיי זיך פילן שלעכט.

אַצט פרעגט זיך: וואָס איז דער מיטל צו פארמיידן אזעלכע שווערע רעזולטאַטן?

ווי קען איינער בייקומען די שלעכטע ווירקונג פון אנטוי-שונג? דעם ענטפער אויף דער פראגע קען מען אויסדריקן מיט איין וואָרט: „אמונה“. אַט-דאָס איינציג וואָרט, איז דער ענטפער צו אונזער וויכטיגער פּראָבלעם. אַן ערנסטער גלויבן אין גאָט, איז אַ פּאַרזיכערונג געגן יעדער בייזער וויר-קונג פון אנטווישונג, פּאַרצווייפלונג און אנדערע גייסטיגע קאָנפּליקטן.

כדי צו דערקלערן, ווי אזוי אמונה קען העלפן צו פאר-מיידען פּונקציאָנירנדיגע גייס-קראַנקהייטן, וויל איך זיך באנוצן מיט דעם פּאַלנדיגן פּאַרגלייך: אַ פּליסיג וואסער אין אַ טייך שטעלט זיך קיינמאָל ניט אָפּ. עס האלט אין איין גיין. ווען איר וועט, אַבער, אוועקשטעלן אַ וואנט אין וועג פון דעם וואסער, וועט געשען איינס פון די צוויי זאַכן: אָדער דאָס וואסער וועט דורכברעכן די וואנט און אויב ניט, מוז

עם זיך פארקירעווען אן א זייט, כדי אויסצומיידן די שמערונג.
דאָס זעלבע איז מיט דעם מענטשנ'ס געדאנק. דער געדאנק
ארבעט אָן אויפהער און האלט אָן א נאַרמאלן קורס. ווען
עס קומט, אַבער, אָן אן ערנסטע אנטווישונג, איז דאָס אזוי
ווי א וואנט, עם האלט אָפּ דעם נאטירלאכן און נאַרמאלן
פלוס פון אונזער געדאנק.

ווען דאָס געשעט, דאן מוז פאַרקומען איינס פון די
צוויי: אָדער דעם מענטשנ'ס מה איז שטארק גענוג און קען
בייקומען די וואנט, און אויב ניט, מוז זיך דער געדאנק פאר-
קירעווען. א געדאנק, וועלכער איז פארקירעוועט, הייסט
א קראנקער געדאנק. ביי מאנכע מענטשן דריקט זיך דאָס
אויס אין דעם, וואָס זיי חלומ'ען בייטאָג, דאָס הייסט אין
ענגליש: „דעי-דרימינג“. זיי גייען ארום גאנצע טעג און
פאנטאזירן וועגן אלץ אין דער וועלט. ביי מאנכע, ווידער,
גיט זייער געדאנק צוריקוועגס: זיי קערן זיך אום צו זייער
קינדהייט און פירן זיך אויף ממש ווי קינדער. אזא סאַרט
צושטאַנד הייסט אין ענגליש: „ריגרעשאָן“. דאָס זיינען
נאַר אייניגע פון די וועגן פון פארקירעוואונג, וואָס דער גע-
דאַנק איז גענייגט דורכצומאַכן אין פאַל פון אן אנטווישונג.

דער ווירקזאמסטער מיטל מיט וועלכן איינער קען אָפּ-
שטויסען די מעלאנכאליע פון אנטווישונג, איז אמונה. ווען
א מענטש באזיצט דעם כח פון אמונה, ווען ער קען זאָגן: גם
זולטובח, אז דאָס אלעס וואָס ער מאכט דורך, דארף אזוי
זיין, ווען איינער קען זאָגן, אז „כל מאי דעביר רחמנא למב
עביד“, אז אלעס וואָס געשעט מיט אונז איז דורך דעם ווילן
פון גאט, און אז מיר דארפן אלעס אַנעמען פאר ליב, דער
פערזאָן קען לייכט בייקומען די גרעסטע און שטארקסטע
וואנט, וואָס שמעלט זיך אין וועג פון זיין נאַרמאלן לעבן.

אלס א גוטן ביישפיל וועגן דעם כח פון אמונה אין אזעל-
כע פאַלן, קען דינען די פאַלגנדיגע דערציילונג אין תלמוד:
אין דער גמרא ווערט דערציילט, אז די צוויי זין פון גרויסן
תנא ר' מאיר זיינען געשטאַרבן אין טאָג פון שבת, האָט

ברוריה, מאיר'ס ווייב, אַבער, ניט געוואַלט פארשטערן דעם שבת און זי האָט, דעריבער, אריבערגעטראָגן די צוויי טויט-טע קערפערס פון אירע קינדער אין אַ באַזונדערן צימער, און האָט איר מאַן וועגן דעם אַ גאַנצן טאָג גאַרניט געזאָגט. ווען עס איז געקומען ביינאַכט, נאָך הבדלה, האָט זי זיך געווענדט צו איר מאַן מיט דער פּאָלגנדיגער שאלה: „זאָג מיר, מיין מאַן, איינער האָט ביי מיר איבערגעלאָזן צו באַהאַלטן אַ טייערן רינג, איצט איז דער מאַן געקומען און וויל אז איך זאָל דאָס אים אָפּגעבן צוריק; זאָל איך אים דאָס אָפּגעבן אָדער ניט?“. „געוויס דארפסטו דאָס אים אומקערן“, האָט ר' מאיר געענטפערט. דאָן האָט זי אים אריינגעפירט אין חדר, וואו די צוויי קערפערלאך פון די קינדער זיינען געלעגן, און האָט צו אים געזאָגט: „איצט, מיין מאַן, מוזסטו אויספירן דיין פסק-דין. אונזערע קינדער זיינען די טייערע רינגען, וואָס גאָט האָט אונז געגעבן, אַבער איצט פאַרלאנגט ער זיי צוריק און מיר מוזן דאָס אָפּגעבן“. אַט-די האַנדלונג פון אַ מוטער אין אזא טראַגישן מאַמענט, איז נאָר מעגלאַך געווען, ווייל די פרוי איז געווען געפאַנצערט מיט דעם כח פון אמונה. אזא טראַגעדיע וואַלט פאַרקריפלט דאָס לעבן און דעם מח פון פיל מאמעס, אַבער ר' מאיר'ס פרוי האָט בייגעקומען די אלע שמערצן מיטן כח פון אמונה.

נאטירלאך, איז אמונה אן ארטיקל, וואָס מען קען ניט קויפן. דער וואָס האָט דאָס פאַרלוירן, קען דאָס זעלטן קריגן צוריק. מיין הויפט-צוועק, אַבער, איז אויפמערקזאם צו מאכן אידישע עלטערן, אז אויב זיי פאַרפעלן איינצופלאַנצן אמונה אין די הערצער פון זייערע קינדער, באַרויבן זיי זייערע קינדער פון דעם בעסטן פאַנצער געגן גייסטיגער אומפאַרדע-נונג.

ליבע עלטערן, פלאַנצט איין אמונה אין די הערצער פון אייערע קינדער און פאַרויכערט דערמיט זייער געזונט. אין דער צוקונפט.

וואָס מיר מעגן זיך לערנען פון די גוים

פליכט-באוואוסטזיין איז נויטיג
„טיעם-וואַרק“ ביי די גוים
אידישע אינדיווידואליטעט
דער כאַאָס ביי אידן
די געשיכטע מיטן שול-פרעזידענט
משה האָט געלערנט אָרדענונג פון יתרו'ן

אונזערע חכמים האָבן אונז געלערנט, אז א חכם הייסט
דער, וואָס ווייס זיין פלאַץ. דערמיט האָבן זיי אונז געוואַלט
זאָגן, אז יעדער מענטש קען זיין אמבעסטן דערפאַלגרייך,
ווען ער טרעט נישט אריבער די גרעניצן פון זיין פאך און טוט
זיין פליכט און די ארבעט, צו וועלכער ער איז אמבעסטן צו-
געפאסט. ווען, צום ביישפיל, אַן אינזשעניר זאָל גיין היילן
קראַנקע און א דאָקטאָר זאָל גיין בויען בריקן, קען דערפון
קיין גוטס נישט ארויסקומען.

דער בעסטער ביישפיל פאר פליכט-באוואוסטזיניקייט,
איז די נאַטור אליין. די זון מישט זיך קיינמאל נישט אין
די געשעפטן פון דער לבנה. ווען די נאַכט קומט אָן, פאר-
שווינדט די זון און לאָזט דער לבנה איבערנעמען די הערשאפט.
דאָס וואַסער פון ים לויפט צום ברעג מיט גרויס אימפעט,
אַבער ווייטער גייט עס נישט, ווייל עס וויל נישט אריבערטרעטן
די גרעניצן פון איר ממשלה. דער זומער טרעט אָפּ פאר דעם
ווינטער און דער ווינטער טוט דאָס זעלבע, ווען דער פּרילינג
דארף אַנקומען. אָט די אלע האַלטן זיך ביי זייערע פליכטן
מיט דער גרעסטער פינקטלאַכקייט.

זייער אַ קלוגער ביישפיל, ווי עס זעט אויס א זאך, ווען
איינער וויל אריבערטרעטן די גרעניצן פון זיינע פליכטן,

ווערט געבראכט אין דעם תלמוד. דארט ווערט דערציילט, אז דער עק פון א שלאנג האט אמאל געזאגט צום קאפ: „הער זיך איין, דו קאפ, מיר איז שוין מיאוס זיך נאכשלעפן נאך דיר. איך מוז שמענדיג נאכגיין וואו דו פירט מיר. לאמיר מאכן א בייט: איך וועל זיין דער פירער און דו זיי דער נאכ-פאלגער.“ „גוט“, האט דער קאפ געענטפערט מיט א שמי-כעל, „דו ווער דער פירער“. איר פארשטייט דאך וואס פאר א פנים עס האט געהאט. עס האט ניט גענומען לאנג, און דער עק האט געמוזט צוגעבן, אז דער עק מוז בלייבן עק, און דער קאפ דארף צוריק איבערנעמען די פירערשאפט.

אט דער לעסאן פון פליכט-באוואוסטזיין און סיסטעם הא-בען די גוים איבערגענומען פיל שנעלער פון אונז אידן. צי דאס איז ארום זייערע קליינע הייזקעס, וועלכע ווערן אויפ-געהאלטן מיט זויבערקייט און אַרדענונג, צי דאס איז אין א גרויסער קארפאריישאן, וואו יעדער איינער ווערט געאיבט אין זיינע ספעציעלע פליכטן, ביי וועלכע ער האלט זיך, צי דאס איז אין זייער געזעלשאפטלאכן לעבן, וואו איינער מישט זיך ניט אין די פליכטן פון צווייטן, — אומעטום מערקט זיך דער עלעמענט פון פליכט-באוואוסטזיין און אַרדענונג. ביי די גוים איז דער סיסטעם באקאנט אונטערן נאמען: טיעס-וואַריק“, וואָס מיינט, אז יעדער איינער פון דער גרופע ווייס זיינע פליכטן און איז אונטערוואַרפן דער פירערשאפט פון א קאפיטאן, פון וועלכן ער טרעט ניט אָפּ און פאַלגט אויס, מיט פינקטלאכקייט, די פירערשאפט פון זיין עלטסטן. אַט-די מעלה דערקלערט, אין א גרויסער מאַס, דעם דערפאַלג פון די ניט-אידישע אנשטאלטן, וועלכע ווערן כמעט אלע אויסגעהאלטן אין גוטער אַרדענונג און אין רייכטום. איבער-הויפט באמערקט מען דאָס אין דעם אויסזען פון טשוירטשעס, אין פארנלייך, להבדיל, מיט אונזערע שולן.

מיר אידן, כאַטש מיר איבערשטייגן די ניט-אידן אין פיל הינזיכטן, זיינען אָבער פיל הינטערשמעליג אין דעם ענין פון אַרדענונג און פליכט.

דער איד איז כמבע אן אינדיווידואליסם. ער האט ניט ליב צו טיילן פליכטן מיט אנדערע. ער האט ליב צו זיין פאר זיך. יעדער איד דענקט, אז ער ווייס אלעס און טויג זיך אויס צו יעדער זאך. א גוי קען אפארבעטן 20 יאר אויף איין דזשאב און א איד קען האבן 20 דזשאבס אין איין יאר. בקצור, דער איד, זעט אויס, הינקט אונטער א ביסל, ווען עס קומט צו ארדענונג.

אמ-די אידישע קארעקטעריסטיק פונט גרויס שאדן אין אונזערע געזעלשאפטלאכע אונטערנעמונגען. נעמט, צום ביישפיל, שולן. אין דער צייט ווען די צאל שול-גייער פאר-קלענערט זיך כמעט פון יאר צו יאר, אין דער זעלבער צייט, אבער, בויען זיך מער און מער שולן. איר קענט גאנץ אפט פארבייגיין און זען אויף איין בלאק צוויי, אדער דריי שולן, בשכנות. ווייסט איר פארוואס דאס איז אזוי? איינפאך דערפאר, ווייל איין שול קען ניט האבן קיין צוויי פרעזידענטן, און יעדער איד דענקט דאך, אז ער קען זיין א בעסערער פרע-זידענט פון אנדערן, גייט ער און בויט נאך א שול, כדי ער זאל האבן וואו צו זיין פרעזידענט און קענען שעפן כבוד ווי-פיל נאר זיין הארץ גלוסט. דאס זעלבע איז מיט ארגאניזאציעס. מיר האבן, ברוך השם, ארום זעקס ארגאניזאציעס, וואס באקעמפן אנטיסעמיטיזם; דריי ארגאניזאציעס פון אר-טאדאקסישע רבנים. אפילו אין רעליף-ארבעט זיינען מיר צעטיילט אין פארשידענע קרעמלאך, פון וואנען יעדערער שרייט ארויס, אז זיין ווארע איז די בעסטע.

דאס ערגסטע איז, אבער, וואס אין יעדער ארגאניזאציע באזונדער, האלט זיך ניט יעדער אין זיין גרעניץ. א פרעזי-דענט פון א שול זאגט א דעה ווי דער רב זאל פירן זיין רבנות. דער שמש פסק'נט שאלות, און דער רב מישט זיך אין שמשות. א מלמד הייסט שוין א רב, און דעם ראביי רופט מען שוין דאקטאר. אין די שולן שפילט מען אין קארטן, און דאווענען דאוונט מען אויף וואל-סטריט. און אייניגע תלמוד-תורות האבן א בארד און עדיוקיישאן, וועמעס מיטגלידער האבן ניט

קיינ באַרד און ניט קיין עדיוקיישאַן, אַבער ווילן אָנהאלטן זייער דעה אין דער פירונג פון א תלמוד תורה. פרייגעזאָנענע שרייבער שרייבן אין די צייטונגען וועגן דער פרשה פון דער וואָך, און די רבנים ריידן גאָר וועגן טעאָטער. אַט-דער מיט-מאָש דערמאָנט מיך אין דער קאָמישער געשיכטע וועגן א גע-וויסען פרעזידענט פון א שול.

עס איז אמאָל פאַרגעקומען א שול-מיטינג, וואו איינער פון די פרומע מיטגלידער האָט פאַרגעבראכט, אז מען זאָל ניט געבן קיין עליה אין שול איינעם א רייכן מיטגליד, ווייל זיין געשעפט איז אָפן יום-כפור, און אז אזא אידן מאַך מען ניט געבן קיין עליה. „ווער זאָגט דאָס אז מען מאַך ניט?“, — האָט דער פרעזידענט געפרעגט. „וואָס הייסט ווער זאָגט דאָס? דער שולחן-ערוך זאָגט אזוי.“ „נעווער מינד דעם שולחן-ערוך“, האָט אויסגעשריגן דער פרעזידענט מיט כעס, „ער איז ביי אונז ניט קיין מעמבער, און האָט ביי אונז קיין שום דעה ניט.“

אז אין די הינזיכטן מעגן מיר לערנען פון די ניט-אידן, צייגט אונז די פרשה יתרו. עס ווערט דאָרט דערציילט, אז ווען יתרו דער גוי איז געקומען אויף א באַזוך צו משה'ן און האָט באַמערקט, ווי שווער עס קומט אָן משה'ן צו נעמען פערזענלאכע אויפזיכט איבער אלע אידישע אנגעלעגנהייטן, האָט ער אים געראטן צו שאפן מער אַרדענונג און סיסטעם, און צו באַשטימען א סטעף פון קלענערע באַאמטע, און יעדער זאָל וויסן זיין פליכט. משה רבינו האָט זיך גאַרניט געשעמט און האָט אָנגענומען די גוטע עצה פון יתרו'ן.

מיינע פריינט, עס איז זייער וויכטיג, אז מיר אידן זאָלן געדענקען דעם לעסאָן. דער וואוילווין פון אונזערע שולן און אנשטאלטן פאָדערן דאָס. דאָס איז א לעסאָן וואָס יעדער איד מעג לערנען.

פרומקייט און גוטסקייט

די דעבאטע וועגן פרומקייט און גוטסקייט
דער איד וואָס איז פרום און ניט גוט
דער איד וואָס איז גוט, אָבער ניט פרום
די געשיכטע פון פאָטער און קינד
פרומקייט און גוטסקייט מוזן גיין צוזאמען

איינע פון די פאָפולערסטע דעבאטן, וואָס שווימט אָפּט
ארויף אין געשפרעכן, איז די דעבאטע וועגן פרומקייט און
גוטסקייט. מאנכע מענטשן דענקען, אז דאָס הויפט-געוויכט
דארף מען לייגן אויף פרומקייט, און אנדערע ווידער טענה'ן,
אז מען דארף בעסער זיין גוט ווי פרום.

אָט-די דעבאטע דערמאָנט מיר אן דער פאָפולערער נאָ-
איווער פראגע, וואָס דערוואקסענע פרעגן אָפּט, ווען זיי רעדן
צו קינדער: וועמען האָסטו בעסער ליב, דעם טאטן אדער דער
מאמען? דאָס קינד, וועמען מען שטעלט די פראגע, געפינט
זיך אַ וויילע אין אַ פארלעגנהייט, אָבער צום סוף ענטפערט
ער: „איך האָב ביידן ליב.“ עס איז אמת, אז עס זיינען דאָ
קינדער (לו עלינו), וועלכע עקזיסטירן און וואקסן אויף אַן
בידנעם הילף, אָבער אין אזעלכע פאלן ווערן די קינדער אָנגע-
רופען מיט דעם טראגישן נאָמען „יתום“, אַ טיטול, וועלכער
רופט ארויס מיטלייד און סימפאטיע.

אָט-דער נאָטירלאכער קינדערשער ענטפער איז אויך „חל“
אויף אונזער פראגע. מען דארף האָבן ביידן. פרומקייט און
גוטסקייט מוזן גיין האנט אין האנט. דער מענטש, וועמען עס
פעלט איינע פון אָט-די צוויי זאכן, איז, נעכאך, אַ האלבער
גייסטיגער יתום.

דער מענטש וואָס דענקט, אז ווען ער היט אָפּ שבת, לייגט

תפילין, און איז אין אלגעמיין פרום, באקומט דורכדעם א זי-
 כערען ערשטן מאַרטגידוש אויף גן-עדן, מאכט א גרויסן
 טעות, ווייל ווען איינער איז פרום, אָבער גלייכצייטיג איז ער
 פאלש, לינגעריש, ניט ערלאך, און פוילט זיך צו טאָן מענטשן
 אמאָל אַ מזכה, איז עס א סימן, אז זיין פרומקייט איז קיין
 פרומקייט ניט, ווייל די זעלבע תורה, וואָס האָט אָנגעזאָגט, אז
 מען זאָל היטן שבת און לייגן תפילין, האָט אויך אָנגעזאָגט מיט
 דער זעלבער שטרענגקייט, אז מען טאָר פאלש ניט זיין, און אז
 מען דארף באַהאַנדלען אונזערע מיטמענטשן מיט ערלאַכקייט
 און גוטסקייט. איבערהויפט ווערט דער געדאַנק באַהויפטעט
 אין דער פרשה „משפּטים“, וואו עס ווערן באַהאַנדלט פיל פון
 אונזערע פליכטן וועגן ערלאַכע באַציאונגען צווישן מענטש און
 מענטש. דער מדרש באַמערקט, אז דעריבער שטייט אַט-די
 פרשה וועגן מענטשלאַכער גערעכטיקייט אזוי נאָענט צו דער
 פאַריגער פרשה, וועלכע רעדט וועגן פרומקייט, צו ווייזן אָנו,
 אז אזוי ווי די דינים פון פרומקייט קומען פון באַרג סיני,
 אזוי קומען אויך די דינים פון ערלאַכקייט פון באַרג סיני. זיי
 זיינען ביידע גלייכע מיוחסים. דער פרומער מענטש, וועמען
 עס פעלט גוטסקייט, טוט גרויס שאַדן צו זיין רעליגיע, ווייל
 ווען מענטשן זעען, אז א איד מיט אַ באַרד, וואָס גייט אין שול
 און האלט זיך פאַר אַ פרומען, אָבער גלייכצייטיג איז ער אַ
 שלעכטער און ניט קיין ערלאַכער, זאָגן זיי, אז רעליגיע טויג
 ניט און אַנטזאָגן זיך צו נאָכפאַלגן די גוטע וועגן פון אמונה.
 אזא סאַרט מענטש שאַפט אַ גרויסן חילול-השם. אזא מענטש
 האָט קיין רעכט ניט צו אַ דיפּלאַמע פאַר פרומקייט.

דאָס זעלבע איז אויך אמת מיט דעם צווייטן צד, דאָס
 הייסט מיט די, וועלכע טענה'ען, אז מען קען אָנהאַלטן גוטס-
 קייט אָן גאָטהייט. אַט-די מענטשן זאָגן, אז מען קען זיין גוט,
 אפילו ווען מען איז ניט פרום, אפילו ווען מען גלויבט ניט אין
 גאָט. זיי באַשטעטיגן זייערע טענות דערמיט, וואָס זיי צייגן,
 אז עס זיינען דאָ פיל מענטשן אין היינטיגער צייט, וועלכע זיי-
 נען גוט-האַרציג און ערלאַך, טראַץ דעם וואָס זיי זיינען ניט

קיין גלויביגע. אַמ-די טענות וויל איך ענטפערן מיט דער פאל-
 גענדיגער געשיכטע: עס ווערט דערציילט, אז א פאטער מיט
 א זון זיינען אמאל געגאנגען אין וועג אין א זייער פינסטערער
 נאכט, און האבן פאר שמונדן לאנג געבלאנדזשעט. פלוצלונג
 איז דאס קינד אויפגעשפרונגען פון שמחה און אויסגעשריגן:
 „טאטע, זע! עס איז ליכטיג!“ ווען דער טאטע האט דאס
 דערזען, האט ער אראפגעלאזן דעם קאפ און מיט א טרויערי-
 גער שטימע געזאגט: „מיין קינד, דו ביסט גערעכט, עס איז טא-
 קע ליכטיג געווארן, אבער זאלסט וויסן זיין, אז דאס ליכט
 קומט פון א פייער, פון א שרפה. דאס שמעלט, לעבן וועלכן
 מיר געפינען זיך, ברענט איצט, און ווי נאך דאס פייער וועט
 אפברענען, וועט ווידער פינסטער ווערן.“ אט דער ביישפיל
 איז זייער פאסיג פאר אונזער ענין. אין די אור-אלטע צייטן,
 איידער דער מענטש האט אנערקענט די הערשאפט פון גאט,
 איז די מענטשהייט געווען פרימיטיוו, ווילד, חיה'ש, האט גע-
 לעבט אין א דיקער פינסטערניש. איז געקומען די גאטהייט
 און האט אויפגעבויט רייכע בנינים פון מידות און עמישער
 לערע. אירע נביאים האבן געפרעדיגט גערעכטיקייט און
 גומסקייט. אירע טעמפלען האבן געשיקט שמהאלן פון ליכט
 איבער יעדן עק פון דער וועלט. די 10 געבאט זיינען געווען
 די פונדאמענטן, אויף וועלכע געזעצגעבונג האט זיך געבויט
 און ציוויליזאציע געשאפן. זיי האבן געלערנט דער מענטש-
 הייט די וועגן פון ערלאכקייט. די גאטהייט האט געבראכט
 ליכט אויף דער וועלט. איצט קומען מענטשן און טענה'ען, אז
 מיר קענען זיין גוט און דער גאטהייט. די מענטשן פארגעסן,
 אז דאס ביסל ליכט פון גומסקייט און ערלאכקייט, וועלכע עק-
 זיסטירט נאך אויף דער וועלט, איז דאס ליכט פון דער שריפה
 פון די פאלאצן פון רעליגיע, וועלכע האבן זיך געבויט פאר
 טויזנטער יארן. אבער אויב מיר וועלן דערלויבן, אז רעליגיע
 זאל אינגאנצן פארשווינדן, דאן וועט צוריק ווערן גייסטיג פינ-
 סטער אויף דער וועלט, און די מענטשהייט וועט צוריק ווערן
 פרימיטיוו. דער פאקט, וואס איז לענדער, ווי אין רוסלאנד און

דייטשלאנד, וואו רעליגיע ווערט באקעמפט און גאט איז אין גלות, הערשט דארט בארכאריזם און אכזריות, באשטעטיגט דעם געהאנק. דארט וואו עס פארשווינדט דער ערשמער גע- באט, וועלכער הייסט גלויבן אין גאט, דארט פארשווינדן אויך דער לא תגנב און לא תרצח. זעט, מיינע פריינט, ווי די וועלט זעט היינט אויס, ווען פרומקייט איז אפגעשוואכט. אלע טאג ברענגען אונז די צייטונגען גרוסן פון רציחות און מארדן. דאס ווארט שפילט היינט א קליינע ראלע, און ביי יעדער קלייניג- קייט מוזט איר האבן, אז א גוטער לאיער זאל אייך באווארע- נען געגן גנבה און שווינדל. מיר אידן האבן קיינמאל ניט פארמאגט אזא געזינדל פון מערדער און האלד-אפניקעס, ווי מיר פארמאגן דאס היינט. מיר האבן אונזער חלק פון קא- הענ'ס און גאלדשטייג' ניט נאר אין דעם מעלעפאן-בוך, נאר אויך אין סינגסינג און אין די דזשילס. איך וואלט געקאנט אַנגיין פאר א לאנגער צייט מיט בילדער פון לעבן, צו צייגן, ווי עס זעט אויס די וועלט מיט אן אפגעשוואכטן גלויבן אין גאט, אבער די צייט וועט דאס ניט דערלויבן און איך מוז שליסן מיין היינטיגע רעדע. איך וויל קומען צום אויספיר, אז גאט און גוט, גוטסקייט און גאטהייט, איז איינס און די זעלבע אין יעדן פארוו. צו צעשיידן די צוויי מוז טאן גרויס שאדן. עס וועט פארקריפלען דעם וואוילזיין פון דעם יחיד און דער געזעל- שאפט. ווען מען זאל מיר פרעגן, וואס איז בעסער צו זיין: גוט אדער פרום, מוז איך ענטפערן אין די ווערטער פון קינד: איך האב ליב און דארף האבן ביידן, סיי גוטסקייט און סיי פרום- קייט.

די גרויסקייט פון קלייניקייטן

די געשיכטע וועגן גאלד, זילבער און זאלץ
פארקוקן קלייניקייטן פירט צו טראגעדיע
אָפּהייטן קלייניקייט ברענגט גליק
די תורה גיט קלייניקייטן גרויס אויפּמערקזאמקייט

עס ווערט דערציילט, אז א פאטער פון דריי זין, וועלכער
איז געווען זייער רייך, האט אמאל באשלאסן נאכצופארשן, צי
זיינע זין, וועלכע וועלן אים ירש'ענען זיין גרויס פארמעגן,
האבן אים ווירקלאך ליב. ער האט, דעריבער, באשטימט
א געוויסן טאג, אין וועלכן ער וועט יעדן פון זיי פרעגן, צי
זיי ליבן אים. ווען דער טאג איז געקומען, האט ער צום
ערשטן אריינגערופן צו זיך זיין עלטסטן זון און האט אים
געפרעגט: „מיין ליבער זון, זאג מיר דעם אמת, ווי האסטו
מיר ליב?“ דער זון האט לאנג געטראכט און האט געענט-
פערט: „פאטער, איך האב דיר ליב ווי מענטשן האבן ליב
דימענטן“. נאכדעם האט ער אריינגערופן דעם צווייטן זון
און האט איבערגע'חזר'ט די זעלבע פראגע. דער צווייטער
זון האט געענטפערט: „טאטע, איך האב דיך ליב ווי מענטשן
האבן ליב גאלד“. דער פאטער איז זייער צופרידן געווען
מיט די ענטפערס פון די ערשטע צוויי זין, ווייל יעדער פון
זיי האט פארגליכן זיין ליבע צום פאטער מיט זייער א וויכ-
טיגער זאך. צו לעצט, אכער, האט ער אריינגערופן זיין יונגן
מוזיניק און האט אים אויך געפרעגט די זעלבע פראגע. דער
יונגער קינד האט אים געענטפערט: „טאטע, איך האב דיך
ליב ווי מענטשן האבן ליב זאלץ“. ווען דער פאטער האט
דאס דערהערט, איז ער געווארן זייער אויפגערעגט און
האט ארויסגעטריבן זיין מוזיניק פון הויז.

יארן שפעטער איז דער פארטריבענער זון רייך געוואָרן און האָט זיך משדך געווען מיט אַ טאַכטער פון אַ רייכן סוחר. צו דער אַהתונה איז אויך געקומען אלס גאַסט פון שווער דער פּאָטער פון חתן, וועלכער האָט נאַטירלאַך נים געוואוסט, אז דער חתן איז זיין אייגענער זון. דער זון ווידער, וועלכער האָט גלייך דערקענט זיין פּאָטער, האָט פּאַרזאָרדנט אז מען זאל זיין פּאָטער געבן די בעסטע מאַכלים, נאָר מען זאל די אלע מאַכלים מאַכן אָן זאַלץ. פון אַנפּאַנג האָט, נעבאָך, דער פּאָטער געמוזט עסן די מאַכלים, ווייל ער האָט זיך געשעמט — אָבער צום סוף איז ער געוואָרן אין כּעס און האָט אָנגע-הויבען שרייען: „וואָס טויג מיר גוטע שפּיז, ווען עס איז אָן זאַלץ. עס האָט דאָך קיין טעם נים.“ דאָן איז צוגעקומען צו אים דער חתן און האָט אים געזאָגט: „געדענקסט, טאַטע, אז דו האָסט מיר אַרויסגעטריבן פון הויז, ווען איך האָב דיר געזאָגט, אז איך ליב דיך ווי מענטשן ליבן זאַלץ? זעסטו איצט, אז זאַלץ, וואָס דו האָסט געהאַלטן פאַר אַ קלייניקייט און נים-זויכטיג, איז אמאָל ווערט מער ווי גאַלד און זילבער.“

אַט-די געשיכטע איז אַ כאַראַקטעריסטישער ביישפּיל, ווי מאַנכע מענטשן באַציען זיך צו קלייניקייטן אין לעבן. אין אונזער טעגלאַכן לעבן קומען מיר אין באַרירונג מיט פאַרשיידענע דערפאַרונגען. די מערסטע פון אונזערע דער-פאַרונגען באַצייכענען מיר אלס קלייניקייטן און שענקען זיי ווייניג אויפּמערקזאַמקייט. מיר באַזאָכטן נאָר די זאַכן, וועלכע זיינען גרויס, וויכטיג און שרייענדיג און לחלוטין פאַרקוקן מיר די זאַכן, וואָס זיינען איינפאַך און קליין.

אַט-די געוואוינהייט אונזערע איז אַ שוואַכקייט, וועלכע אַ מענטש דאַרף זיך באַמיען צו פאַרמיידן. קלייניקייטן זיינען וויכטיג גענוג, אז יעדער מענטש זאל זיי שענקען די פאַסיגע אויפּמערקזאַמקייט. אין פּרק וואָרנט אונז דער גרויסער תנא בן-עזי: „אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר“, מאַכט נים אוועק מימן האַנט אפילו דעם קלענסטן מענטשן.

און פארנאכלעסיגט ניט אפילו די מינדסטע קלייניקייט, ווייל בן-עזי דערקלערט: יעדער מענטש האָט זיין צייט און יעדער זאך האָט איר פּלאַץ. פארפעלן אמאָל א קלייניקייט, קען קאליע מאכן גרויסע און וויכטיגע זאכן. צום ביישפּיל: ווען איינער זאָל זיך אַנטאָן מיט א טייערן אַנצוג און א רייכן ציילינדער-הוט און דערביי פארפעלן אייך אַנצוג א קרא-וואט (א טאַי), וואָס איז די ביליגסטע טייל פון אונזער אויס-שטאַט, אָדער פארפעלן אַפּצופּוצן די שיך, פארשטייט איר דאָ, אז טראָץ זיינע שיינע מלבושים, וועט ער אויסזען ווי א פורים-שפּילער. פארפעלן אמאָל איינעם זאָגן א גוט-מאַרגן, קען ארויסברענגען די גרעסטע שנאה.

די גרעסטע טראגעדיעס קומען אמאָל ארויס פון פאר-קוקען קלייניקייטן. ווען איינער פארקוקט א פארקילונג, וועל-כע איז ניט מער ווי א קלייניקייט אין אונזער געזונט צוש-טאנד, קען דאָס, אָבער, ברענגען צו די ערנסטע קראנקהייטן, לא עלינו.

א בן סורר ומורה, דאָס הייסט א האַלד-אפניק, דער-ציילט אונז די תורה, קומט ארויס פון דעם וואָס עלטערן האָ-בען פריער פארקוקט די קליינע עוולות, וואָס זייערע קינדער זיינען באגאנגען אין די אינגערע יאָרן.

דער תלמוד דערציילט אונז, אז דער „יצר הרע“, ווען ער וויל אראַפּפירן א מענטשן פון וועג, פאנגט אַן אַנצוריידן דעם מענטשן, אז ער זאָל טאָן קליינע עוולות, דאָס הייסט ער פאנגט אַן מיט אים מיט קלייניקייטן, ביז ער דערציט אים צו ווערן א ערשט קלאסיגער אויסוואורף. די גרעסטע טראגעדיע אין אידישן לעבן, דער חורבן „בית המקדש“ איז אויך געקומען — לויט דער דערציילונג פון תלמוד — צוליב א קלייניקייט.

און פונקט ווי מיר זעען, אז דאָס פארקוקן פון קלייני-קייטען איז א גרויסער פעלער, אזוי איז ווידער פארקערט, דאָס אַפּהיטן קלייניקייטן, א גרויסע ברכה.

מיט איין קליינעם און קורצן וואָרט, קענט איר זיך שאפן די בעסטע פריינט.

מיט איין פריינטלאכן שמייכל קענט איר ברענגען מער גליק צו א פערזאן, ווי מיט דער בעסטער און קאסטבארסטער מוזיק.

אויף איין קליינעם שרייפעלע ליגט אמאל די גאנצע עק-זיסטענץ פון דער גרעסטער מאשין. פיל, פיל נאך אזעלכע ביישפילן קענען געבראכט ווערן, צו צייגן די וויכטיקייט פון פאסיגער אויפמערקזאמקייט אויף קלייניקייטן. אונזערע אייגענע חכמים האבן אונז אין דער הינזיכט אויך גערעכט: „הוה זהיר במצוה קלה כבחמורה“, זיי אפגעהיט אין קליינע מצוות, פונקט ווי מיט גרויסע מצוות, ווייל א קליינע מצוה קען אמאל זיין וויכטיגער ווי א גרויסע.

אט דער געדאנק וועט פאסיג דערקלערן, פארוואס די תורה, אין וועלכער יעדער אות און ווארט איז אזוי מיינונגס-פול און וויכטיג, זאל זיך באשעפטיגן מיט די קלענסטע איינ-צעלהייטן וועגן דעם בויען פון משכן, וואס ווערט פיל בא-האנדעלט אין די צוויי סדרות: ויקהל פקודי. די תורה פאר-פעלט נישט אפצוגעבן פאסיגן פלאץ פאר אזעלכע קלייניקייטן, ווי: פארהאנגען, שרייפלאך, רינגען, שוועלן און נאך און נאך אזעלכע קלייניקייטן. אט-די שטעלונג פון אונזער תורה איז א באשמעטיגונג פון דעם, וואס מיר האבן געוואלט, אז קליי-ניקייטן זיינען זייער וויכטיג און אז דער מענטש טאר זיי נישט פארקוקן. אלזא, מיינע ליבע פריינט, פארנעסט נישט, אז מען-טשען זיינען רייך געווארן פון פעני-ביזנעס, און אז גאנצע אינ-דוסטריעס זיינען געבויט געווארן פון אפפאל, וואס דער מענטש האט פאר יארן לאנג ארויסגעווארפן אלס נישט חשוב גענוג. אפהיטן קלייניקייטן ברענגט צו דערפאלג און ברכה. אויב איר ווילט ווערן גרויס, פאנגט אן מיט אויפמערקזאם-קייט אויף קלייניקייטן.

דער גאט פון גאלד און דער גאט פון הימל

די געשיכטע פון עגל הזהב
געגן וועמען האט משה געקעמפט?
דאס קאלב — א סימבאל פון קארנשאפט
די צווייפסיגע קעלבער
דאס מיטל געגן דער מידה פון דעם קאלב

אין דער סדרה כי תשא ווערט דערציילט די באוואוסטע
געשיכטע וועגן דעם עגל-הזהב, דאס גאלדענע קאלב. אין
קורצן ליענט זיך די געשיכטע אזוי: ווען משה איז ארויף
אויף דעם בארג סיני צו נעמען די לוחות, האט ער זיך פאר-
זאמט דארטן א ביסל צו לאנג. די אידן זיינען געוואָרן אומ-
געדולדיג און האָבן באשלאָסן צו מאַכן אַ גאלדן קאלב און
קרוינען זי אלס זייער גאט, אַנשטאָט דעם גאט, וועגן וועמען
משה האָט צו זיי יאָרן לאנג געפרעדיגט. יעדער איד האָט
בייגעטראָגן דאָס גאנצע גאלד וואָס ער האָט געהאט און דאָס
איבערגעגעבן צו אהרונ'ען, ער זאל דערפון מאַכן דעם עגל.
ווען דער גאלדענער גאט איז פארטיג געוואָרן, האָבן אלע
אידן זיך פאר אים געבוקט און געפיערט זיין געבורט מיט
טעניץ און געזאנג. אינמיטן דרינען איז משה אראָפגעקומען
פון בארג סיני מיט די לוחות, וועלכע ער האָט באקומען פון
הימל. נאָטירלאך, האָט קיינער משה'ן קיין אויפמערקזאמקייט
ניט געשענקט, ווייל וואָס פאר א ווערדע קענען האָבן א פאַר
שטיינערנע לוחות פון א הימלשן גאט, אנטקעגן טעניץ און
הוליאַנקעס פאר דעם גאט פון גאלד? ווען משה האָט דאָס
דערוען, האָט ער גלייך אראָפגעוואָרפן די לוחות פון זיינע
הענט און האָט פאראַרדנט, אז מען זאל די גאלדענע קאלב
צעשמעטערן אויף שטיקלאך און די אָנהענגער פון קאלב

זאל מען גלייך אויס'הרג'ענען. צו דעם אויבערפלעכלאכן לעזער פון הומש ענדיגט זיך דערמיט דער עפיזאד און די דערציילונג איז געשלאסן. אבער אין געדאנק פון דעם מער דענקענדיגן לעזער שטעלט זיך דא א גרויסע פראגע. פארוואס, איינמאל, איז משה אזוי דערצאָרנט געוואָרן, ווען ער האָט דערזען די גאַלדענע קאַלב? האָט דען משה ניט געוואוסט, אז דאָס בוקן זיך פאר גאַלד איז אן אלגעמיינע מענטשלאכע שוואכקייט? אז אין יעדן דור און אין יעדער צייט וועלן מענטשן טאנצן ארום דעם גאָט פון גאַלד? זעען מיר דען ניט, אז אפילו היינטיגע צייטן טאנצן מענטשן ארום יעדער זאך, וואָס איז באַגילדט? היינטיגע צייטן, ווען א מענטש האָט גאַלד, מעג ער זיין א קאַלב, אָדער אפילו א פראַסטער דבר-אחר, וועלן מענטשן זיך פאר אים בוקן און מאכן א גאנצן גאָט פון אים. האָט דען משה ניט געוואוסט, אז דורך צע-שמעטערען יענע קאַלב, האָט ער נאָך די פראַבלעם ניט גע-לייזט און אז שווינטער קעלבער אין אלע דורות, וואָס טראַגן גאַלד אויף זיך, וועלן ווערן באַרימט און פארגעטערט? היתכן, אז משה האָט דאָס אלעס ניט פארשטאנען?

נאָר הערט, מיינע פריינט, משה רבינו, דער געמלאכער מענטש און מענטשן-קענער האָט דאָס אלעס געוויס געוואוסט. ער האָט געוואוסט אז אפילו זיין מרודער, אהרון דער כהן און רב ביי אידן, קען אויך אמאָל פארבלענדט ווערן פון דעם גלאַנץ פון גאַלד. משה האָט פארשטאנען, אז דער קאמף נעגן גאַלד וועט ניט געוואונען ווערן דורך דער צעשמעטערונג פון איין קאַלב, און אז ער וועט קיינמאָל ניט קענען באזיגן דעם כח פון גאַלד. משה האָט, דעריבער, געקעמפט ניט אזוי געגן דעם גאַלד, ווי געגן דעם קאַלב. א קאַלב ווערט געשפיזט און אויס-געהאלטן מיט דאָס בעסטע, אבער קיין נוצן ברענגט זי ניט, ווייל זי גיט נאָך ניט קיין מילך. די האַפענונג אויף א קאַלב איז, אז ווען זי וועט אויפּוואַקסן, וועלן מענטשן געניסן פון איר מילך. דאָס איז אלץ גערעדט געוואָרן וועגן א לעבעדיגער קאַלב, אבער א קאַלב פון גאַלד, קען קיינמאָל ניט אויפּוואַקסן,

זי בלייבט שטענדיג א קלאב. דאָס הייסט, זי איז רייך, אָבער קיינער האָט פון איר קיין הנאה ניט. אָט געגן דעם האָט משה געקעמפט.

אין דער הינזיכט איז דאָס קאלב ניט מער ווי א סימבאָל, און משה'ס צאָרנונג איז געווענדט אויך געגן די צוויי-פיסיגע קעלבער. ער האָט דערקלערט א קאמף געגן גאָלדענער קעלבער, אָן אונטערשייד, צי זיי זיינען פיר-אָדער-צוויי-פיסיגע, אי-בערהויפט האָט ער טאקע געמיינט דערמיט צו לערנען די מענ-טשען, וועלכע זיינען אָנגעפילט מיט גאָלד, אָבער קיינער האָט פון זיי קיין הנאה ניט. די מענטשן וועלכע זיינען רייך און גיבן קיין צדקה ניט, זיינען געגליכן צום עגל הזהב. מיר האָבן א סך אַזעלכע מענטשן צווישן אונז. איך און איר, מיינע פריינט, טרעפן זיך יעדן טאָג מיט אַזעלכע פארשווינען, וועמען אלע קענען אלס פארמעגלאכע מענטשן, אָבער פון וועמען קיי-נער קען ניט ארויסקריגן א פעני פאר צדקה. ניט נאָר קען מען ביי זיי ניט קריגן פאר א שול, א תלמוד תורה, א מושב-זקנים, אָדער א האָספיטאל, אפילו אן אייגענער פריינט קען ביי זיי ניט קריגן קיין טובה. שטעלט זיך פאַר, ווען אלע גאָלד-זאַמע אידן וואָלטן געטאָן זייער פליכט און יעדערער וואָלט געגעבן צדקה, לויט זיינע מעגלאכקייטן, וואָלטן דאָך אידישע צדקה-אנשטאלטן זיך געבאָדן אין רייכטום. פון די אלע רייכע אידן אין ניו-יאָרק, געפינט זיך נאָר א קליינער פראָצענט, וואָס זיי-נען געבער און די איבעריגע האלטן זיך ביי דער קעלבעשער מידה פון אליין געניסן פון אלץ און יענעם געבן גאָרניט. דאָס זיינען די מענטשן, וועלכע זיינען דיק באדעקט מיט גאָלד, אז קיין סימפאטיע, רחמנות און געפיל, קען ניט דורכדרינגען זייע-רע האַרמע גאָלד-באָדעקטע הערצער.

ע"פ שכל האָבן דאָך מענטשן געדארפט ווייכן פון אַזעל-כע פארשווינען און פארדאמען זיי, אָבער, ליידער, איז די שוואַכקייט פאר גאָלד אזוי טיף איינגעוואָרצלט אין אונז, אז מיר בוקן זיך פאר גאָלד, אפילו ווען דאָס איז אין כאַוויץ פון א קאלב. א מאן, וועמען אַלע קענען פאר א קאָרנ, אָבער אויב

ער איז רייך, וועלן אים מענטשן אָפּגעבן כבוד און שמייכלען צו אים. מען דארף, זעט אויס, היינט ניט זיין קיין געבער, כדי צו קריגן כבוד, מען דארף נאָר זיין רייך, און דאן אפילו ווען מען גיט ניט, וועט מען אויך פאר זיי אָפּשיי האַבן. געגן אזא סאַרט עבודה זרה האָט משה געקעמפּט. עס איז שלעכט גענוג, אז מען דארף זיך בוקן צו גאַלד, אָבער זיך בוקן צו א קאלב מיט גאַלד, דאָס איז שוין א זינד, וואָס מושה רבינו האָט ניט געקענט פארקוקן.

אלזאָ, מיינע פריינט, איך ווייס אז דער גאָט פון גאַלד שטייט היינט גאַנץ שטארק. איך ווייס, אז היינט, מער ווי אַלע מאָל, שטייען מיר מיט אראָפּגעלאָזענע, אונטערמעניגע קעפּ, פאר זיין מאַיעסמעט דעם גאַלדענעם גאָט. עס איז אויך גוט באקאנט, אז צוליב דעם גאָט פון גאַלד האָבן מיר פארגעסן אין גאָט פון הימל. אָבער, לאַמיר באשליסן, אז אויב מיר זיי-נען צו שוואַך צו פארקוקן דעם גלאַנץ פון גאַלד, זאָלן מיר, לכל הפחות, ניט בוקן זיך פאר קעלבער, ווען אפילו זיי זיינען גאַל-דענע. מיר דארפן פארדאמען און ווייכן פון אזוינע סאַרטן מענטשן און אפשר וועט דאָס זיי ברענגען צום שכל.

די פרשה פון דאלער

ווי מען ציילט אידן
דער כח פון דאלער
ווי מען דארף שטודירן א מענטשן
די געשיכטע מיט ר' חיים וואַלאַזשינער

אין דער תורה ווערט דערציילט, אז ווען גאָט האָט גע-
וואַלט ציילן וויפיל אידן עס זיינען געווען ווען זיי זיינען ארויס
פון מצרים, האָט ער אָנגעזאָגט משה'ן, אז כדי צו זיין זיכער,
אז די ציילונג וועט זיין א ריכטיגע, זאל ער הייסן, אז יעדער
איד זאל ברענגען א „מחצית השקל“, דאָס מיינט א האלבן
דאלער און אַנשטאָט צו ציילן די אידן, זאל ער ציילן די האלבע
דאלער, און דורך דעם וועט ער שוין כמילא וויסן וויפיל אידן
עס זיינען דאָ. היינטיגן שבת וועט די פרשה געלייענט ווערן
אין די שולן, און דעריבער הייסט דער שבת „שבת שקלים“.
איז עפעס דער גאנצער ענין ניט פארשמענדלאך. אז דער
דאלער איז דער גרויסער יחסן ביי מענטשן, דאָס ווייסן אלע.
אז ער איז אלמעכטיג אויף דער וועלט, איז אויך ביי קיינעם
קיין סוד ניט. אָבער, אז גאָט אליין זאל קרוינען דעם דאלער
און אָפגעבן אים א שבת פאר זיך, דאָס איז שוין א ביסל
שווערלאך צו פארשטיין. איך וויל דעריבער, מיינע פריינט,
זיך באמיען צו דערקלערן דעם ענין וועגן דער פרשה פון דאָ-
לער.

די ממשלה פון דאלער איז אומבאגרעניצט און עס איז
כמעט ווי אומעגלאך אַנצוצייענען די גרעניצן פון זיין קעניג-
רייך. עס איז ניטאָ קיין איין ווינקעלע אין מענטשנס לעבן,
וואו דאָס אָרט פון דאלער ווערט ניט רעספעקטירט און אויס-
געפאלגט מיט דער גרעסטער געהאַרכזאמקייט. דער דאלער

איז ממש א כל-בוניק. ער ברענגט פרייד, גליק און, חלילה, אומגליק. ער איז ממש א כשוף-מאכער. וואו נאָר ער בא-ווייזט זיך ווערט א איבערקערעניש. ווען א נאָר קריגט אים ווערט ער א חכם. ער מאכט פון א גראַביאָן אן איידלמאן; פון א מיאוס'ן — א שיינעם; פון א גאַרנישט—א „יאַמיבע-דאם". ער פאראורזאכט מלחמות און מאכט שלום. ווען א פרוי האָט ניט ליב איר מאן, מישט זיך אריין דער דאָלער און א ליבע צעפלאַקערט זיך. די מופתים וואָס דער דאָלער קען באווייזן, איז ממש אומבאשרייבליך און ענדלאָז. עס וועט זיין אומ-מעגליך פאר מיר אין דער קורצער צייט, וואָס מיר איז דער-לויבט, צו רעדן וועגן די מעלות און חסרונות פון דאָלער אין די אלע צווייגן פון זיין הערשאפט, און איך וויל זיך, דעריבער, באַרגעניצן וועגן „דער דאָלער אלס א טערמאָמעטער אויף פריינטשאפט", דאָס הייסט, אלס א מאָס צו מעסטן פריינט-שאפט.

די גמרא זאָגט אונז, אז א מענטשן קען מען דערקענען און אַפּשאַצן דורך דריי זאכן: „בכיסו, בכוסו ובכעסו"; ווען מען בעט ביי אים געלט, ווען ער איז שיכור'לאך און ווען ער ווערט אין כעס. דאָס מיינט צו זאָגן, אז דער געוויינלאכער מענטש איז א איינפאכער פורים-שפילער. ער איז שמענדיג פאַרמאַסקירט. איינער באהאלט זיך אונטער א מאסקע פון שיינע קליידער, דער צווייטער אונטער דער מאסקע פון א באַרד, דער דריטער אונטער שיינע מאניערן און אזוי ווייטער. די פאַפולערסטע מאסקע איז די מאסקע פון שיינע, זיסע רייד. די מערסטע מענטשן מאסקירן זיך מיט שיינע רייד: סוויט-הארט, דייער, האַניג, ליבע, טייערע און זיסע, און נאָך אזעלכע שיינע ווערטער ווערן באנוצט טעגליך צענדליגער מאָל ביי א סך מענטשן און אין הארצן מיינט מען גאָר אנדערש. איר קענט אמאָל פארכייניגן א הויז און איר וועט הערן ווי א פרוי געזענגט זיך מיט איר מאן, ווען יענער גייט אוועק צו זיין אר-בעט און זי וועט אים זאָגן: „גוד-באָי, סוויטהארט", און אין א קורצער וויילע ארום וועט זי נעמען איר הונט אויף די

הענט און מיט גרויס כונה זאגן: אַרענט יו איי סוויטהארט!״
היינט גייט און טרעפט מיט וועמען זי איז ערנסט, צי מיטן
מאן, אָדער, להבדיל, מיטן הונט?

מיינע פריינט, איר זענט אליין, אָן צווייפל, בייגעווען פאלן
ווען א פרוי וועט רעדן צו אירער א פריינדיגע אויפן טעלעפאָן
און איז יעדן זאך פון איר געשפרעך וועט זי זיך באנוצן מיט
די ווערטער: „מיי דיער“ און „עס איז א פלעזשור צו הערן פון
דיר“, אָבער נאָכדעם ווי זי וועט אראַפלאַזן דעם רעסיווער,
וועט זי א זאג טאָן: „א, שי איז איי פעין אין די נעק“.

אלזא, אונזערע חכמים האָבן דאָס אלעס גוט פארשטאנען.
זיי האָבן געוואוסט, אז מענטשן ווילן באנוצן רייד אויף צו
פארדעקן זייערע כונות, אַנשטאַט אויפצודעקן זיי. און זיי האָ-
בען אונז דעריבער געראטן, אז אויב איינער ווילן מעסטן
פריינטשאפט, אויב איינער וויל וויסן צי א פריינט אז א
אמת'ער פריינט, קען ער דאָס לייכט אויסגעפינען דורכן פא-
קעט. אויב איר בעט א פריינט א גמילת חסד, אָדער אן אנ-
דער הילף, און ער גיט, איז א סימן, אז ער איז א אמת'ער גו-
טער פריינט, אָבער אויב ווען עס קומט צום פאקעט, קריגט ער
ליימענע הענט, איז א סימן, אז די אלע זיסע רייד זיינען בלאָף.
א איינפאכע מאסקע. ווען איינער זאגט אייך, אז ער איז אייך
א פריינט מיטן גאנצן הארצן, איז עס נאָך ניט גענוג, סידן ער
צייגט אייך אז ער איז אייך א פריינט מיטן גאנצן פאקעט.

דאָס דערמאָנט מיר די געשיכטע וועגן דעם בארימטן
גאון ר' חיים וואַלאַזשינער, וועלכער איז געווען דער ראש
הישיבה פון דער גרויסער וואַלאַזשינער ישיבה. זיין
ישיבה איז אמאל געווען אין גרויס נויט. די ישיבה-בחורים
האָבן איינפאך ניט געהאט וואָס צו עסן. האָט ר' חיים בא-
שלאָסען, אז ער וועט ארויספאַרן אין א פאָר שטעטלאך צו
מאכן א פאָר דאָלער פאר דער ישיבה. ווען ער איז אָנגע-
קומען אין דעם ערשטן שטעטל און פארפאַרן צום רייכסטן
בעל-הבית, זיינען הונדערטער אידן פון שטעטל אָנגעלאָפן אין
הויז און יעדער איינער האָט זיך געשפּאַרט צו געבן דעם גרוי-

סען רבי'ן א שלום-עליכם. ווען ר' חיים האָט דערזען, אז די זון גייט שוין באלד אונטער און קיין געלט האָט ער נאָך אלץ ניט, האָט ער איינגעשמילט דעם עולם און האָט צו זיי גע- זאָגט: „מיינע ליבע אידן, אייערע שלום-עליכמ'ס זיינען טא- קע ביי מיר גאנץ טייער, אָבער דער הויפט-צוועק פון מיין קומען איז צו שאַפן געלט פאר די אַרימע ישיבה בחורים“. אין אַ פאָר מינוט נאָך דעם ווי ער האָט דאָס אָפגעזאָגט, איז ניט געבליבן אפילו קיין מנין אויף צו דאווענען מנחה. צום שלום- עליכם געבן זיינען געווען הונדערטער, אָבער צום דאָלער געבן איז געבליבן א לידיגע הויז.

אָט דאָס איז דער געדאנק פון דער פרשת „שקלים“. דער אויבערשטער האָט געזאָגט צו משה'ן: „מיין ליבער משה, אויב דו ווילסט וויסן וויפיל אמת'ע אידן דו האָסט, זאָלסטו זיי ניט ציילן דורך שלום-עליכמ'ס, אָדער וויפיל אידן עסן פלייש, גע- פילטע פיש און וואַרעניקעס. דו צייל זיי דורך דעם דאָלער. אויב א איד איז וויליג זיך צו שוידן מיט אַ פאָר דאָלער צו- ליב זיין אידישקייט, דעם מעגסטו ציילן אלס א איד. ווען איי- נער זאָגט, אז ער איז א גוטער איד, ווייל ער האָט א אידיש האַרץ, איז טאָקע גאנץ שוין, אָבער נאָר דאן ווען ער וועט צייגן, אז זיין פאָקעט איז אויך א אידישער. ווייל די מאָס פון אמת'ער פריינטשאַפט איז וויפיל איינער איז באַרייט צו באַצאָלן פאר דער פריינטשאַפט. דאָס מיינט ניט, נאָטורלאך, צו זאָגן, אז דער דאָלער איז די הויפט-זאָך אין מענטשלאכע באַציאונגען, דאָס מיינט נאָר צו זאָגן, אז דער דאָלער איז די מאָס, דורך וועלכער מען קען אָפמעסטן אמת'ע פריינטשאַפט. אלזאָ, מיינע פריינט, נעמט אַט-די קלוגע רייד פון אונזערע חכמים גוט אין געדאנק און באנוצט זיך מיט דעם טערמאַמע- טער, כדי ריכטיג אויסצוגעפינען די וואַרימקייט פון יעדער פריינטשאַפט.

כשרות — א וויכטיגער זייל פון אידנטום

דער פלאץ פון כשרות אין דער תורה
דער פלאץ פון כשרות אין תלמוד
ווי דער איד האָט זיך באצויגן צו כשרות
גנב'ענען יע, אָבער טריפות עסן ניט
כשרות מוז פארבלייבן דער שוץ געגן אסימיליאציע

השוב'ע צוהערער:

איבער פון די הויפט-זיילן פון אידנטום, איז די פינקטלאך-
כע אָפּהייטונג פון די דינים פון כשרות, לויט דער פארטרע-
נונג פון דער תורה און אונזערע גרויסע חכמים.
אין אונזער הייליגער תורה ווערט פיל פלאץ געווידמעט
פאר דער וויכטיגער טעמע. גאנצע פרשיות זיינען געשריבן
געוואָרן אין דער תורה, וואו די פראגע פון א ריינעם און גע-
זונטען מענטשלאכן דיעט ווערט באהאנדלט. נאָך אין יענע
פרימיטיווע צייטן האָט אונז שוין די תורה געלערנט, אז דער
קערפערלאכער און גייסטיגער וואוילזיין פון מענטשן הענגט-
אָפּ פון זיין דיעטע, ד.ה. פון דעם וואָס ער מעג און פון דעם
וואָס ער טאר ניט עסן.

עס האָט גענומען בערך 3,000 יאָר ביז דער איצטיגער
מאָדערנער מענטש האָט זיך, צום סוף, איבערצייגט, אז די
לערע פון דער תורה בנוגע דער וויכטיקייט פון א מענטשנ'ס
דיעטע, איז א ריכטיגע. איך בין זיכער, אז עס וועט
איצט נעמען פיל ווינציגער צייט, און די מענטשהייט וועט זיך
אויך איבערצייגן, אז ניט נאָר איז די תורה גערעכט אין דעם
פרינציפ פון דיעטע רעגולאציעס, נאָר אז זי איז אויך גערעכט
אין אַלע דינים, וועלכע רעגולירן כשרות, לויט דער פאַרשריפט
פון דעם אידישן שולחן-ערוך.

נאך א מער אַנגעזעענעם פּלאַץ ווערט אַפּגעגעבן צו דעם ענין פון כשרות אין אונזער תלמוד און פוסקים.

די גרעסטע קעפ פון אונזערע אמאליגע חכמים האָבן זיך באשעפטיגט מיט דער וויכטיגער פּראָבלעם, און זינט דאן זיי-נען הונדערטער און טויזנטער ספרים געשריבן געוואָרן, וואו יעדער צווייג פון די דינים פון כשרות איז באַהאַנדלט געוואָרן מיט הייליגער פינקטלאַכקייט אין די קלענסטע איינצלע הייטן.

דער איד אליין, ווידער, האָט פון זיין זייט אין אלע דורות און אין אלע צייטן אַפּגעהיט אַט-די אלע דינים מיט דער גרעסטער מסירת נפש און אייפערזיכט. קיין זאך האָט אזוי פיל ניט ארויסגערוּפן דעם צאָרן פון אלטן מתתיהו אין דער צייט ווען אנטיוכוס הרשע האָט פארבאָטן די אידן צו היטן זייער תורה, ווי ווען אויפן מאַרק-פּלאַץ פון זיין שטעטל, האָט א אידישער פאררעטער געשאַכטן א חזיר אַלס אַ קרבן צום גריכישן אַפּגאַט. אַט-דער פּאַרווך צו כשר'ן א חזיר, האָט אזוי דערצאָרט דעם אלטן מתתיהו, אז ער איז געווען באַרייט מקריב צו זיין זיין לעבן און די לעבנס פון זיינע קינדער, כדי אויסצוראַמען אַט-דעם איבל פון אידישן לעבן.

אונזערע שונאים אין אלע צייטן, ווען זיי פלעגן וועלן טיף באַליידיגן דעם אידן, פלעגן זיי זיך באַמיען מיט געוואלד צו שפּייוזן אים מיט טריפה מאכלים. ווייל זיי האָבן געוואוסט, אז עסן טריפה איז דער גרעסטער ווייטאָג וואָס זיי קענען פארשאפן דעם אידן. דער איד פלעגט זיך אמאָל פארגינגען צו פארקוקן אַנדערע עבירות, אַבער כשרות האָט ער אַפּגע-היט ווי דאָס' אויג אין קאַפּ.

דער פּאַלגנדיגער אנעקדאָט וועט, דוכט זיך מיר, פּאַסיג אילוסטרירן די באַציאונג פון דעם איד צו כשרות. עס ווערט דערציילט, אז צו דעם גרויסן גאון ר' חיים בריסקער איז אמאָל געקומען אַ איד מיט דער פּאַלגנדיגער שאלה: רבי! — האָט דער איד געזאָגט, — מיינער א שכן, וועלכער איז באקאנט אין גאַנצן שטאָט אַלס א פּראָפּעסיאָנעלער גנב, מאכט איצט א שמחה ביי זיך אין דער היים און האָט מיך איינגעלאדן צו

דער שמחה. ווייס איך ניט, רבי לעבן, וואָס איך זאל טאָן?
ניט גיין האָב איך מורא און יע גיין ווייס איך ניט צי מען
מעג ביי אים עסן? בין איך צו איך געקומען פרעגן, צי מעג
מען עסן ביי א גנב?. ווארט א וויילע, — האָט ר' חיים גע-
ענטפערט. דערווייל האָט ער געשיקט נאָך דעם אידן דעם
גנב. ער האָט אים אריינגענומען אין א באזונדערן צימער און
האָט אים אָנגעהויבן אויספרעגן:

— זאָג מיר נאָר דעם אמת, דו דארפסט פאר מיר קיין
מורא ניט האָבן, ווי אזו אז דיר קומט אויס צו גנב/ענען שכת?

— גייט מען, — האָט דער גנב געענטפערט געלאסן.

— און ווען מען דארף צינדן פייער?

— צינדט מען!

— און ווען איך קומט אויס צו גנב/ענען ביי א גוי?

— נ, איז וואָס? גנב'עט מען!

— און ווי אזו אזו איר געפינט ביים גוי א זייטל טריפה

פלייש אָדער חזיר?

— נעמט מען!

— וואָס טוט איר דערמיט?

— איך פארקויף צו א גוי.

— און פארוואָס עסט איר דאָס אליין ניט?

— וואָס הייסט, רבי! וואָס רעדט איר? עסן טריפות?

— און גנב/ענען מעג מען? — האָט ר' חיים אים געפרעגט.

— זאלט איר געזונט זיין רבי, — האָט דער גנב געענט-

פערט, — וואָס פאר א פארגלייך איז דאָס? גנב/ענען איז מיין

פרנסה, אָבער עסן טריפה, זאל דער אויבערשטער אויסהיטן,

בין איך דען, 'חלילה, קיין איד ניט?!

נאָך דעם געשפרעך האָט ר' חיים אריינגערופן דעם צוויי-

טען אידן און אים געזאָגט: אויב די סעודה איז נאָר נישט

געפראוועט פאר גע/גנב'עטע געלט, מעגט איר ביי אים עסן.

אָט די דערציילונג רעפלעקטירט די ענגע פארבינדונג

פון דעם איד מיט כשרות. אז אפילו איינער, וועלכער איז

געזונקען אין דער טומאה פון גניבה, וועט פונדעסוועגן ניט

פארברעכן געגן די דינים פון כשרות.

דער איד, ווי עס זעט אויס, פילט אינסטינקטיוו, אז אויב מען זאל ביי אים צונעמען די כשר'ע היים, פארלירט ער אויך דערמיט די אידישע היים.

כשרות איז דער פאנצער, וועלכער פארטיידיגט די אידישע היים פון דער גאס-אסימילאציע. דער וויקשאפט און דאס זאלץ-ברעמל אין א אידישער היים האבן זיך ארויסגע-צייגט שטארקער ווי די שווערע קאנאָנען פון שונא. ניט אומ-זיסט איז דער ערשמער האָס-צוג געגן אידן אין דעם היינטיגן המן-לאַנד געווען צו פארבאָטן שחיטה, ווייל דער מאָדערנער המן, ווי דער אמאָליגער, ווייס, אז כדי אומצוברענגען דעם אידישן דען, מוז ער פריער אומברענגען די אידישע היים, און דער בעסטער מיטל דערצו איז צו טריף-מאַכן זי.

אלזא, מיינע פריינט, מיט דעם וואָס איך האָב ביי איצט געזאָגט, קענט איר, אָן צווייפל, איינזען, אז אין אלע צייטן, אריינגערעכנט אויך די איצטיגע, איז כשרות געווען און איז און וועט אויך פארבלייבן, דער וויכטיגסטער זייל אין דעם אידישן דענטום פון דער גאנצער וועלט.

א הניענישע אפהאנדלונג וועגן כשר'ע פלייש

צוויי טעמים אין דער תורה פאר כשר'ע פלייש
פארוואס ווערט א בהמה טריף
וואס דאקטוירים זאגן וועגן כשר'ע פלייש
די שווארצע מגפה
די קראנקהייט פון טובערקולאזיס

חשוב'ע צוהערער:

איך וועל מיין היינטיגן געשפרעך מיט איך ווידמענען צו
דער פראגע: פארוואס איז דער אידישער דין אזוי שטרענג אין
דעם פארבאט אויף טריפה פלייש.

איך וועל זיך באמיען איך צו צייגן, אז ווען איר גייט
קויפן פלייש, איז דאס אין אייערע אינטערעסן אכטונג צו
געבן, אז די כשר'ע פלייש, וואס איר קויפט, זאל זיין כשר,
ניט נאר ביי דעם כוטשער אין שוי-פענסטער, נאר עס זאל
אויך טאקע זיין אמת כשר'ע פלייש אין זיין אייז-באקס.

דער פארבאט אויף טריפה פלייש ווערט דערמאנט אייני-
גע מאל אין דער תורה.

אין חומש שמות, סדרה משפטים, קאפיטל 22, ווערט
געזאגט: „ואנשי קדש תהיו לי ובשר בשדה טריפה לא תאכלו“
— איר וועט זיין הייליגע מענטשן צו מיר, זאגט ג' דערמיט
וואס איר וועט זיך צוריקהאלטן פון צו עסן פארצוגטע טריפה
פלייש.

אין חומש ויקרא, סדרה שמיני, קאפיטל 11, ווערט אזוי
געבראכט: „אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא
תטמאו בהם ונטמאתם בהם“, איר זאלט ניט פאר'מיאוס'ן אייער-
רע לעבנס דורך דעם וואס איר וועט עסן אומריינע באשעפע-
נישען, ווייל דורך דעם וועט איר אליין אויך, חלילה, ווערן

אומריין. און אין א צווייטן פסק נאכדעם פאָדערט אויף די תורה, אז אויב אידן וועלן זיין ריין און הייליג, זאלן זיי אויס- מיידען עסן אומריינע טריפה מאכלים.

אלזא, מיינע פריינט, פון די אויבנדערמאָנטע ציטירטע פסקים זעען מיר, אז דער פארבאָט אין דער תורה אויף טריפה פלייש, ווערט מאַטיווירט דורך צוויי וויכטיגע ארזאכן: נעם- לאך: ריינקייט און הייליקייט. אין פשוט'ע ווערטער מיינט דאָס צו זאָגן, אז די תורה וואָרנט דעם אידן, אז דאָס עסן פון טריפה פלייש איז שעדלאך סיי פאר דעם קערפער און סיי פאר דער נשמה. און דעריבער לייגט די תורה ארויף א שטרענגן אסור, כדי אויסצוהייטן אונז פון די קראַנקהייטן, וועלכע ווערן פארארזאכט פון פלייש וואָס איז ניט כשר.

כדי זיך צו שאפן א קלאַרערן באַגריף וועגן דער שער- לאַכקייט פון טריפה פלייש אויף דעם מענטש'נס געזונט, איז כדאי צו ציטירן די דערקלערונג פון תלמוד אויף דער פראַגע: וואָס הייסט טריפה?

אין דער גמרא חולין ווערט געבראכט, אז „כל שאין כמות חיה טריפה“, אז א טריפה בהמה הייסט די, וואָס איז אזוי קראַנק, אז אויב אפילו מען וואַלט איר ניט געשאַכטן, וואַלט זי סיי ווי סיי ניט געקענט לעבן מער ווי 12 מאָנאַטן. דאָס מיינט איינפאַך, אז א טריפה בהמה איז אזא, וואָס איז אַ- געשמעקט מיט א געפערלאַכער קראַנקהייט.

לויט דעם רמב"ם, וועלכער איז געווען איינער פון די גרעסטע חכמים, וואָס מיר אידן האָבן געהאט פאר די לעצטע 800 יאָר, און וועלכער איז אויך געווען אַ גרויסער דאָקטאָר, אז עס זיינען דא 70 מיני טריפות, דאָס הייסט 70 סאַרטן קראַנקהייטן, וועלכע אויב אַ בהמה איז אַנגעשמעקט מיט איי- נער פון זיי, איז זי ע"פ דין, טריף און מען טאָר איר פלייש ניט עסן. צווישן די אויסגערעכנטע קראַנקהייטן זיינען דא פיל, וועלכע זיינען זייער אַנשמעקנד, ממש גיפּט.

עס דערמאָנט מיר די געשיכטע, וואָס איז מיט אייניגע יאָר צוריק געווען געדרוקט אין די צייטונגען, אז איינער א רב

פון קאנאדע איז געשטארבן פון בלוט-פארגיפטונג, מיט וועל-
כער ער האט זיך אָנגעשמעקט בעת ער האָט אונטערזוכט א
משיקן, וואָס א פרוי האָט אים געבראכט מיט א שאלה. עס
איז געווען א וואונד אויף איינע פון די גלידער פון דער משיקן
און דער רב האָט זיך באנוצט מיט א מעסער אויפצושניידן
דעם קראנקן גליד, כדי בעסער זיך דערקונדיגן דעם כאראק-
טער פון דער קראנקהייט, האָט ער זיך ניט-ווילנדיג איינגע-
שניטען א פינגער, וואָס איז געקומען אין בארירונג מיט דער
וואונד און פון דעם איז ער פארגיפטעט געוואָרן.

פיל מאָדערנע דאָקטוירים גיבן צו, אז דאָס פלייש, וואָס
איז צוגעגרייט לויט דעם אידישן דין, איז פיל זיכערער פאָרן
מענטשנס געזונט, ווי די ניט-כשע פליישן. דאָס דערקלערט
אויך די מערקווירדיגע דערשיינונג, אז טראָץ דעם וואָס כשר'ע
פלייש איז פיל טייערער פון ניט כשר'ע, גייען דאָך פיל קרוי-
טען קויפן פלייש אין אידישע בוששער-שעפער.

דער פאקט, אז דער איד איז ווינציגער אויסגעשטעלט
צו געוויסע קראנקהייטן, ווערט ביי דער מעדיצינישער פראָ-
פעסיע צוגעשריבן צו דער אָפהימונג פון כשרות צווישן אידן.
אין דעם 12-טן יאָרהונדערט, בשעת די שווארצע מגפה
האָט געבושעוועט אין גאַנץ אייראָפּע און האָט אומגעבראכט
צענדליגער מיליאָנער מענטשן, איז דער איד פארבליבן כמעט
אומבאַרירט. די אַמאָליגע מענטשן האָבן דאָס דערקלערט אלס
א מעשה-כשוף, אָבער היינט ווייס די וועלט דעם אמת, אז ניט
די מגפה האָט אויסגעמיטן דעם אידן, נאָר דער איד האָט אויס-
געמיטן די מגפה, דורך דעם וואָס ער האָט אָפּגעהויבן די די-
נים פון כשרות. איבערהויפט ווערט גרויס אויפגעקראַמקייט
געשענקט אין די אידישע דינים דער געפערלאכער און מויט-
לאַכער קראנקהייט פון „טובערקולאָסיס“, אַט-דער ברומאלער
מענטשלאַכער מלאך-המות, וועלכער נעמט אומב'רחמנות'דיג
אָוועק מיליאָנער מענטשן פריצייטיג פון דער וועלט, וועלכער
שטיקט און פייניגט זיינע קרבנות ביז זייער לעצטן אַטעם,
וועלכער שאַנעוועט ניט קיין טאַטעס און מאמעס און אַפילו

יונגע אומשולדיגע קינדער. אט-דער מחבל ווערט איינגע-
צוימט דורך הונדערטער דינים, אזוי אז ער קען קיינמאל ניט
זיך אריינכאפן אין א קערפער פון א אידן דורך דעם פלייש
וואס ער עסט, אויב נאר דער איד היט-אפ די דינים פון כש-
רות. ווייל דער שוחט ווערט אויפגעפאדערט, אז גלייך נאך
דער שחיטה מוז ער אונטערזוכן די לונגען פון דער בהמה און
אויב ער געפינט דעם קלענסמן השד, אז עפעס איז ניט גלאטיג
מיט דער בהמה'ס לונגען, דאס מיינט, אז זי איז, פילייכט,
אנגעשטעקט מיט שווינדזוכט, ווערט די בהמה גלייך טריף און
מען טאר זי ניט עסן.

אזוי, מיינע חשוב'ע צוהערער: דער סך-הכל פון מין
היינטיגן ריידן איז, צו עסן כשר'ע פלייש, מיינט עסן פלייש,
וואס איז פריש און געזונט, פלייש וואס איז אויסגעהויט פון
יעדער מעגלאכער קראנקהייט. פלייש וואס איז איבערהויפט
פריי פון יעדער אנשטעקנדיגע קראנקהייט. פלייש, וואס אפי-
לו אייער דאקטאר וואלט אייך געראטן צו נוצן. פלייש וואס
איז געזונט אויך פאר דער נשמה. דאס איז אלץ גערעדט גע-
ווארען, אויב דאס פלייש איז אין אמת'ן כשר, דעריבער איז
דאס טאקע אייער פלייכט אכטונג צו געבן, אז דאס פלייש וואס
איז קויפט, איז אמת'ע כשר'ע פלייש. נאך אלעמען זענט איר
די גרעסטע בעלי-דעה איבער דעם כושער פון וועמען איר
קויפט אייער פלייש.

די גייסטיגע געווינסן פון כשרות

דעם רמב"ם דערקלערונג וועגן כשרות
דער כח פון מאַגן
אדם און הוה זיינען באזיגט געוואָרן פון מאַגן
דער קאָמפּראָמיס מיט'ן מאַגן
א כשר'ע היים איז א דערציאונגס-אנשטאלט פאר קינדער

חשוב'ע צוהערער:

פאר צוויי-וואַכן פרייטאָג האָב איך צו אייך גערעדט
וועגן כשרות אלס אַ וואַנט געגן אַסימילאציע. דעם לעצטן
פרייטאָג האָב איך זיך באַמיט אייך צו צייגן, אז די דינים
פון כשרות באַשיצן דעם אידן פון אַ סך קראַנקהייטן, ל"ע.
היינט וועל איך ריידן וועגן כשרות פון אַ גאַנץ נייעם שטאַנד-
פונקט. איך וועל זיך באַמיען צו באַווייזן, אז כשרות הויכט-
אויף דעם אידן אויף אַ העכערער גייסטיגער מדרגה, און אי-
בערהויפּט געניסט דערפון גייסטיג דאָס אידישע קינד.
דער רמב"ם, אין זיין ספר מורה נבוכים, קאפיטל 25, דער-
קלערט, אז איינע פון די וויכטיגע אויפגאַבן פון די אלע דינים
פון כשרות, איז צו איבן דעם מענטשן אין זעלבסט-קאָנטראָל,
צו לערנען אים ווי צו רעגולירן זיינע תאוות פון עסן און דורך
דעם אַפיהטן פון כשרות זאָל ער צייגן, אז די שטימע פון גאָט
שטייט ביי אים העכער ווי די שטימע פון מאַגן.
איצט, מיינע ליבע פריינט, וועל איך פרוכירן אין איינפא-
כע ווערטער אויפצוקלערן פאַר אייך אַט-די טיפע און קלוגע
רייד פון אונזער גרויסן פילאָזאָף, דעם רמב"ם.
די קיטשן, וואָס שטייט אין דינסט פון זיין מאַיעסטעט
דעם מאַגן, איז, אַן צווייפּל, דער וויכטיגסטער צימער אין אונ-
זער וואוינונג. די אַרימסטע חורבה, אזוי גוט ווי דער רייכט-

מער קעניגלאכער פאלאץ קען דעם צימער ניט אינגאריין. איר
 קענט פארקויפן אייער פיאנא, ארויסווארפן די ביכער און אפ-
 לו אויפגעבן אייער דיינינג-רום, אבער דאס טעפל מיט דער
 לעפל, דאס וועט איר ניט וואגן צו משעפען, ווייל דער גרעם-
 מער דיקטאטאר אין דער וועלט, דער מאגן, פאדערט דאס און
 זיינע באפעלן מוז מען פינקטלאך אויספאלגן. ווען מען גיט
 אים גיט נאך זיין פארלאנג, ווערט דער מאגן זייער בייז. ער
 בוכטשעט און קרעמפט, ער צופט און ער מאגט, ער ווערט
 ממש א מערדער. דעם מאגנ'ס א קאפריז פאראורזאכט די
 גרעסטע מלחמות און זיין לוסט נאך נאשעריי ברענגט די ערג-
 סמע קראנקהייטן, ל"ע. טאמער פוילט ער זיך אונטער אין
 זיין ארכעט, איז סכנות נפשות, און ווען ער עקשנ'ט זיך איין,
 דארף מען אַנקומען צום דראג-סטאר אים איבערצובעטן.

איז טאקע אין די אור-אלטע צייטן דער דאזיגער תכשיט
 — דער מאגן — געווען דער גאנצער הערשער, דער גאנצער
 בעל-הבית. ער פלעגט שלאכטן חיות, עסן נבלות, און פרעסן
 אפילו זיינע אייגענע מיט-מענטשן, כדי צו שמילן זיין תאוה.
 האט געמעגט דער קאפ זאגן הונדערט מאל ניין, און דאס
 הארץ זיך בעטן פאר רחמנות, אבער דער מאגן האט זיי קיי-
 נעם גיט געהערט און האט געטאן דאס זייניגע. ביי דעם פרי-
 מיטיווען מאגן איז אלעס געווען כשר, ער פלעגט זיך שפייזן
 מיט אלץ, וואס איז אים געקומען צום האנט: חיות, מענטשן,
 שרצים פון אלע מינים, ריינע און אומריינע זאכן, אבי נאך
 צום עסן. די מענטשהייט האט זיך געבויגן צו זיין פארלאנג
 און געטאן זיין רצון. אט-די אומבאגרעניצטע דיקטאטור פון
 מאגן האט אָנגעהאלטן ביז דעם אַנקום פון דער אידישער תורה.
 מיט דעם אַנקום פון דער אידישער תורה אויף דער וועלט, איז
 פארשוואונדן די מאגן-פילאָזאָפיע און די מאַגן-פירערשאַפט
 איז שטארק באַגרעניצט געוואָרן.

די ערשטע זאך, וואָס די תורה האָט אַנטפלעקט פאַר אונז,
 איז די סכנה פון צופיל נאַכגעבן דעם אַפעטיט און דער תאוה
 פון עסן. דאָס ווערט אונז איבערגעגעבן אין דער געשיכטע

פון אדם מיט חוה'ן:

ג' האָט געזאָגט צו אדמ'ען, אז איך גיב דיר איבער די גאַנצע וועלט. דו מעגסט עסן אלעס אין דער וועלט און אלעס וואָס דיין האַרץ גלוסט. עס זיינען דאָ מויוזנטער בוימער מיט די געשמאַקסטע פֿרוכטן פֿון וועלכע דיין מאַגן קען נאַשן וויפיל נאָר ער וויל, נאָר איין זאך וויל איך דיר בעטן, אז פֿון דעם בוים וואָס הייסט „עץ הדעת“ זאָלסטו נישט עסן. נו, איז דאָך דאָס, אייגנטלאַך, געווען אַ לייכטער עקזאָמען, אַ גרינגער טעסט, ווייל וואָס וואָלט, חלילה, געשאַדט דער מוטער חוה, ווען זי וואָלט נישט געגעסן פֿון דעם בוים איין און איינציגן פֿאַרבאָ-טענעם בוים? אָבער דער מאַגן דער נאַשער האָט זיך נישט געקענט איינהאַלטן, און צוליב זיין נאַשעריי איז געקומען זינד אויף דער וועלט. דערפֿאַר טאַקע האָט דער אויבערשטער באַשטראַפֿט דעם מאַגן און האָט אים געזאָגט, אז פֿון היינט-אָן און ווייטער ווערסטו אויס ליידיג-גייער, נאָר „בזעת אפֿיך תאכל לחם“, דו וועסט דאַרפֿן שווער אַרבעטן אויף דיין עסן. דאָס איז געווען די ערשטע באַגרעניצונג, וואָס די תורה האָט אוועקגעלייגט אַרום דער פֿרייהייט פֿון מאַגן.

זינט דאָן האָט די תורה געמאַכט אַ פֿשרה מיט דעם מאַגן און האָט אזוי געזאָגט: עס איז אמת אז „אין קמח אין תורה“, דו, מאַגן, ביסט טאַקע אַ יחסן, מען קען דיר מיטן האַנט נישט אוועקמאַכן, ווייל אָן דיר קען איך אויך נישט עקזיסטירן. גלייכ-צייטיג מוזסטו אנערקענען אז „לאַ על הַלחם לברו יחיה האדם“ — אז עסן אליין איז נישט אלץ אין לעבן. אין שיקזאַל פֿון מען-טשען מוזסטו טיילן דיין הערשאַפט מיט דעם גייסט, דאָס מיינט, מען מוז האַבן, אז דער גייסט זאָל צענזורירן און קאָנ-טראָלירן דעם גוף. דיין פֿאַרלאַנג נאָך עסן איז באַרעכטיגט, דאָס וועלן מיר דיר נאָכגעבן, אָבער וואָס צו עסן, ווען און ווי אזוי צו עסן, דאָס וועט דער גייסט דיר לערנען. אידישקייט דורך די דינים פֿון כשרות לערנט אונז, אז דער מאַגן איז נישט דער איינציגער בעל-הכית אין קיטשן און געוויס נישט אין דער וועלט. אידישקייט וואַרפט אָפֿ מיט פֿאַרראַכט די היינטיגע

טעאריע וואס ווערט געפרעדיגט אין געוויסע קרייזן, אז דער מאַגן, אָדער ווי זיי רופן דאָס, „די עקאָנאָמיע“, איז דער איינ-ציגער דעה-זאָגער אין דער וועלט. לויט דער לערע פֿון אידן-טום איז אזא סאָרט טעאָריע א צוריקקער צו די פרימיטיווע צייטן.

דער פֿמוק אין דער תורה, וואָס לערנט אונז „את זה תאכלו ואת זה לא תאכלו“, וואָס מען מעג עסן און וואָס מען טאָר ניט עסן, האָט דערמיט אוועקגעשטעלט א הויכע מחיצה צווישן מענטש און חיה. די דינים פֿון כשרות האָבן אוועק-געשטעלט דעם אידן אויף א העכערער מדרגה פֿון גייסט און מענטשהייט. די פֿון מיינע צוהערער, וועלכע געדענקען נאָך דעם אידישן שבת-טיש פֿון אַמאָל, וועלן מיט מיר מסכים זיין, אז ארום דעם אידישן טיש איז שמענדיג געווען א בכבוד'יגער פֿלאַץ פֿאַר דער נשמה. דער גייסט האָט פֿאַרנומען דעם אויבן-אָן.

די כשר'ע אידישע קיטשן ווערט געפירט ניט נאָר לויט דער לערע פֿון „קאָך-בוך“, נאָר אויך לויט דער לערע פֿון „שלחן-ערוך“. און דאָס מעגט איר זיכער זיין, אז דאָרט וואו מען לאָזט אריין דעם שלחן-ערוך, קומט ער ניט מיט לידיגע הענט, ער ברענגט מיט זיך גייסט און נשמה.

איבערהויפֿט איבט אויס א כשר'ע היים א גרויסן גייסטי-גען איינפֿלוס אויף די קליינע קינדער. ווען א קליין קינד גע-פינט אויס אז ער טאָר ניט נוצן דעם פֿליישגן מעלער אויף מילכיגס, אז ער דארף וואַרען די נויטיגע צייט צווישן א פֿליי-שיגען און מילכיגען מאַלצייט, און אז דאָס פֿלייש מוז געריי-ניגט ווערן פֿון בלוט דורך זאַלצן, און נאָך אַזעלכע באַגרעני-צונגען, ווייל דאָס איז דער פֿאַרזאָג פֿון גאָט, — אַט דאָס אלעס ברענגט אריין אין זיין מח דעם געדאַנק, אז נאָך אַלעמען זיי-גען דאָ זאָכן, וואָס שטייען העכער פֿון עסן. א אידישע היים, וועלכע היט כשרות, איז דער בעסטער חדר פֿאַר א קינד צו אנטוויקלען אַ געזונטן און דויערהאַפטיגן גייסט, א גייסט וועלכער ראַפּינירט און הייליגט דאָס קינד און מאַכט פֿון אים

א געזונטן, הערלאכן, געטרייען און גאטס-פאָרכטיגן קינד
צו טאַטע מאמען, צו זיין פאָלק און לאַנד.

אַט דאָס, מיינע פריינט, האָט געמיינט דער רמב"ם, וואָס
איך האָב אין אָנפאַנג פון מיין רעדן, ציטירט.

מיין שלום איז: אז אַ כשר'ע היים מיינט אַ ראפינירטע
היים, אַ אידישע היים, אַ היים, וואו עס הערשט גייסט, אַ
פלאץ וואו עס רוט די שכינה, אַ היים וועלכע שטייט אויף דעם
אומבאַזיגטן כח פון אונזער תורה, אן אטמאָספערע, וואָס איז
אַ דאַטשע-פלאַץ פאר דער גייסטיגער אנטוויקלונג פון קליינע
קינדער.

ריינע און אומריינע חיות און בהמות

די צוויי סימנים פון כשר'ע חיות און בהמות
מעלה-גרה איז א סימן פון גוטער פארדייאונג
די שפיין פון כשר'ע בהמות
די קראנקהייט פון טריקאָנאַסיס
די פליישן וואָס די תורה האָט דערלויבט איז בעסער פארן
געזונט

חשוב'ע צוהערער:

איך וועל היינט צו אייך ריידן וועגן דער פראגע פארוואָס
די תורה האָט פארבאָטן צו עסן די פליישן פון חיות און בה-
מות טמאות, אומריינע חיות?

אין 'חומש ווערן געבראכט צוויי סימנים, וואָס באצייכענען
וועלכע איז א ריינע און וועלכע איז א אומריינע חיה, אָדער
בהמה. ווען א בהמה און חיה האָט א צעשפאלטענע קאָפיטע,
אָדער הוף, ווי מען רופט דאָס אין ענגליש, און דערצו איז זי
אויך א מעלה-גרה, דאָס הייסט, זי קייט א סך, הייסט זי א ריי-
נע און מען מעג איר פלייש עסן. ווען, אָבער, זי באזיצט ניט
אָט-די צוויי סימנים, הייסט זי אומריין און עס איז פארבאָטן
צו עסן איר פלייש. די תורה רעכנט אויס נעמען פון ריינע
חיות, וועמעס פלייש איז דערלויבט, ווי צום ביישפיל: אַקסן,
שעפסן, ציגן, הירשן און אייניגע אנדערע. די צאל פון די
בהמות און חיות, וועלכע זיינען כשר צום עסן איז זייער א
קליינע, אין פארגלייך מיט די וועלכע זיינען פארבאָטן.
אָט-דער פאָקט איז, אָן צווייפל, צו פיל פון אייך גוט בא-
קאנט. מיין אויפגאָבע, אָבער, וועט זיין אויפצוקלערן, פאר-
וואָס די תורה האָט אָפּגיונדערט נאָר אָט-די קליינע צאל חיות

אלס כשר'ע און האָט די אלע אנדערע אויסגעבראקירט.
דער מדרש אין פרשה שמיני ברענגט, אז דעריבער האָט
דער געבאָט אין דער תורה וועגן כשר'ע פלייש זיך אָנגעפאָן-
גען מיט די ווערטער „זאת החיה“, ווייל דאָס וואָרט חיה אין
העברייאיש מיינט אויך לעבן, און דערמיט האָט די תורה
געמיינט צו אונטערשמייכן, אז די געזעצן פון כשרות זיינען
געגעבן געוואָרן צו פארזיכערן דעם מענטש'נס געזונט און צו
פארלענגערן זיין לעבן.

איצט לאָמיר א ביסל גענויער עקזאמינירן דעם ענין און
מיר וועלן זיך געוויס איבערצייגן, אז דער מדרש איז גערעכט,
אז די פליישן פון ריינע כשר'ע חיות און בהמות זיינען פיל
בעסער פארן געזונט.

צום ערשט וועלן מיר דערקלערן פארוואָס איז דאָס פלייש
פון א בהמה וואָס איז מעלה גרה געזונטער, פרישער און גע-
שמאָקער צום עסן.

עס איז א גוט באַקאַנטער פאַקט, אז די ערשטע זאָך וואָס
א דאָקטאָר זאָגט אָן, ווען מען קומט צו אים מיט א מאַגן-
קראַנקהייט איז, אז מען זאָל עסן לאַנגזאַם, ניט זיין אויפגע-
רעגט, און איבערהויפט, מען זאָל גוט צעקייטן די שפייז, ווייל
ווען א שפייז ווערט גוט צעקייט ווען מען עסט דאָס, איז דאָס
לייכטער צו פארדייען, און ווען א מאַגן פארדייט גוט, מיינט
דאָס א געזונטער גוף, ריינערע בלוט, און אין אלגעמיין א בע-
סערער געזונט-צושטאנד. אַט-די וויכטיגע ארבעט פון קייט, וועלכע
א מענטש איז אַפט צופויל אָדער צו אימגעדולדיג צו
טאָן, אפילו ווען דאָקטוירים פארזאָגן אים, טוט דאָס אַכער די
בהמה מיט דעם גרעסטן געדולד און מיט די בעסטע רעזולטאט-
טען. ווען א בהמה איז מעלה גרה, מיינט דאָס אז זי ברענגט
ארויף די שפייז וואָס זי האָט שוין איינמאָל צעקייט און
אראָפגעשלונגען צוריק פון אויבערשטן מאַגן אין מויל אריין
און קייט דאָס ווידער פאר שמונדן לאַנג. היינט פארשטייט
איר דאָך, אז א בהמה אָדער א חיה, וועמען די נאטור האָט
געשאַנקען אַט-די גרויסע מעלה פון מעלה גרה זיין, איז צוליב

איר גומן פארדייאונגס-קראפט, געוויס א געזונטערע, א ריי-
נערע און געוויס מער פאסיג פארן מענטשלאכן געברויך, ווי
די וועלכע שוט דאס ניט. דעריבער טאקע האט די תורה
אפגעזונדערט אט-דעם סארט בהמות און רעקאמענדירט זיי
פארן געברויך פון מענטשן. די בהמות און חיות, וועלכע זיי-
נען ניט מעלה-גרה, איז זייער פלייש הארט, ניט געשמאק און
שווער צו פארדייען. אט-דער פאקט ווערט באשטעטיגט פון
די אלע וועלכע זיינען באקאנט מיט די ענינים.

א וויכטיגער ביישפיל, וואס וועט צייגן דעם היגייענישן
אונטערשייד פון ריינע ביי אומריינע חיות, איז דער פאקט, אז
פון מילך פון א כשר'ער בהמה קען מען מאכן קעז, און פון
דער מילך פון אן אומריינער בהמה קען מען קיין קעז ניט
מאכן. דאס דערקלערט זיך דערמיט, וואס א ריינע בהמה
אנמהאלט אין זיך אזא פליסיקייט פון מאגן, וואס ווערט אג-
גערופען „ענזיים רענין“, וועלכע באזיצט גרויסע פארדייאונגס-
אייגנשאפטן, אבער די אומריינע בהמות באזיצן דאס ניט אין
אזא מאס. דאס צייגט אונז, אז די פארדייאונגס-סיסטעם ביי
די כשר'ע בהמות איז א פיל געזונטערע ווי ביי די ניט-כשר'ע
בהמות, א פאקט וואס איז צוגעשריבן צו דער מעלה-גרה-אייגנ-
שאפט פון די כשר'ע בהמות.

ביי איצט האב איך דא דערקלערט פארוואס דער סימן פון
מעלה-גרה איז אויך א סימן פון פרישקייט, געזונטהייט און גו-
טען געשמאק, און איצט וויל איך ברענגען נאך א וויכטיגן
פאקט, וועלכער שיימט אונטער די ריינע פון די ניט-ריינע
בהמות, און דאס איז די שפיין, וואס די צוויי סארטן חיות עסן.
א כשר'ע בהמה שפיין זיך מיט גראז און וועדזשעמייבלס,
אבער די ניט-כשר'ע זיינען מערסטנס חיות טורפות, ד.ה. אוועל-
כע, וועלכע שפיין זיך מיט פליישן פון אנדערע חיות, וועלכע
זיי פארצוקן און עסן. עס ווערט צוגעגעבן פון אלע פאך-מענ-
טשען אין דעם ענין, אז פלייש-עסנדע חיות זיינען אנגעשמעקט
מיט קראנקהייטן און זיינען זייער אומגעזונט. רבן גמליאל,
דער גרויסער אידישער תנא און געלערנטער, דריקט זיך אויס

אין דער גמרא חולין, בלאט 65, אז דער בעסטער סימן פון אן
 אומריינער חיה איז, ווען זי שפייזט זיך פון פארצוקט פלייש.
 אז די שפייז פון דער חיה אָדער בהמה האָט א גרויסע
 ווירקונג אויף דעם געזונט פון איר פלייש, קען דינען דער
 פאקט, אז חזיר-פלייש ווערט אנערקענט אלס אומגעזונט, מא-
 קע צוליב דעם, וואָס דער חזיר איז א גרויסער דבר אחר און
 עסט אלע מיאוס'ע זאכן, וואָס קומען אים אין מויל אריין. דאָק-
 טוירים גיבן צו, אז חזיר-פלייש איז אָנגעשמעקט מיט אזא פא-
 ראזיט (דזשערס), וואָס הייסט טריקאָנע, און ווען א מענטש,
 וואָס עסט חזיר-פלייש, ווערט אָנגעשמעקט פון דעם „דזשערס“
 איז זייער שווער אים אויסצוהיילן. איך האָב זיך פּערזענלאַך
 נאָכגעפרעגט ביי דאָקטוירים פאך-לייט, און זיי האָבן באשטע-
 טיגט דעם פאקט. איינער א דאָקטאָר, א גרויסער סוירדזשען,
 האָט מיר דערקלערט, אז ער האָט אייניגע מאל באגעגנט אַמ-
 די קראַנקהייט ביי געוויסע קלאסן גוים, וועלכע עסן פיל פאָרק
 און העס.

אלזאָ, מיינע פריינט, מיר דוכט זיך, אז איך האָב קלאָר
 באוויזן, אז פון היגיענישן שטאנדפונקט זיינען די פליישן,
 וועלכע די תורה האָט דערלויבט צו עסן, געזונטער און בעסער
 צוליב צוויי ארזאכן. ערשטנס, ווייל די כשר'ע בהמות בא-
 זיצען א בעסערע פארדייאונגס-קראפט, און צווייטנס, ווייל זיי
 שפייזן זיך מיט געזונטערע עסנווארגן.

כשר'ע און ניט-כשר'ע פיש

די וויכטיקייט פון שופן אויף די פיש
די שעדלאכקייט פון די שעל-פישן
טאָיפּאָיד פיווער
מאנכע פיש פאראורזאכן הויט־קראנקהייט

חשוב'ע צוהערער:

היינט וועל איך צו אייך ריידן וועגן דער פראגע פון כשר'ע
און ניט-כשר'ע פיש.

דער געוויינלאכער מענטש זעט זייער זעלטן די פיש אין
איר צושטאנד אלס א לעבעדיגע באשעפעניש. דאָס וואסער
פאַרדעקט איר לעבנס-געשיכטע און צו אונז באווייזט זי זיך
אלס א פראָדוקט אויף דעם שפייז-מאָרק. מיר פאַרגעסן, אז די
פיש, וועלכע מען כאַפט איר און מען ברענגט איר אויף דער
יבשה, איז געווען א לעבעדיגע באשעפעניש, אונטער-וואַרפן צו
די אלע קראַנקהייטן און פיזישע פעלערן, וועלכע באַהערשן
יעדער אַנדערער לעבעדיגער באשעפעניש. די פיש-וועלט
איז אזוי צאָרלייך און פאַרשידנאַרטיג, פונקט ווי אלע אַנדערע
יבשה-זעלטן. עס געפינען זיך צווישן זיי וואַסער-שלאַנגען,
שעדלאַכע פיש, פיש וועלכע זיינען ממש אַ גיפּט צו עסן.

דעריבער טאַקע האָט די תורה אָפּגעזונדערט א געוויסן
סאַרט פיש, וואָס מען מעג עסן, און די אלע אַנדערע האָט זי
אויסגעבראַקירט אלס ניט פאַסיג פאַרן מענטשלאַכן געברויך.

צוויי סימנים ווערן דערמאָנט אין דער תורה, וואָס באַ-
צייכענען וועלכע זיינען כשר'ע פיש. די פיש, וועלכע האָבן
שופן און פליגעלאַך, זיינען כשר'ע, און די וועלכע באַזיצן ניט
אָט-די צוויי סימנים זיינען ניט כשר.

איצט וויל איך דערקלערן פאַרוואָס זיינען די סימנים אַ

באוויוו, אז די פיש וועלכע באזיצן זיי זיינען געזונטער און זיכערער פארן געזונט פון מענטשן.

איך וועל זיך אָפּשטעלן אויסשליסלאך אויף דער פראגע פון שופן, ווייל די פיש וועלכע האָבן שופן, האָבן אויך די פלי-געלאך, אָדער פינסל, ווי מען רופט דאָס אין ענגליש. די שופן זיינען א וויכטיגער פאָנצער פאר די פיש. די וועלכע באזיצן ניט דעם פאָנצער, איז זייער הויט נאָטירלאך ווייכער. אָמדי פיש, וועלכע באזיצן ניט קיין שופן, זיינען אויסגעשטעלט שטענדיג צו אַטאַקעס פון פארשידענע וואסער-פאראזיטן, וועל-כע קלעפן זיך איין אין זייער ווייכער הויט און פארגיפן זיי. די שופן וועלכע זיינען הארט און גליטשיג, באשיצן די פיש פון אַזעלכע פאראזיטן און דאָס האלט געוויס דעם סאָרט פיש פיל געזונטער און בעסער באשיצט.

עס ווערט צוגעגעבן פון אַלע פיש-עקספערטן, אז די שעל-פישען, ווי אַיסטערס און קלעמס, וועלכע שווימען מיטסנס ארום די ברעגעס פון ימים און טייכן, וואו די שמוץ פון דער יבשה קלייבט זיך אממערסטן און פון וועלכע זיי נעמען א גרוי-מען טייל פון זייער שפייז, זיינען די אורזאך פון טאַיפאָיד פּי-ווער עפידעמיעס.

די פיש וועלכע באלאנגען צו די מאַלסוקאס פאמיליע, אין וועלכע עס ווערן אריינגערעכנט, אויסער די אויסטערס און קלעמס, אויך די שרימפס, די לאבסטערס, די קרעבס און אַנ-דערע קריכנדיגע באשעפענישן אין וואַסער, זיינען זייער אָפּט די אורזאך פאר הויט-קראַנקהייטן און געזיכט-אויסברוכן פאר די וועלכע עסן זיי.

אַט צוליב די געזונטהייט אורזאכן און אנדערע וויכטיגע אורזאכן, האָט די תורה אונז אָנגעזאָגט, אז מיר זאָלן זיין פאַרויכטיג מיט דעם עסן פון פיש. די פיש, וועלכע די תורה באַצייכנט אלס כשר'ע, זיינען, אָן צווייפל, פיל פאסיגער פארן מענטשלאכן געברויך, ווי די ניט-כשר'ע.

די כשרות פון פעטס און שאַרטענינגס

א לאבאָראַטאָריע פון גיפּט
ענימאל פעטס קומען פון פילע מיט אמאָל
כשר'ע און ניט כשר'ע אייזקרים
ווערזשעטייבל פעטס איז געזונטער און כשר'ער

חשוב'ע צוהערער:

איך האָב לעצטן פרייטאָג פארשפּראַכן צו ריידן וועגן דעם
אונטערשייד פון די שפייזן, אין וועלכע עס ווערן אריינגעמישט
ענימאל פעטס און די, אין וועלכע עס ווערט אריינגעטאָן ווע-
דזשעטייבל פעטס. איך וועל דאָס היינט מקים זיין און זיך
באַמיען צו צייגן, אז עס איז ניט נויטיג אויסצואיבן
גרויס פאַרזיכטיקייט, ווען מען קויפט שפייז-פּראָדוקטן, אין
וועלכע עס איז דאָ אַ חשד, אז זיי זיינען געמישט מיט פעטס,
אָדער אנדער אָפּפאַל פון חיות און בהמות.

מיר דארפן וויסן און פארשטיין, אז א לעבעדיגער קער-
פער, צי דאָס איז פון א מענטשן, אָדער חיה און מהמה, איז
אַ לאַבאָראַטאָריע, וועלכע האַלט אין איין פּראָדוצירן, אויסער
לעבן און געזונט, אויך גיפּט און קראַנקהייטן. דער מאַשין
פון פלייש און בלוט, וועלכער אפּערירט אין יעדער לעבעדיגער
באַשעפעניש, איז זייער אַ קאָמפּליצירטער און אויב, הלילה,
דאָס קלענסטע שרייפעלע ווערט קאַליע, דאָן הויבן זיך אַן
קלייבן אין קערפּער אלע סאַרטן מחבלים און דזשערמס און
אַט-די לעבעדיגע באַשעפעניש טראַגט זיך ארום מיט אַ פולן
קערפּער מיט שעדלאַכע גאַזן און גיפּטן. אַ בהמה אָדער אַ חיה
איז ניט קיין אויסנאַם אין דער הינזיכט, זיי ליידן אויך פון
שרעקלאַכע אַנשטעקנדיגע קראַנקהייטן. ווען אזעלכע סאַרטן
בהמות און חיות ווערן געטויט פאַרלירן זיי ניט זייער שעד-

לאכקייט, נאָר, אדרבה, זיי ווערן נאָך שעדלאכער און מער געפערלאך.

בנוגע די פליישן פון אועלכע חיות האָבן מיר ביי פריער-דיגע געלעגנהייטן אונטערשמראַכן די נויטווענדיקייט צו זיין זייער פאַרזיכטיג. מיר האָבן דאָן כאַטאַנט, וואָס פאַר א גרוי-סע שיצונג די כשרות דינים זיינען אין פלייש ענינים, און די וועלכע קויפן כשר פלייש, זיינען פיל מער געזיכערט מיטן געזונט, ווי די וועלכע נוצן ניט קיין כשר'ע. אָבער וויפיל עס זיינען דאָ געפאַרן אין נוצן ניט קיין כשר'ע פלייש, איז נאָך דאָ הונדערט מאל אזוי פיל מער געפאַר, ווען מען באַנוצט זיך מיט ניט קיין כשר'ן ענימאל פעטס אָדער שאַרמענינג. ווייל ווען איר קויפט פלייש, האָט איר נאָך א געלעגנהייט זיך צו דערקונדיגן וועגן דעם צושטאַנד פון דעם פראָדוקט, דורך באַמערקן דעם קאַליר, אָדער אנדערע סימנים, וועלכע צייגן געמיינע פליישן, אָבער ווען איר קויפט א פראָדוקט אין וועלכן לאַרד, דזשעלעטין, אָדער אנדערע עלעמענטן, וואָס קומט פון דעם אָפּפאַל פון חיות, זיינען אין דעם געמיש, דאָן זענט איר פולקאָם אומוויסנדיג פון וואָס פאַר א סאַרט הייב אָט-די פעטס קומט. ווען איר קויפט פלייש, נעמט איר א טשענס אויף דעם געזונט פון דער בהמה, פון וועלכע דאָס פלייש, וואָס איר קויפט, קומט, און אזוי ווי דער פראָצענט פון די געזונטע איז גרעסער פון דעם פראָצענט פון די קראַנקע, האָט איר, לכל הפחות, א 60 אָדער 70 פראָצענט רעכט צו דענקען, אז דאָס קומט פון א געזונטער בהמה, אָבער די פעטס, וואָס איז גע-מישט אין פראָדוקטן, קומט פון א צוזאַמענמיש פון הונדערטער בהמות, און דער טשענס, אז די אלע קומען פון געזונטע בהמות איז זייער א קליינער. ווען דער בעקער, וועלכער באַנוצט לאַרד צו שמירן דעם קייק, אָדער ברויט, גיט א שמיר אויף דעם פראָדוקט מיט אָט-דעם לאַרד, דאַרפט איר וויסן, אז דער שמיר קומט פון דעם פעטס פון צענדליגער חיות פון דעם מין. עס איז, דעריבער, קיין צווייפל ניטאָ, אז ווען איר באַנוצט זיך מיט א כשר'ן שאַרמענינג און פעטס, אָדער ווען איר זענט

פארזיכטיג צו קויפן נאָר די פראָדוקטן, וועלכע ווערן געמאכט מיט כשר'ע שאַרטענינג אָדער ריינע כשר'ע וועדזשעטייבל-פעטס, זענט איר זיכער, אז איר פארהיט דורך דעם אייער געזונט און דאָס געזונט פון אייערע ליבע פאמיליעס.

ווען, צום ביישפּיל, איר קויפט ניט קיין כשר'ן ברויט, אָדער קייק, דארפט איר וויסן, אז איר האַנדלט דאָ איין א פראָדוקט אין וועלכן לאַרד, ד.ה. א פעטס וועלכע קומט פון אַ חויר, איז אריינגעמישט. ווען איר קויפט ניט קיין כשר'ן אייז-קרים, דארפט איר וויסן, אז דאָרט איז געמישט מיט דזשעלעטיין, אַ פראָדוקט, וועלכער קומט פון עקסטראַקטס פון די ביינער פון חיות.

אַט האָב איך לעצטע וואָך געלייענט, און גראַד אין אַ אידישער צייטונג, אַ רעסעפי, ווי צו מאַכן אייז-קרים, געשריבן פון אַ אידישער פרוי, וועלכע איז געוויסן אומוויסנדיג אין ענינים פון כשרות. איך וועל דאָס פאר אייך פאַרלייענען, ווי צו מאַכן אייז-קרים:

2 אונצעס משקאַלאַד, 2 קאַפּס מילך, 2 עס-לעפל מיט דזשעלעטיין, 1 קאַפע צוקער, 1 טיי-לעפל וואַניל, 2 קאַפעס זיסן קרים.

די פרוי האָט מסתמא ניט געוואוסט, אז די צוויי עס-לעפל דזשעלעטיין מאַכן דעם אייז-קרים טריפּה, און איך וויל דער-ביי צוגעבן, אז אויסער וואָס עס מאַכט עס טריפּה, שמעלט דאָס אייך אין צווייפל וועגן דעם געזונט פון אייז-קרים.

איר לייענט גאַנץ אָפּט, אז קינדער ווערן מאַנכעס מאַל קראַנק פון עסן אייז-קרים. איר דענקט, נאַטירלאַך, אין אזא פאל, אז די אורזאך דערפון איז, ווייל דאָס קינד האָט זיך אַ-בערגעגעסען, אָבער איר מאַכט דערמיט אַ טעות: עס איז גאַנץ מעגלאַך, אז דאָס קינד האָט געגעסן אַ קרים, אין וועלכן אַ געוויסע מישונג איז געווען ניט פאַסיג פאַרן געזונט.

די געזונטהייט-בענעפיט פון כשרות איז אמבעסטן בולט אין דער פראַגע פון שאַרטענינג און פעטס. די אלע פראַ-דוקטען, וועלכע ווערן געמאכט פון ריינע כשר'ע וועדזשע-

טייבל אָדער אנדערע כשר'ע פעטס, איז, אָן צווייפל, געזונטער און בעסער ווי די אנדערע פראָדוקטן, וועלכע באנוצן ניט-כשר'ן ענימאל פעטס. דער פאקט, וואָס ענימאל פעטס איז ביליגער, מאכט דאָס דעם נסיון גרעסער פאר געוויסע מאנו-פעקטשורערס צו נוצן דאָס און דעריבער איז טאקע נויטיג גרעסערע פאַרויכטיקייט, ווען מען קויפט די אלע פראָדוקטן.

קען די מאָדערנע היגיעניע פאַרנעמען דאָס פּלאַץ פֿון כשרות

דער משל מיט דער פארמער און די מייז
דער ענטפער פון חפץ חיים ז"ל
כשרות איז 100 פראצענט שיצונג

חשוב'ע צוהערער:

לעצמן פרייטאָג האָב איך אייך דערציילט, אז מאַנכע מענטשן ווענדן זיך צו מיר מיט א פראגע און זאָגן, אז אזוי ווי היינטיגע צייטן זיינען דאָ פיל מעדיצינישע און היגיענישע מיטלען, ווי צו באזייטיגן שעדלאַכקייט פון שפייז, איז, דעריבער, ניט נויטיג אַפצוהיטן די דינים פון כשרות, כדי צו דערפילן אָט-די אויפגאָבע.

זיי גיבן צו, אז די פארשידענע קראַנקהייטן, וואָס איך האָב אויסגערעכנט אין מיינע פריערדיגע געשפרעכן, עקזיס-טירען טאַקע אין די ניט-כשר'ע שפייזן, אָבער, זאָגן זיי, מיר האָבן היינט די נויטיגע מיטלען צו באזייטיגן די געפאָר, ווען מען עסט די ניט-כשר'ע שפייזן, און עס איז, דעריבער, ניט נויטיג צוליב געזונטהייט-צוועקן נאַכצופאַלגן די כשרות-די-נים.

אלזאָ, וויל איך טאַקע ווידמען מיינ היינטיגן געשפרעך צו ענטפערן אויף דער טענה. איך וועל ענטפערן אויף דער טענה מיט דעם פאַלגנדיגן משל:

ביי איינעם אַ פארמער האָט זיך איינמאַל פארפלאַדיעט אַ גאַנצע מחנה מיט מייז. אוואו נאָר אַ שפאלט, אָדער אַ לאָך אין הויז, איז באַזעצט געוואָרן מיט דער מיאוס'ער באַשעפער-ניש. ווען עס איז געוואָרן ממש אומדערטרעגלאַך, איז דער פארמער אַוועקגעפאַרן אין שטאַט און איז אריין אין אַן אָפּים

פון אן עקסטערמיניטיטאָר עקספערט, זיך מיט אים צו כאראמזן וואָס צו טאָן, כדי צו פארטרייבן די מייזאַנשיקעניש פון זיין הויז. דער עקסטערמיניטיטינג עקספערט האָט זיך גוט צוגע-הערט צו דעם פארמערס רייד און ער האָט אים געראַטן צו קויפן געוויסע פּאַזן און אזוינע גראָזן און דאָס פארשפרייטן לעבן די לעכער, וואו די מייז געפינען זיך. און טאקע אויפן אָרט האָט ער די פארשידענע מיטלען פארקויפט צום פארמער און זיך געלאָזן גוט באַצאלן דערפאר. ווען דער פארמער האָט געהאלטן ביים אוועקגיין און איז שוין געשטאנען ביים טיר אויף אַרויסצוגיין פון אַפּים, האָט אים דער עקספערט גערופן צוריק און האָט אים געזאָגט בזה הלשון: „הערט מיסטער, אַט די אַלע גראָזן און מיטלען וואָס איך האָב אייך פארקויפט, זיינען טאָקע גוט אויף אויסצוראַטן מייז, אַבער פונדעסטוועגן פארגעסט ניט אריינצונעמען אַ פאַר קעץ צו אייך אין הויז. אַט דער משל, מיינע פריינט, וועט מיר פאסיג העלפן צו ענטפערן אויף דער אויבנדערמאָנטער טענה.

עס איז, פילייכט, אמת, אז עס זיינען דאָ מיטלען ווי אויס-צומיידן די קראַנקהייטן פון טריקאנאָס פון חזיר-פלייש, טובערקולאָס פון בהמות, טאיפּאָיד פיווער פון די שעלפּישן, ווי אויסטערס, קלעמס, קרעבס און די אַנדערע, די שעדלאַכ-קייט פון פארשידענע מישונגען אין די דערי-פּראָדוקטן, יעס, פילייכט זיינען דאָ היינטיגע צייטן אזעלכע מיטלען, וועלכע קענען אויסראַטן אַט-די געפערלאַכע קראַנקהייטן פון די ניט-כשר'ע שפּייזן, אַבער נאָך אלעמען איז פאַרט דער בעסטער מיטל ווי זיך אויסצוהייטן פון אַט-די אַלע סכנות, איז ניט צו עסן די שפּייזן, און דאן איז מען געוויס זיכער ווי פאַ-סיג צו פאַרהייטן דאָס געזונט.

מען דערציילט וועגן דעם גרויסן צדיק און גאון, דעם חפץ חיים, ז"ל, אז איינער א איד האָט אים אמאָל געפרעגט: רבי, פון וואָנען ווייסט איר, אז עס איז דאָ א יענע וועלט מיט אַ גלעדן און אַ גהינום, פאַר וואָס איר זאָלט מען דארף שטאַרק מורא האָבן? אויף דעם האָט אים דער חפץ חיים גע-

ענטפערט מיט אזא פראגע: זאגט מיר, ר' איד, ווי א שטייגער וואלט געווען, אז אין א צייט, ווען איר זענט שטארק הונגעריג און מען שטעלט פאר איך אוועק א גומן מעלער סופ און מען זאגט צו איך דערביי, אז 99 פראצענט איז די סופ גוט, אבער עס איז דא איין פראצענט חשש אז דאָרט איז דאָ גיפט, וואָלט איר געגעסן די סופ, צי ניט? געוויס ניט, האָט דער איד גע-ענטפערט.

היינט זעט איר, האָט דער חפץ חיים געזאָגט, כאַטש איר זענט 99 פראַצענט זיכער, אז עס איז גוט, פונדעסטוועגן וועט איר צוליב איין פראַצענט צווייפל, בעסער לייזן הונגער און ניט עסן, ווייל איר האָט מורא, טאַמער איז דאָרט דאָ גיפט. אזוי טו איך. לאַמיר זאָגן, אז אפילו עס איז דאָ 90 פראַצענט אז איר זענט גערעכט, אז עס איז ניטאָ קיין יענע וועלט מיט א גהינום, אַבער איין פראַצענט צווייפל איז דאָך יע דאָ, איז מאַקע צוליב דעם אליין דארף מען ניט איינשמעלן צו הולמאי-עווען און מורא האַבן פאַר דעם גהינום.

דער געשפרעך קען אויך אָנגעווענדט ווערן אין אונזער פאַל. אז אפילו אויב עס איז דאָ 90 פראַצענט גאַראַנטיע, אז די קראַנקהייטן פון די ניט-כשר'ע שפּייזן ווערט ארויסגענומען, איז נאָך אַלץ דאָס ניט-עסן, די בעסטע גאַראַנטיע פאַרן געזונט. ווער ווייס וואָס עס וואָלט געשען מיט דעם אידן דורך דער צייט, וואָס ער האָט געלעבט אין געטאָס און אין שמי-קעניש, ווען ניט זיין שטרענגן אָפּהיט פון כשרות. ווייל דער אָפּהיט פון כשרות איז ניט אַ 90 פראַצענטיגע גאַראַנטיע, נאָר מאַקע א הונדערט פראַצענטיגע גאַראַנטיע. און דעריבער טא-קע וויל איר זאָגן צו די אַלע וועלכע דענקען, אז מאַדערנע וויסנשאַפט האָט שוין אַלץ פאַרענטפערט, אז זיי מאַכן א מעות. די אמת'ע הונדערט פראַצענטיגע פאַרזיכערונג פאַר גומן געזונט, איז זיך צו פירן, איבערהויפּט אין ענינים פון שפּייז, לויט די פאַרשריפטן פון דער תורה.

די בוק-קיפינג פון כשרות

דער געברויך פון כשר'ע שפיזן אין ניו-יאָרק
די צאָל אידן וואָס נוצן כשר'ע פראָדוקטן
וויפיל אידן צאָלן עקסטרע פאר כשרות
דער נסיון פון אָפנארן איז זייער גרויס

חשוב'ע צוהערער:

אויף דער פראָגראַם האָבן מיר פיל מאָל באַשפראַכן די
וויכטיקייט פון כשרות פון פארשידענע שטאַנדפונקטן. צום
ביישפיל, מיר האָבן געצינגט ווי וויכטיג כשרות איז פארן
מענטשלעכן געזונט, אויך ווי וויכטיג דער אָפטיג פון כשרות
איז פאר דער אידישער היים, און דעם אידישן גייסט און אויך
פארן אידישן קינד.

היינט, אַבער, וויל איך מיט אייך פארבריינגען א ביסל
וועגן דער בוק-קיפינג פון כשרות. איך וועל אייך ברענגען
סטאַטיסטיקס און ציפערן, וועלכע גרייכן אין די מיליאָנען
דאָלער, און אַט-די ציפערן וועלן אונז ברענגען אַ וויכטיגן
לעסאָן, כדי צו לערנען אונז פאָרוואָס עס איז וויכטיג, אז די
אידישע בעל-הבית'טע דאַרף אַכטונג געבן, אז די פראָדוקטן
וואָס זי קויפט אלס כשר, זאָל כאַמת זיין כשר.

און איצט, חשוב'ע פריינט, הערט זיך צו מיט אויפמערק-
זאַמקייט און איך וועל פאר אייך לייענען די ציפערן, וועלכע
איך האָב באַקומען פון דעם דעפארטמענט אָוו אַגריקולטור
און עקאָנאָמיקס פון דעם שטאַט ניו-יאָרק:

לויט אַ רעקאָרד פון דעם יאָר 1980, האָט די אידישע
געמיינדע אין ניו-יאָרק פארברויכט 159,673,975 פונט כשר'ע
פונט פלייש, אויסער, נאַטירלאַך, כשר'ע משיקנס.
די אידן אין דער שטאַט ניו-יאָרק פארברויכן יעדער וואָך

3,000,000 פונט כשר'ע פלייש און 4,000,000 פונט כשר'ע משיקן.

עם זיינען דא אין דער שטאָט ניו-יאָרק בערך 10,000 ריי-מייל סמאָרס, וועלכע פארקויפן כשר'ע פראָדוקטן.

עם זיינען דאָ אויך אין דער שטאָט ניו-יאָרק בערך 300 משיקן-מארקעטס, ד.ה. אַלסטיילערס, וועלכע שחט'ן און פאר-קויפֿען כשר'ע משיקנס צו די כשר'ע בוטשערס.

און איצט לאָמיר זען וויפיל אידן עם זיינען דא אין ניו-יאָרק, וועלכע נוצן כשר'ע פראָדוקטן:

אַלס ענטפער אויף דער פראַגע, וועל איך זיך באַנוצן מיט די ווערטער פון אַן עקספערט, וועלכער האָט באַריכטעט אין געריכט ביי דעם כשר טרייל, וואָס עם איז פאַרגעקומען פארן ריכטער מעקאי. לויט די ווערטער פון יענעם עקספערט קומט אויס, אַז צווישן דער 2 מיליאָניגער אידישער באַפעלקערונג אין דער שטאָט ניו-יאָרק, זיינען דאָ בערך איין מיליאָן און אַ האַלב, וועלכע נוצן כשר'ע פראָדוקטן אין זייערע היימען.

אַלזאָ, מיינע פריינט, האָבן מיר שוין צוויי וויכטיגע סמאָ-טיסטישע פאַקטן וועגן כשרות אין ניו-יאָרק.

ערשטנס, דעם פאַקט וועגן דעם וועכנטלאַכן פארברויך פון פלייש און משיקנס, ווי וועגן די פארקויפער פון אָט-די פליישן.

און צווייטנס די צאָל פון אידן, וועלכע באַנוצן כשר'ע געקויפטע פראָדוקטן.

און איצט וועלן מיר אריבערגיין צו דעם וויכטיגסטן פאַקט. און דאָ וויל איך איר זאָלט זיך מאַקע גוט צוהערן:

די אידן אין ניו-יאָרק גיבן אויס יעדן יאָר 200,000,000 דאָלער פאר כשר'ע פראָדוקטן.

אויף לעבעדיגע משיקנס אליין גיבן אידן אויס יעדן יאָר בערך 42,000,000 דאָלער.

און איצט הערט זיך צו. פון די 200,000,000 דאָלער אַ יאָר, וואָס אידן אין ניו-יאָרק גיבן אויס אויף כשר'ע פראַ-דוקטען ווערט 25,000,000 איבערגעצאָלט איבער דעם גאָר-

מאלען פרייז פון אַט-די פּראָדוקטן, איינפאַך דערפאַר, ווייל די פּראָדוקטן זייען כּשר'ע. דאָס מיינט, איינפאַך, אז יעדער כּשר-פּראָדוקט, וואָס דער איד קויפט, צאלט ער דערפאַר טייערער, ווייל דער פּראָדוקט איז כּשר. דאָס מיינט אויך, אז דער איד איז וויליג צו צאלן 25,000,000 דאלער א יאָר עקסטערע, כדי אָפּצוהיטן כּשרות. און די עקסטערע געלדער באַקומען די סוּח-רים, וועלכע האַנדלען מיט כּשר'ע פּראָדוקטן.

נאַטירלאַך האָבן די כּשר'ע פּראָדוקטן אויך עקסטערע אויסגאַבן, כדי צו פּראָדוצירן זיי אלס כּשר'ע, און איך מיינ געוויס ניט צו זאָגן, אז די סוּחרים, וועלכע האַנדלען מיט כּשר'ע פּראָדוקטן, באַרייסן דעם אידישן קאַסטעמער. געוויס, דער ערלאַכער סוּח, וואָס האַנדלט מיט כּשר'ע פּראָדוקטן און וואָס פאַרקויפט אַמת-כּשר'ע אַרטיקלען, פאַרדינט זיין געלט גאַנץ שווער און ערלאַך, אָבער דער נסיון פון עקסטערע פּראָ-פיטען מאַכט דעם דעם ניט-ערלאַכן סוּח צו פאַרקוקן כּשרות און פאַרקויפן ניט-כּשר'ע פּראָדוקטן פאַר כּשר'ע, און דערמיט מאַכן אומגעווענע גרויסע עקסטערע פּראָפיטן פאַר זיך.

איר פאַרשטייט דאָך, אז צווישן די 10,000 דילער אין כּשר'ע פּראָדוקטן איז גאַנץ מעגלאַך, אז עס געפינען זיך פיל, וואָס קענען ניט ביישטיין דעם נסיון פון עקסטערע פּראָ-פיטען און באַשווינדלען דעם אידישן קאַסטעמער און פאַר-קויפען אים ניט-כּשר'ע פאַר כּשר'ע.

אַט טאַקע געגן דעם סאַרט מענטשן דאַרף די הויז-פּרוי זיך שטאַרק הימלן. צי עס איז אַ חתונה-האַל, צי אַ בוששער-סטאַר, צי אַ דעליקאַטעסן-סטאַר, צי דאָס זיינען פּסח'דיגע פּראָדוקטן, אָדער אַלע אַנדערע פּראָדוקטן, דאַרפט איר שטענ-דיג געדענקען, אז ווען איר זענט ניט פאַרויכטיג צי דער פּראָ-דוקט איז כּשר, צי ניט און איר פאַרלאָזט זיך אויף דעם אייגן-טימער, דערמוטיגט איר דערמיט ער זאָל ח"ו געשטרױכלט ווערן אין ניט ערלאַכקייט.

אינהאלט:

	זייט
פאָוואָרט	4 —
לאַכן, אָפּלאַכן און אויסלאַכן	5 —
דער קאָפּ און דאָס האַרץ	10 —
דער גוף און די נשמה	15 —
האַפענונג	20 —
לשון הרע	25 —
קריטיק און קריטיקער	31 —
שלום בית	37 —
נאווה און חוצפה	41 —
דער אמת און שקר	46 —
דעם מענטשנ'ס לעבן פון זעכציג ביז אכציג	50 —
דער מיטל געגן אַנטווישונג	55 —
וואָס מיר מעגן לערנען פון די גוים	59 —
פרומקייט און נוטסקייט	63 —
די גרויסקייט פון קלייניקייטן	67 —
דער גאָט פון גאָלד און דער גאָט פון הימל	71 —
די פרישה פון דאָלער	75 —
כשרות — א וויכטיגער זייל פון אידנטום	79 —
א היגיענישע אָפּהאַנדלונג וועגן כשר'ע פלייש	83 —
די גייסטיגע געווינסן פון כשרות	87 —
ריינע און אומריינע חיות און בהמות	92 —
כשר'ע און ניט-כשר'ע פיש	96 —
די כשרות פון פעטס און שאַרטענינגס	98 —
קען די מאָדערנע היגיעניע פארנעמען דאָס פלאץ פון כשרות	102 —
די בוקי-פינג פון כשרות	105 —

C O N T E N T S :

	<i>Page</i>
Introduction	1
Dietary Laws	2
Marriage Rites	7
Names	10
Passover	11
Purim	15
Mezuzah	18
Synagogue	20
Mourning - Yerzeit - Monument	23
Sephira	29
Miscellaneous	31

Ha-ben. Will you please explain what it stands fo?r

ANSWER: Pidyon Ha-ben (Redemption of the first born son) is a ceremony whereby the father of the first born son is asked to redeem his child from a "Cohen" (priest) on the 31st day after birth for the prize of five shekolim or five dollars which is used as its equivalent in this country. This is a Biblical law and is recorded in Exodus 13-2:12-15. The given reason for this law is because the first born of the Israelites were spared when "The Lord slew all the first born in the land of Egypt." Also, according to tradition the first born son acted as priest before this office was given to the children of the tribe of Levi and as such he belongs exclusively to God and may be released from this inherited obligation only by redemption.

QUESTION: *Is there anything about the significance of dreams mentioned in the Bible or Talmud?*

ANSWER: Yes. There is mention made of the significance of dreams in both the Talmud and the Bible. The Bible seems to have attributed considerable importance to the meaning of dreams, for example, the dreams of Joseph, of Pharaoh, King of Egypt, and others. However, these instances should not be taken as a criterion for the importance of dreams in general, for these were considered a form of revelation of God the general attitude is best expressed in the following passage: (Ecclesiastes 5) "For a dream cometh through being much employed with something."

In the Talmud there is a wide variance of opinion as to the significance of dreams. Some rabbis attribute to them a mystic significance. Others proclaim them absolutely meaningless, while still another group attaches importance to dreams only under certain conditions and circumstances.

QUESTION: *What is the origin of the wish "L-Chayim" used before drinking of wine or any other hard drink?*

ANSWER: It is based on the passage in proverbs 31:6 which says "Give strong drinks unto him that is ready to perish, and wine unto those who have an embittered soul" which appears that intoxicating drinks were used to subside people in their bitterness. We, therefore, use the word "L-Chayim" to wish that our drinking shall not be prompted by the reasons given.

QUESTION: *There is a ceremony known as Pidyon*

plying this by 12 brings the number of days in a year to only 354 days, 8 hours and 876 parts of an hour. Compare this with the solar year which has 365 days. The lunar years fall short by 10 days, 21 hours and 201 parts of an hour. In three years, this different amounts to a full month and therefore in order to keep the seasons of the year intact, a full month's leap year was necessary.

QUESTION: *Why do women cover the candles with their hands during light-bentshein?*

ANSWER: I heard this custom explained by the Jewish historian Dr. Sachen as fallows: that during a certain period of Jewish history in Persia, Jewish women were forbidden to exercise the ceremony of licht-bentshen and the women, reluctant to comply with this prohibition, would cover the candlelight with their hands in order to escape the attention of the authorities.

This explanation in my opinion is merely legendary. The explanation as off red by the rabbis states that because the prayer accompanying the ceremony, namely, "Blessed art Thou, O Lord, Our God, King of the Universe who hast sanctified us with His commandments and commanded us to light the Sabbath candle," must precede the lighting of the candles, and whereas it would be sacriligious if the women waited to light the candles after they had already ushered in the Sabbath (since making light on the Sabbath is forbidden), they therefore were instructed to cover either their eyes or the candles in order not to see the light before the required prayer is said.

Miscellaneous

QUESTION: *Is there a definition in the Bible as to who may be titled "a righteous man"?*

ANSWER: There are quite a few references to righteousness and to the "man of righteousness." The closest to a definition is the following: "He who overreacheth no man; he who restoreth his pledge for a debt; a robbery he doth not commit; his bread he giveth to the hungry and the naked he covereth with a garment. He giveth not forth upon usury, and increase he doth not take; from wrong he withdraweth his hand; true judgment he executeth between man and man; in my statutes he walketh steadfastly, and my ordinances he keepeth. He is righteous, he shall surely live, said the Lord, God." (Ezekiel 18, 7-9).

In a less direct manner, prophet Micha offers a definition as follows: (Micha 7, 8.) "It had been told thee, oh, man what is good, and what the Lord doth require of thee; only to do justice and to love kindness and to walk humbly with thy God."

A similar definition may also be found in the Book of Psalms, chapter 15.

QUESTION: *Why do we Jews have in Leap Year a full additional month?*

ANSWER: The Jewish calendar is a lunar one — it is regulated by the revolutions of the earth around the moon. The lunar month, according to colculations, comprises not lee than 29 days, 12 hours and 963 parts of an hour. Multi-

manifests that connection.

QUESTION: *Why are weddings and other joyful events forbidden during Sefhira days?*

ANSWER: During this time, Jews do not marry or participate in other joyous occasions because the season is one replete with sad memories, chief of which according to tradition, is the memory of the plague which raged during that time among the disciples of Rabbi Akiba (135 C. E.) during his rebellion against the Romans. An exception is made and on the 33rd day of the counting, known as Lab Bo-Omer, on which day, according to tradition, the plague ceased temporarily.

Sephira

QUESTION: *What is the meaning of "Sephira days?"*

ANSWER: The period of seven weeks between the second day of Passover and Pentecost (Shevouth) is known as "days of Sephira" or "counting." It is so named because of the Biblical commandment (Leviticus 23:15:16) to count the days beginning with the second day of Passover, when the measure (omer) of the first harvested barley was brought as an offering to the Temple, till the festival of Shevouth, when the offering of first fruits had to be brought to Jerusalem.

The "counting" consists of an official pronouncement of the number of the day, made on the eve of each approaching day of this period. This is done at the close of the evening services at the Synagogue with appropriate prayer preceding and following the pronouncement. In our liturgy this ceremony is known as "Sephiras Ho-mer."

QUESTION: *Is there any reason for this custom of counting the Sephira days?*

ANSWER: The reason offered by the rabbis states that the period between Passover and Pentecost was a very busy season for the farmers who at that time constituted the greatest majority of Palestinian inhabitants. For fear that they might forget the approach of Pentecost and neglect to make the required pilgrimage to Jerusalem on this festival, the Bible ordered the counting of the days.

Another reason advanced claims that Pentecost marks the completion of agricultural season in Palestine that begins with Passover and the counting of the days of this period

like herbs of the earth.” This passage is interpreted to mean that just as the earth loses its green cover of grass at the arrival of the fall but regains it in the Spring, so will it be with man’s life. It is silenced by death but not destroyed. In this manner we express our faith in the resurrection and immortality of the soul.

QUESTION: *Is there anywhere in the Bible clearly stated that there will be resurrection of the dead?*

ANSWER: Yes, in the book of Daniel 12-2 which says “And many of those that sleep in the dust of the earth shall awake, some to everlasting life and some to disgrace and everlasting abomination.”

QUESTION: *When does Yahrzeit fall due on the day of death or the day of interment?*

ANSWER: The day on which the parent died is always the day of Yahrzeit and not the day of interment. If the deceased, however, was interned three days after death occurred, the first Yahrzeit shall be observed on the day of interment and the subsequent years always on the day of death.

the others leave to avoid being affected by this environment and thus interfere with the joyous spirit of the day.

QUESTION: *Under what circumstance can one reduce the period of shivah to 3 days?*

ANSWER: There are no circumstance that permit the reduction of the period of mourning. The exception which allows one whose very livelihood is endangered by absence of more than three days from his job refers only to permission to work but the mourner must resume his mourning upon return from work. We advise that in each case a Rabbi should be consulted.

QUESTION: *Why must neighbors or other strangers other than the mourners prepare the first meal for the mourners upon their return from the funeral?*

ANSWER: There are two reasons given for this procedure. The first is that due to the state of mind of the mourners they may fail to partake of food if its preparation will depend upon themselves and thus will make their mourning excessive. The second reason is that the fact that they have to depend upon strangers which normally saddens a person will add to their mourning.

QUESTION: *Why do people, upon departing from a visited grave pick some grass and throw it backwards?*

ANSWER: The custom is based on the passage in the books of Psalms 72:16 which says "And man shall blossom

within the year he should then limit it to a mere visit and not pray there since prayer at the grave before the year is over is forbidden by law.

QUESTION: *Can one place a monument on a grave before the 12 months from the date of death are over?*

ANSWER: The prevailing custom is to wait 12 months from the date of death. The reason for this waiting period is to indicate that there is no need, within this short space of time, for a monument to keep the memory of the deceased alive within his circle of friends which is the chief stated purpose of the erection of a monument. If, however, there arises a condition which necessitates the placement of the monument at any date after the seven days of mourning, one need not hesitate to do so.

QUESTION: *Why do people put a stone upon the monument after a visit at the grave?*

ANSWER: The reason for this practice is none other than to indicate to others that the grave has been visited and due honor was paid to the dead.

QUESTION: *Why are those whose parents are alive forbidden to stay in the Synagogue while the Yizkor Service is conducted?*

ANSWER: There are numerous reasons given, chief of which is the fact that during this Service the congregation is in mourning mood and being that such sentiments on a holiday is permitted only to those who must say this prayer,

QUESTION: *Why is it forbidden during the seven days of mourning to take out any article from the apartment where the deceased lived?*

ANSWER: There are some mystical reasons given for this custom which is difficult to explain. I am, however, inclined to accept the practical reason which claims.

That during the Shiva, before the estate has been divided among the heirs the technical owner is the deceased. Hence to return the article borrowed to its rightful owner entails a legal involvement and second reason is that the borrower may simple forget to return it.

QUESTION: *Why are the mirrors covered in a house of mourning?*

ANSWER: There are some mystic explanations offered for this practice but the logical reason is that because the mirror is a medium of beautifying oneself which is forbidden during the period of mourning, its concealment therefore, symbolizes this phase of the mourning.

QUESTION: *May one visit a grave before the year since death is over?*

ANSWER: There is a popular belief that such a visit is forbidden, and while there is no foundation in Jewish law for such a prohibition, its observance should be encouraged since a relaxation of this custom may prolong the agony of the mourners by frequent visits soon after the death occurred and thus prevent the healing of the loss they suffered. Should one disregard this custom and visit a grave

a procedure. It seems likely however that those localities where the custom prevailed its adherence was due to a mis-interpretation of this "expression" which probably called for refreshment upon the return home but not at the cemetery. We are very much inclined to discourage this custom in this country.

QUESTION: *If a person dies in the month of "Adar," when should the "Yarzeit" be observed in a leap year when there are two months by the name "Adar"?*

ANSWER: There are differences of opinion among the ancient Rabbis as to which month shall be selected for the observance of the Yarzeit and as a result of this disagreement it has become the established custom to observe it both months in leap year. If however, one died in Adar on a leap year the observance shall be made on the month of death.

QUESTION: *What is the origin of the custom to serve "shnops" after the morning services on the day of the Yarzeit observance at the synagogue?*

ANSWER: This custom has come in vogue by a zigzag course. The original observance of Yarzeit was connected with study and prayer and particularly with deeds of charity and hospitality to the poor in memory of the soul and its salvation.

In the course of time these acts of hospitality have been reduced to the serving of refreshments to all present at the synagogue service and for the good deeds there has been substituted felicitations to accomplish the purpose of salvation.

Mourning - Yerzeit - Monument

QUESTION: *Why is it that when one returns from a funeral or from any place where a dead body was in he must before entering a home, wash his hands? Also if a few so return one must not hand over to the next person the glass which was used for washing the hand, but each one must take it himself from where the glass stands? Can you also explain why one must not wipe his hands after such washing but must allow it to dry by itself?*

ANSWER: The reason for washing the hands is to symbolize a determination to remove from our hands all evil doings (spirits) which may cause real death or a living death (wicked life). When one hands over to his friend the glass which is used for this purpose it may appear as an insinuation that his friend is in real need for such a cleansing and thus makes it an open indictment. One must not wipe his hands in order to avoid the possible impression that he wipes his hands off the entire thing and invites forgetfulness.

QUESTION: *Some people insist that refreshments are to be served at the cemetery at the close of an unveiling service is this to be followed?*

ANSWER: This custom seemed to have prevailed in some localities in Europe. It represented an expression of joy at the performance of such a sacred human duty as the placement of a lasting monument to the memory of a departed one. Other localities even in Europe never followed such

thy prey, my son, thou raisest: He stoopeth down, he croucheth as a lion, and as a lioness, who should rouse him." (Genesis 49:9).

QUESTION: *Why are statues forbidden in synagogue?*

ANSWER: The prohibition of statues in synagogue is based upon the second commandment, "Thou shalt not make unto thyself any graven image, or the likeness of anything in the heavens above, the earth benteath or the waters under the earth." The reason for this commandment is to retain a pure monotheistic faith that not only is God not to be represented by any image or being but also He is not to be symbolized by any such statues.

In our present day, although paganism is dead and gone forever, it is feared that the placing of statues in the synagogue may divert the worshipper's attention from concentration on the purely spiritual qualities of God.

to duplicate the position of the altar (misbeach) in the ancient temple where it was likewise centrally located and was the focus point of the temple service.

QUESTION: *Are there any regulations governing the arrangements of the interior of the Synagogue?*

ANSWER: The following arrangements are required either by law or custom: That a gallery or adjoining room be built to accommodate the women worshippers who according to regulations must be separated from male worshippers during hours of worship; that a "bema" (raised platform) be erected in the center of the synagogue where the weekly portion of the law is read on Saturdays and holidays; that a holy ark containing the scrolls be placed in the center of the east wall of the synagogue; that a curtain be hung in front of the ark to cover it.

QUESTION: *Why is the Lion featured so prominently in the decoration of synagogue?*

ANSWER: In urging the Israelites to devote their energies and might to the service of God, the lion in ancient days was always used as the symbol of power and strength. The Israelites who were ever urged to dedicate the maximum of their strength and might to serving God were reminded of their duty by the lion, symbol of strength and power.

That the required stamina of Israel in his struggle for self-preservation and pursuit of spiritual perfection is measured by that of the lion's, is reflected in the following passage from the Bible: "Like a lion's whelp, O Judah, from

Synagogue

QUESTION. *In the center of the Synagogue there is a raised platform from which the weekly portion of the law is read and services conducted. Will you please explain its origin?*

ANSWER. The raised platform in the center of the synagogue is known as a "bema." The first reference to a "bema" in a synagogue is made in the Talmud (Sukah 51). There it is stated that owing to the huge size of the Alexandrian synagogue and the congestion of its thousands of worshippers, a goodly portion of the congregants were unable to respond with the customary congregational "Amen."

To remedy this, the Talmud states that a "bema" (platform) was erected in the center of the synagogue where its "chazan" (officiating minister) stood to recite the prayers and at the conclusion of each prayer, a flag would be waved as a signal for the congregation to respond. It seems, however, that expediency was not the only factor involved in the erection of "bema" since some rabbis base this custom upon the following passage in the Bible:

"And Ezra, the scribe, stood upon an elevated stand of wood which they had made for this purpose . . . and Ezra blessed the Lord, the great God; and all the people answered: Amen, Amen." (Nehemiah 8:4-5).

From the above quotation it appears that the custom of reading the word of God from an especially erected platform was already in vogue at this time. Regardless of expediency, it is therefore likely that this custom was followed in order

QUESTION: *Why do Jews kiss the mezuzah upon entering or leaving the house?*

ANSWER: It was customary to recite a short prayer upon entering or leaving the house: "May the Lord guard my coming and going from now and forever." This prayer, according to custom, was to be recited while the person held his finger against the "mezuzah." It is only natural that some people would construe this gesture to mean that one must kiss the finger after it has touched the mezuzah." Another reason given is that by kissing the "mezuzah we demonstrate our love and loyalty to the teachinge enscribed thereon.

Mezuzah

QUESTION: *What is a "Mezuzah" and what is its significance?*

ANSWER: The "mezuzah" is a small parchment scroll made of the skin of a clean animal upon which are inscribed two selected chapters of the Bible dealing with faith. (Deuteronomy 6:14-10; Deuteronomy 11:13-20). This scroll is placed in a tube, or case and attached to the right door post of the main entrance into the residence of a Jew and on the door post of every room in the house.

The Hebrew word, "mezuzah" means "door post" and the scroll is so named because of its corresponding position at the entrance. This law of attaching a "mezuzah" is based upon the Biblical commandment (Deuteronomy 6:9): "Thou shalt write them upon the door post of the house and upon thy gates." Its chief purpose is to constantly remind the Jew that his name is to be dedicated to the high ideals and ethical teachings of his faith.

QUESTION: *On the outside of the "Mezuzah?" there is a visible a three-letter Hebrew word. What does it mean?*

ANSWER: The three-letter Hebrew word on the "mezuzah" reads "Shada-i", meaning, "Almighty." This name of God in Hebrew refers primarily to the protective element of God as is written in the psalms, "in the shadow of 'Shadai' he may rest with safety." Thus the "mezuzah" serves not only as a reminder of faith but also as an amulet or mystical protection to the occupants of the home against all evil.

QUESTION: *Why isn't the name of God mentioned in the book of Esther?*

ANSWER: The insertion of the name of God in a book in olden times stamped that book as holy and imposed responsibilities upon its reader or owner to guard the book against desecration or disrespect. The Book of Esther, contrary to the implication of its name, was originally written in the form of a letter or document. The text refers to itself as "igeres," meaning, "letter." The author feared that since it was a letter, it might not be handled with the proper care nor command the necessary respect and therefore omitted the name of God.

Another fear existed, that it might be translated into Persian since it involved such names as the Persian king and queen, and that thus the document with the name of God would be defiled by the Heathens.

The popular belief that the attempt by the rabbis to exclude the Book of Esther from the Holy Scriptures was due to the absence of the name of God from it, is not well founded.

day. This has since become known as Sushan Purim (meaning the extra day celebrated in the city of Shushan.)

QUESTION: *Why do we eat Homan-Tashen on Purim?*

ANSWER: It is difficult to ascertain the origin of this custom. The popular legend claims that the three-pointed cake, the shape of the Homan-Tashen, stands for the head-war believed to have been worn by Haman and that the poppy-seeds it is filled with represents the 10,000 gold pieces Haman offered the king for the privilege of destroying so many of his subjects. Thus, according to the legend, when eating the Homan-Tashen we demonstrate our victory over the wicked minds of our enemies and the other means they may summon to carry out their evil designs against us.

Another reason advanced is: that it is based upon the Talmudic statement that Haman's failure was due to the spiritual strength of the Jew inherited by him from the "three" Jewish patriarchs. However, the assumption that the Jewish word Mon-Tashen (meaning cake filled with poppy-seeds) was within the course of time mistakingly converted into Ho-Mon-Tashen appears to be much closer to the truth.

QUESTION: *Is there a Fast Day connected with the event of Purim?*

ANSWER: Yes, the day preceding the feast is known as the Fast of Esther, commemorating the fast Queen Esther heled preparatory to her appearance before the King to plead for her people.

Purim

QUESTION: *Why do Jews celebrate Purim?*

ANSWER: We celebrate Purim annually on the 14th day of the Jewish month, "Adar," in commemoration of the deliverance of the Persian Jews from the plot of Haman to exterminate them. The event is recorded in detail in the book of Esther.

QUESTION: *What are the religious observances connected with Purim?*

ANSWER: The book of Esther does not prescribe any special religious service for Purim, it only demands that the Jews shall make it a day of feasting and joy, and of sending portions (Misloach-Monath) one to another and gifts to the poor. The reading of the Megillah (book of Esther) during the evening and morning services at the synagogue was later instituted as a religious observance. A few additional prayers to the daily liturgy complete the religious requirements of the festival.

QUESTION: *What is the meaning of Shushan Purim?*

ANSWER: Shushan, as recorded in the book of Esther, was the name of the capital of the Persian empire at that time and because the Jews in that city were granted an additional day in which to fight their enemies, they therefore designated also the day following Purim as a festive

ANSWER: The cleansing consists of first scrubbing and washing and then boiling in hot water. If, however, utensils were used for cooking purposes, then burning them in an oven will be necessary for kosheren. Before "koshering" both dishes and utensils should be kept unused for 24 hours. One must ask a Rabbi as to which utensils may be koshered.

from year to year for Passover use only, or as an alternative, they must be cleansed from any absorption of chometz in the manner prescribed by the law.

- 3) "Bdikas Chometz" — an official search by the head of the family in every room of the house for chometz. This is done by the light of a candle which is carried by another member of the family and a wooden spoon and feather are used to receive the chometz which is found. The prevailing custom is to place crumbs of bread in various rooms before the search begins, because this ceremony is preceded by a benediction and if no chometz is found the benediction will have been pronounced in vain.
- 4) The crumbs collected in the wooden spoon must be burned not later than the early morning following the search. This ceremony must be accompanied by a special prayer in the form of a statement renouncing all ownership of chometz even unknowingly in possession of the household.
- 5) The last chometz meal may be eaten not later than the "first-third" of the day preceding the Seder (about 9 a. m. or thereabouts.) Not a trace of chometz is to be found or possessed after that.
- 6) After breakfast, on the eve of Passover, no matzo is to be eaten until the Seder, so that there may be interval between our all-year participation in this food and the commanded Passover participation. The usual mid-day meal on that day consists of fruits.

QUESTION: *How does one have to cleanse pots and pans to make them kosher for Passover?*

sell it to a non-Jew.

QUESTION: *Why is the rabbi selected to be the agent in selling the chometz to a non-Jew?*

ANSWER: According to Jewish religion, the sale of chometz must fully conform with the strict legality of the Jewish sivil code on transactions. The rabbi, who is a student of the Jewis code, is most naturally the best qualified agent for such a transaction.

QUESTION: *Why is there such unusual strictness accompanying the prohibition of chometz on Passover?*

ANSWER: The extra caution against leavened food on Passover is due to the fact that this type of food is only temporarily forbidden (during Passover week) and the fact that we partake of it freely throughout the rest of the year may in moments of absent-mindedness lead us to eat it and thus violate, although unintentionally, the law against chometz.

QUESTION: *What must one do to usher in the Passover holiday according to religious regulations?*

ANSWER: The following must be done:

- 1) All chometz food and utensils must be cleared away 24 hours before the entrance of the holiday, leaving only what is necessary for supper and early breakfast on that day.
- 2) All dishes and kitchen utensils to be used during Passover week must be either new or especially preserved

Passover

QUESTION: *What does Passover commemorate?*

ANSWER: Passover commemorates the deliverance of Israel from Egyptian slavery. It also marks the date when the Jewish people first obtained its independence as a nation. The story of Passover is recorded in Exodus 12-15.

QUESTION: *Why is the eating of matzo the outstanding feature of the observance of Passover?*

ANSWER: We eat matzo because our ancestors were made to leave Egypt in such haste that they had to carry the dough which they had prepared with them and eat it before it had time to leaven. Because this incident connected with the departure of the Israelites from Egypt took place at the climax of a long and stubborn struggle for freedom, the Bible therefore considers it the outstanding symbol of the holiday.

QUESTION: *Is it true that the head of a Jewish household must on the eve of Passover sell all the leavened foods in his possession to a rabbi? Why?*

ANSWER: The law states that it is forbidden not only to eat but also to possess leavened food during the week of Passover. Therefore, the owner must either destroy, discard or disclaim possession of such foods. The latter course is usually adopted and is so done by empowering the rabbi to

Names

QUESTION: *In naming a child who gets the preference, the father or mother?*

ANSWER: The prevailing custom is that at the birth of the first child the father gets the preference in naming it and the mother enjoys this privilege with the birth of a second child. They alternate in this order in any other births that may follow. This custom is based on a precedent recorded in the Bible (Genesis 38: 1-5) where Judah and his wife followed this procedure in naming their children.

QUESTION: *According to Jewish tradition is it permissible to name a child after a living parent or grandparent with the effix Jr.?*

ANSWER: Jewish tradition strongly discourages such a practice. In this case the element of deterrent to the party so named is supported by tradition. For similar reasons Jewish tradition also discourages the naming of a baby after one who died in childhood.

QUESTION: *May a widower marry another women whose name is the same as that of his first wife?*

ANSWER: Jewish tradition discourages such a marriage and of course the reasons are quite obvious.

QUESTION: *There is a popular belief that if a bride's or a bridegroom's names are the same as those of their in-law's, it may prove detrimental to one of the parties involved. Is there any foundation to this belief?*

ANSWER: There is a custom which discourages the marriage in cases as stated in the question. This custom was introduced by Rabbi Judah "Hasid" many centuries ago and was motivated by some practical reasons connected with living conditions in those days. Those conditions of course, do not exist any longer and while we do not wish to advise against any prevailing custom sanctified by ages we certainly do deny the so called popular belief. There is no detriment or danger involved in a marriage where the names correspond. Any belief to the contrary is a baseless superstition.

bride and not on the finger on which it is actually worn?

ANSWER: The forefinger in a human hand is usually used in commanding or instructing as well as in guidance and accusation. It thus becomes the symbol of authority. When the groom puts the ring on his bride's forefinger, he thus indicates that from this time on his wife shall share equally not only in his possessions but also in authority.

QUESTION: *Why are Jewish women forbidden to have jewels in their marriage rings?*

ANSWER: The ring in the marriage ceremony because of its circular shape is symbolic of perpetuity and endlessness. Endless love and loyalty is the ring's message to the newly-weds and any setting of jewels would rob it of this beautiful symbolism. Another reason given for this restriction is that if the ring were ornamented it might bring forth the suspicion that values other than love motivated the marriage.

QUESTION: *Does the Jewish religion recognizes a civil divorce?*

ANSWER: The Jewish religion does not recognize a civil divorce. According to the Jewish religion, a man or women, although they have procured a civil divorce, are not free to remarry until they have likewise procured a Jewish divorce. A violation of this regulation is considered a most serious offence. The offspring of a woman who remarries without having obtained a Jewish divorce, in addition to the civil one, are considered illegal and marriage between a Jew and such offspring is forbidden.

Marriage Rites

QUESTION: *Is an engagement ceremony necessary before a wedding?*

ANSWER: In former years it was customary to write an agreement known as a "tnoyim" wherein the obligations of both contracting parties in marriage were stipulated and signed. The writing of this document was celebrated in the presence of the parents, relatives and guests of both parties concerned and any breach of that agreement by either party was considered a serious offense for which the offended had moral right to claim a breach of promise. Present day conditions do not necessitate such arrangements nor any engagement ceremony. Today the custom of tnoyim is rarely practiced.

QUESTION: *At the close of a Jewish wedding ceremony, the groom is requested to break a glass, why?*

ANSWER: This is a custom that dates as far back as 490 B. C. At that time our ancestors pledged themselves to remember the destruction of the Temple even at their most joyous moments when they would be most apt to forget the national calamity. We break the glass to remind us of the destruction of the Temple and thus repledge our loyalty to the holy Temple and its teachings.

QUESTION: *Why must the marriage ring at the wedding ceremony be placed by the groom on the forefinger of the*

or vice versa. Also, one must wait six hours after a meal at which meat has been eaten before indulging in a meal in which food has been prepared with milk.

The reason for this ordinance is not given in the Bible. The rabbis refer to it (pessachim 44 B) as "chidush," a law that is inexplicable. Maimonides, however, says that milk boiled with meat is "gross food and makes overful." The humane element in the prohibition against "seething a kid in its mother's milk" is quite obvious.

QUESTION: *What is the procedure in making meat kosher and ready for cooking?*

ANSWER: Before being salted the meat should be soaked in cold water for a half hour. Then it is taken out and left alone a short while to let the water trickle off, otherwise if the salt is spread on thoroughly wet meat it will dissolve and leak off without extracting the blood from the meat. The meat is then covered with salt from all sides and thus left for an hour. After the hour the salt should be shaken off and the meat rinsed three times with cold water.

not be eaten by Jews at any time or place. Not only blood itself, but flesh containing blood is also forbidden. With regards to the flesh, it is only the blood contained in the veins or congealed on the surface of the meat or which has begun to flow from the meat, that is forbidden. Soaking and salting the meat before cooking is prescribed by the law to remove the blood from the surface of the meat. The tendency of animal blood to develop in us animal instinct is given as the prime reason for this prohibition.

C. The prohibition of the sinew of the hip is based upon the Biblical story of Jacob suffering injury on that part of his body when wrestling with the stranger who was believed to have been an angel. This incident caused the Israelites to refrain from eating the sinew of the hip, which custom we today still follow as a matter of tradition.

QUESTION: Is the prohibition of eating meat and milk together a biblical law or merely a custom?

ANSWER: There is a three-fold repetition in the Bible of the commandment prohibiting the seething of a kid in its mother's milk, (Exodus 23, 19; Exodus 34, 26; Deuteronomy 14, 21). Because of this repetition the rabbis infer that the Bible intended the enactment of three distinct prohibitions: cooking milk and meat together, eating it and deriving any benefit from such a mixture. The expression "kid" is accepted as a generic term including all mammals.

The prohibition was later extensively elaborated by the rabbis. Not only was the eating of meat with dairy products forbidden, but also a pot in which meat had been cooked was not allowed to be used for the cooking of milk,

them as follows:

“Ye shall therefore make a difference between the clean beast and the unclean and between the unclean fowl and the clean and ye shall not make your souls abominable by the beast or by the fowl or by any manner of things that creepeth on the ground which I have separated from thee as unclean and ye shall be holy unto me for I, the Lord, am holy and I have separated you from the nations that ye shall be mine.” (Leviticus 20, 25 and 26).

Hygiene and national separation appear from the above text to be the two underlying motives for these dietary restrictions. The hygienic element of these laws finds even today staunch supporters among medical men of high standing.

As a means of national preservation, no one can dispute the value of these laws. They proved their worth in most trying circumstances. The kosher home was and still is the Gibraltar of Jewish life. It was the dam of “kashruth” that saved Judaism against threatening floods of assimilation. A non-kosher Jewish home will hardly stand the span of two generations before it will turn from a non-kosher into a non-Jewish home. The ancient Biblical motives still hold good today.

The following are some of the more commonly known laws of forbidden food:

A. 1. All unclean animals, fowl and fish; 2. Every animal dead by natural death; 3. All clean animals or fowl not killed according to Jewish ritual; 4. All clean animals or fowl found to be diseased after slaughter; 5. All products, such as milk and eggs, coming from unclean or diseased animals and fowl.

B. Blood is repeatedly prohibited in the Bible. It must

Immediately following death of the animal, the "schochet" must thoroughly examine the lungs of the animal for traces of tuberculosis or other diseases which, if detected, render the animal disqualified for human consumption. No government inspection is or can be as thorough and complete as that required by Jewish law.

The commandment of "schechitah" is based upon the following passage in the Bible: "When the Lord, thy God, will enlarge thy border, as he hath spoken unto thee, and thou dost say: I wish to eat flesh because thy soul longeth to eat flesh: then thou mayest eat flesh according to all the lust of thy soul. If the place which the Lord, thy God, may choose to put His name there be too far for thee; then mayest thou kill of thy herds and of thy flocks, which the Lord hath given thee, as I have commanded thee." (Deuteronomy 12, 20, and 21).

According to the last few words, there should be somewhere in the Bible, a passage mentioning the system of the "commanded" way of slaughtering, but there is none in all the five books of Moses. Therefore, the rabbis infer that God must have conveyed this commandment orally to Moses and it has since become the accepted system.

QUESTION: *Why are Jews forbidden to eat certain foods?*

ANSWER: The Biblical and rabbinical regulations governing forbidden food are known as the "dietary laws." The recognition of diet as an important factor in the human physical and mental welfare is the chief feature of these laws. In summarizing these regulations, the Bible motivates

Dietary Laws

QUESTION: *Why do Jews insist that cattle and poultry be slaughtered according to established ritual?*

ANSWER: "Schechitah," the slaughtering of clean animals for food purposes, must conform with a number of religious laws and regulations. The laws governing this ritual are so numerous that the "schochet" must be not only a man of piety but also well versed in all the laws regulating "schechitah."

No "schochet" may be employed unless he is first examined by a recognized orthodox rabbi, and if found satisfactory, he is given a certificate of admission into this profession. He must, furthermore, at all times remain under the jurisdiction of the rabbi of that locality where he is employed.

The laws of "schechitah" govern the qualifications of the "schochet," the knife, the place and manner of incision, the accompanying prayer and other minor regulations. The motive behind all these is humane to reduce the pain and suffering of the animal to the lowest possible degree.

The various unfriendly attacks made by anti-Semitic organizations upon the Jewish system of slaughtering never stood the test of reason. It has been established beyond doubt that the "schechitah" system is the least painful to the animal. The required sharpness and condition of the knife and the steadiness of the hand is so regulated as to fully avoid any pain whatsoever during the process of cutting. It is estimated that the animal is dead within approximately three minutes after incision.

Introduction

JUDAISM may undisputedly claim first place among all religions in the number of laws, ordinances, customs and ceremonies it makes obligatory upon its adherents. There isn't a corner in human life that traditional Judaism did not cover with divine laws. They are numbered in the thousands and apply to every highway and byway of life, trying to guide the Jew in the path of righteousness.

It is not by accident that this multitude of religious laws came into being. They sprang from a religious philosophy, from a point of view that is singularly Jewish; namely, that human conduct, human deeds, and not a mere profession of faith or belief, lead one to eternal life.

"Ye shall be holy for I, the Lord, thy God, am Holy." (Leviticus 19). "Thou shalt be unto me a kingdom of priests, a holy nation." That is the spiritual goal that Judaism sets for its adherents. As the athlete must undergo rigid rules of diet and conduct in order to bring himself to physical perfection, so must the Jew go through much training to attain spiritual strength. The many religious laws that surround Jewish life aim to provide that training which is to bring the Jew to his assigned spiritual goal.

This principle underlies almost every important Jewish religious custom.

The following are groups of questions and answers on Jewish customs of a more popular character which I discussed and answered during the past two years on my weekly radio program. Lack of space in this book forbids a more extensive presentation of this subject but I entertain the hope that within the near future, I shall be able to present a more complete work of this nature. I present these questions and answers to the readers with a hope that they will prove to be as interesting and benefiting to them as they were to the radio listeners.